

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

કૃષ્ણમૂરથી

વિ.

સિવાકુમાર અને અન્યઓ.

(સિવિલ અપીલ નં ૧૪ ૭૮ /૨૦૧૫)

ફેબ્રુઆરી ૦૫, ૨૦૧૫

[દિપક મિશ્રા અને પ્રફુલ્લા સી. પંત, ન્યાયાધીશો]

તમિલ નાડુ પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ – કલમ ૨૬૦ –
'અનુચિત પ્રભાવ' ઉમેદવાર વિરુદ્ધ બાકી રહેલા ફોજદારી કેસો જાહેર
કરવામાં નિષ્ફળતા 'અનુચિત પ્રભાવ' ની કલ્પનામાં આવે છે કે નહીં અને

તેથી ભ્રષ્ટ આચરણ બને છે કે નહીં – ઉમેદવારની દલીલ એવી હતી કે તેણે મુખ્ય ગુના નંબર જાહેર કર્યો હોવાથી, અન્ય અનુસંગિક અને સંબંધિત કેસોનો ઉલ્લેખ ન કરવાથી તે અનુચિત પ્રભાવ ગણાશે નહીં – ઠરાવાયું: મતદાતાને ચૂંટણી લડતા ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્ત વિશે જાણવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે, કારણ કે મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી માટે તે આવશ્યક અનુસંગ છે – ખાસ કરીને ઘોર ગુનાઓ અથવા ભ્રષ્ટાચાર અથવા નૈતિક પતન સંબંધિત ગુનાઓ અંગેના ફોજદારી પૂર્વવૃત્તનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતી વેળાએ પ્રકટીકરણ કરવું અનિવાર્ય છે – તેનું ગોપન અથવા દબાવી રાખવું મતદાતાઓને જાણકારીપૂર્ણ અથવા સુવિચારી પસંદગી કરવાની તકથી વંચિત કરે છે અને તેથી મતાધિકારના મુક્ત પ્રયોગમાં હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ ગણાશે – કારણ કે ઉમેદવારને પોતાના વિરુદ્ધ બાકી રહેલા કેસોની વિશેષ જાણકારી હોય છે, તેમનું અપ્રકટીકરણ અનુચિત પ્રભાવ ગણાશે, જે ભ્રષ્ટ આચરણનું એક અંગ છે – તેથી, વડી અદાલતે ભ્રષ્ટ આચરણના આધારે ચૂંટણીને રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવામાં યોગ્યતા દર્શાવી હતી – જન પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ .. કલમો ૩૩અ, ૧૦૦(૧) (બી), ૧૨૩(૨) અને ૧૭૧-સી – ચૂંટણી આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧ – નિયમો ૪અ, ૪૧(૨), ૪૧(૩) અને ૪૯-૦.

ચૂંટણી કાયદાઓ:

‘અયોગ્ય ઠરાવવું’ અને ‘ભ્રષ્ટ આચરણ’ – બંને વચ્ચેનો ભેદ – ચર્ચાઓ.

‘અનુચિત પ્રભાવ’ અને ‘યથોચિત પ્રભાવ’ – વચ્ચેનો ભેદ.

અપીલ નામંજૂર કરતાં, અદાલતે

નિર્ધારિત કર્યું: ૧. મતદારે ચૂંટણીમાં સ્પર્ધા કરતા ઉમેદવારો વિશે જાણવાનો મૂળભૂત અધિકાર ધરાવે છે, કારણ કે મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી માટે તે આવશ્યક છે અને જરૂરી અનુસંગ છે. આ પ્રથમ પગલું છે. મતદાર, જાણકારીપૂર્ણ પસંદગી કરવા માટે આવશ્યક એવા ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્ત વિશે જાણવા પછી પસંદગી કરવાનો હકદાર છે. ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્ત વિશે જાણવાનો મતદારનો મૂળભૂત અધિકાર, ચૂંટણી કાયદા હેઠળની કાનૂની આવશ્યકતાથી સ્વતંત્ર છે, કારણ કે મતદાર સૌપ્રથમ આ દેશનો નાગરિક છે અને કાનૂની અધિકારો ઉપરાંત તેને જાણવાનો અને માહિતગાર થવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે. આવો માહિતીનો અધીકાર બંધારણ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવ્યો છે. [પરિચ્છેદ ૨૭) [૧૦૨૨-ડી-એફ]

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ, ૨૦૦૨(૩) એસ.સી.આર. ૬૯૬ = ૨૦૦૨ (૫) એસ.સી.સી. ૨૯૪; પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પી.યુ.સી.એલ.) અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા સેજેંડ અન્ય ૨૦૦૩ (૨)

એસ.સી.આર. ૧૧૩૬ = ૨૦૦૩ (૪) એસ.સી.સી. ૩૯૯; રિસર્જન્સ
ઇન્ડિયા વિ. ઇલેક્શન કમિશન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૨૦૧૩ (૯)
એસ.સી.આર. ૩૬૦ = ૨૦૧૪ (૧૪) એસ.સી.સી. ૧૮૯; શાલિગ્રામ
શ્રીવાસ્તવ વિ. નરેશ સિંહ પટેલ ૨૦૦૨ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર.
૫૮૫ = ૨૦૦૩ (૨) એસ.સી.સી. ૧૭૬; પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ
લિબર્ટીઝ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૨૦૧૩
(૧૨) એસ.સી.આર. ૨૮૩ = ૨૦૧૩ (૧૦) એસ.ઈ.સી. ૧ –
આધારરૂપ માનવામાં આવેલ.

વિનીત નરૈન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૧૯૯૭ (૬) સપ્લ.
એસ.સી.આર.

(૧) એસ.સી.આર. ૬૮૬ = ૧૯૯૨ (૨) સપ્લ. એસ.સી.સી. ૬૫૧;
મોહિન્દર સિંહ

ગિલ ર. મુખ્ય ચૂંટણી આયુક્ત ૧૯૭૮ (૨) એસ.સી.આર. ૨૭૨
૧૯૭૮ (૧) એસ.સી.સી. ૪૦૫, કનહિયા લાલ ઓમર ર. આર.કે.
ત્રિવેદી ૧૯૮૫ (૩) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧ = ૧૯૮૫ (૪)
એસ.સી.સી. ૬૨૮, કોમન કોઝ

ર. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૧૯૯૬ (૩) એસ.સી.આર. ૧૨૦૮ = ૧૯૯૬
(૨) એસ.સી.સી. ૭૫૨; નરસિંહા રાવ ર. સ્ટેટ (સીબી//એસપીઈ)
૧૯૯૮ (૨) એસ.સી.આર. ૮૭૦ = ૧૯૯૮ (૪) એસ.સી.સી. ૬૨૬;

લિલી થોમસ ર. સ્પીકર ઓફ લોકસભા ૧૯૯૩ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૭૯૧ = ૧૯૯૩ (૪) એસ.સી.સી. ૨૩૪ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨. બંધારણીય લોકશાહીમાં, કોઈપણ પ્રકારનું રાજકારણનું અપરાધીકરણ અત્યંત શોકજનક પરિસ્થિતિ છે. તે લોકશાહીની પવિત્રતા માટે ઘોર અભિશાપ સમાન છે. અપરાધીકરણ લોકશાહીના હૃદયમાં ખાલીપણું પેદા કરે છે અને તેમાં પ્રણાલીની શુદ્ધતાને પંગુ કરવાની, નિષ્ક્રિય બનાવી દેવાની અને ગૂંચળાવી નાખવાની શક્તિ રહેલી છે. [પરા ૩૧] [૧૦૨૫-બી-સી]

મનોજ નારુલા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૨૦૧૪ (૯) એસસીસી ૧; સુબ્રમણિયન સ્વામી ર. સીબીઆઈ ૨૦૧૪ (૮) એસસીસી ૬૮૨ – અનુસરવામાં આવ્યો છે

એસ. રઘબીર સિંહ ગિલ ર. એસ. ગુરચરણ સિંહ તોહરા

૧૯૮૦ એસ.સી.આર. ૧૩૦૨ = ૧૯૮૦ સપ્લ. એસ.સી.સી. ૫૩, એસ.એસ. બોલા ર. બી.ડી. સરદાના ૧૯૯૭ (૨) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૦૭ = ૧૯૯૭ (૮) એસ.સી.સી. ૫૨૨, સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. ર. જય બીર સિંહ ૨૦૦૫ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૦ ૨૦૦૫ (૫) એસ.સી.સી. ૧, રિલાયન્સ નેચરલ રિસોર્સિસ લિ. , વિ.

રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ. ૨૦૧૦ (૫) એસ.સી.આર. ૭૦૪ = ૨૦૧૦
(૭) એસ.સી.સી.

૧, રામ જેઠમલાણી ર. ભારત સંઘ ૨૦૧૧ (૮) એસ.સી.આર. ૭૨૫ =
૨૦૧૧ (૮) એસ.સી.સી. ૧ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય ર. સર્વિસ સોહેલ

શેખ ૨૦૧૨ (૧૧) એસ.સી.આર. ૮૧૬ = ૨૦૧૨ (૧૩) એસ.સી.સી.
૧૮૨; દિનેશ ત્રિવેદી ર. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૧૮૮૭ (૩)
એસ.સી.આર. ૮૩ = ૧૮૮૭ (૪) એસ.સી.સી. ૩૦૬, અનુકુલ ચંદ્ર
પ્રધાન ર. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૧૮૮૭ (૧) સપ્લ.
એસ.સી.આર. ૬૪૧ = ૧૮૮૭ (૬) એસ.સી.સી. ૧; નિરંજન હેમચંદ્ર
સાશિતલ ર. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર ૨૦૧૩ (૪) એસ.સી.આર. ૭૬૭ =
૨૦૧૩ (૪) એસ.સી.સી. ૬૪૨ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩. તમિલનાડુ પંચાયતો અધિનિયમ, ૧૯૮૪ ની ધારા ૨૫૯ અને
૨૬૦ ની જોગવાઈઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે લોક પ્રતિનિધિત્વ
અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૨૩(૨) ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જે રીતે
'અનુચિત પ્રભાવ' ની સંકલ્પના સમજવામાં આવે છે, તે જ રીતે તેને
તમામ હેતુઓ માટે કાનૂની કલ્પિત સંકલ્પના તરીકે સ્વીકારવામાં આવી
છે. તેથી, ઉમેદવાર નામનિર્દેશનપત્ર દાખલ કરતી વખતે આવશ્યક
માહિતી આપવાનો બાધ્ય છે અને તે હેતુસર રિટર્નિંગ ઓફિસર ઉમેદવારને
સંબંધિત માહિતી પૂરી પાડવા માટે બાધ્ય કરી શકે છે, અને જો ઉમેદવાર

ખાલી વિગતો ધરાવતું સોગંદનામું દાખલ કરે, તો તે સોગંદનામું નિષ્ફળ અને નિષ્પ્રભ બની જાય. જો ઉમેદવાર રિટર્નિંગ ઓફિસર દ્વારા ચાદ અપાયા પછી પણ ખાલી જગ્યાઓ ન ભરે, તો નામનિર્દેશનપત્ર નામંજૂર કરવાને પાત્ર બને છે. [પરા ૩૯] [૧૦૩૩-જી-એચ; ૧૦૩૪-એ, એસ~ઓ૧

રિસર્જન્સ ઇન્ડિયા વિ. ભારતનો ચૂંટણી પંચ & અન્ય. ૨૦૧૩
(૯) એસ.સી.આર. ૩૬૦ = ૨૦૧૪ (૧૪) એસ.સી.સી. ૧૮૯
- પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૪.૧ ચૂંટણી લડવાનો અધિકાર ન તો મૂળભૂત અધિકાર છે અને ન તો સામાન્ય કાયદાનો અધિકાર છે. ચૂંટણીમાં ઉમેદવારી કરવાનો અધિકાર એક સાદો અને સરળ કાયદેસર અધિકાર છે અને ચૂંટાયેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને માત્ર કાયદેસર અધિનિયમમાં નિર્ધારિત આધારને ધ્યાને લઈને જ રદબાતલ જાહેર કરી શકાય છે. અને, 'અનુચિત પ્રભાવ'નો આધાર ભ્રષ્ટ આચરણનો એક ભાગ છે. [પરિચ્છેદ ૫૪ અને ૫૫] [૧૦૫૩-ડી-ઈ; ૧૦૫૪-ઈ-એફ]

૪. ૨ કલમ ૧૨૩(૨) નો પ્રથમ ભાગ પરંતુકો દ્વારા મર્યાદિત અથવા નિયંત્રિત થતો નથી. ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨) ના પરંતુકો, જેમ કે જોગવાઈમાં જ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે, ઉક્ત

ખંડની સામાન્યતાને અદ્વિતીય રાખીને છે. [ફકરો ૫૧-૫૨] [૧૦૫૦-સી-ડી; ૧૦૫૧-એફ]

૪. ૩ જેમ કે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની ધારા ૧૦૦ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે, જો ભ્રષ્ટ આચરણ સાબિત થાય, તો ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલત પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટે બંધાયેલી છે. [ફકરો ૫૭] [૧૦૫૬-બી]

એમ. નારાયણ રાવ વિ. જી. વેંકટા રેડ્ડી અને અન્ય ૧૯૭૭

(૧) એસ.સી.આર. ૪૯૦ = ૧૯૭૭ (૧) સેક ૭૭૧ - પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૪. ૪ કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(૨) એવી જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં

વડી અદાલતનું એવું મત હોય કે પરત થયેલા ઉમેદવારના હિતમાં, તેના ચૂંટણી એજન્ટ સિવાયના કોઈ એજન્ટ દ્વારા કરાયેલ કોઈ ભ્રષ્ટ આચરણથી ચૂંટણીનું પરિણામ નોંધપાત્ર રીતે પ્રભાવિત થયું છે, તો વડી અદાલતે પરત થયેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરવી પડશે. આ, કલમ ૧૦૦(૧)(બી) થી ભિન્ન છે, જેમાં એવી જોગવાઈ છે કે જો ભ્રષ્ટ આચરણ પરત થયેલા ઉમેદવાર દ્વારા અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા અથવા તેની સંમતિથી અથવા પરત થયેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, તો પરત થયેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવશે. તેથી, જો કલમ

૧૦૦(૧)(બી) ના આધાર પર ભ્રષ્ટ આચરણ સાબિત થાય, તો વડી અદાલતે ચૂંટણીનું પરિણામ નોંધપાત્ર રીતે પ્રભાવિત થયું છે કે કેમ તે પાસાની ચર્ચા કરવાની નથી, કારણ કે તે બાબત કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(ii) ના હેતુ માટે હકીકતરૂપ નિષ્કર્ષ તરીકે અનિવાર્ય રીતે નોંધવાની હોય છે. જો કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ કલ્પાયેલ ભ્રષ્ટ આચરણ સ્થાપિત થાય, તો ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવી જ પડશે. તેની સાથે બીજી કોઈ શરત સંલગ્ન નથી. [ફક્ટો ૫૮ અને ૬૧] [૧૦૫૬-સી-એફ; ૧૦૫૮-સી-ડી]

મહાદેવ વિ. બાબુ ઉદય પ્રતાપ સિંહ અને અન્ય. ૧૯૬૬ એસ.સી.આર. ૫૬૪=૧૯૬૬ એ.આઈ.આર. ૮૨૪; બાબુરાવ પટેલ અને અન્ય વિ. ડૉ. જાકિર હુસૈન અને અન્ય ૧૯૬૮ એસ.સી.આર. ૧૩૩ = ૧૯૬૮ એ.આઈ.આર. ૯૦૪; જીત મોહિન્દર સિંહ વિ. હરમિન્દર સિંહ જરસી ૧૯૯૯ (૪) સપ્લ.

એસ.સી.આર. ૩૩ = ૧૯૯૯ (૯) એસ.સી.સી. ૩૮૬; ગોવિંદ સિંહ વિ. હરચંદ

કૌર ૨૦૧૦ (૧૪) એસ.સી.આર. ૩૪૮ = ૨૦૧૧ (૨) એસ.સી.સી. ૬૨૧; મંગાની લાલ માંડા/ વિ બિશ્વ દેવો ભંડારી ૨૦૧૨ (૧) એસ.સી.આર. ૫૨૭ = ૨૦૧૨ (૩) એસ.સી.સી. ૩૧૪; શંભુ પ્રસાદ શર્મા વિ. ચરણદાસ મહંત ૨૦૧૨ (૬) એસ.સી.આર. ૩૫૬ = ૨૦૧૨ (૧૧) એસ.સી.સી. ૩૯૦; એસ.કે. સિંહ વિ. વિ. ગીરી ૧૯૭૧ (૨)

એસ.સી.આર. ૧૯૭ = (૧૯૭૦) ૨ એસ.સી.સી. ૫૬૭; બચ્ચન સિંહ
 વિ પૃથ્વી સિંહ ૧૯૭૫ (૩) એસ.સી.આર. ૪૩૯ = (૧૯૭૫) ૧
 એસ.સી.સી. ૩૬૮; જિયાઉદ્દીન બુરહાનુદ્દીન બુખારી વિ. બૃજમોહન
 રામદાસ મહેરા ૧૯૭૫ (૦) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૮૧ = (૧૯૭૬) ૨
 એસ.સી.સી. ૧૭; આદ લાલ વિ. કંશી રામ (૧૯૮૦) ૨ એસ.સી.સી.
 ૩૫૦; ઓમ પ્રકાશ & અન્ય વિ ભારત સંઘ & અન્ય (૧૯૭૦) ૩
 એસ.સી.સી. ૯૪૨; વિ. ટી ખાંઝોડે અને અન્ય વિ. રિઝર્વ બેંક ઓફ
 ઇન્ડિયા અને અન્ય ૧૯૮૨ (૩) એસ.સી.આર. ૪૧૧ = ૧૯૮૨ (૨)
 એસ.સી.સી. ૭; ડી.કે. ત્રિવેદી & સન્સ વિ. ગુજરાત રાજ્ય ૧૯૮૬
 એસ.સી.આર. ૪૭૯ = ૧૯૮૬ સપ્લ. એસ.સી.સી. ૨૦; જમ્મુ અને
 કાશ્મીર રાજ્ય વિ. લખવિંદર કુમાર ૧૯૭૩ (૨) એસ.સી.આર. ૧૦૭૦
 = ૨૦૧૩ (૬) એસ.સી.સી. ૩૩૩; બી.એસ.એન.એલ. વિ. ટેલિકોમ
 રેગ્યુલેટરી ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા ૨૦૧૩ (૧૨) એસ.સી.આર. ૯૯૯
 = ૨૦૧૪ (૩) એસ.સી.સી. ૨૨૨; જાવેદ વિ. હરિયાણા રાજ્ય ૨૦૦૩
 (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૯૪૭ = ૨૦૦૩ (૮) એસ.સી.સી. ૩૬૯;
 મનોહર જોશી વિ. નિતિન ભૌરાવ પાટીલ અને અન્ય ૧૯૯૫ (૬) સપ્લ.
 એસ.સી.આર. ૪૨૧ = ૧૯૯૬ (૧) એસ.સી.સી. ૧૬૯; ઇન્દિરા નેહરુ
 ગાંધીવિ. રાજ નારાયણ ૧૯૭૬ એસ.સી.આર. ૩૪૭ = ૧૯૭૫ સપ્લ.
 એસ.સી.સી. ૧, ટી.એન. શેષન, ભારતના સી.ઈ.સી. વિ. ભારત સંઘ

૧૯૯૫ (૨) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧૦૬ = ૧૯૯૫ (૪) એસ.સી.સી.
૬૧૧ – આધારરૂપે અવલંબિત.

સમંત એન. બાલકૃષ્ણ અને અન્ય વિ. જ્યોર્જ ફર્નાન્ડિઝ અને
અન્ય ૧૯૬૯ (૩) એસ.સી.આર. ૬૦૩ = ૧૯૬૯ (૩) એસ.સી.સી.
૨૩૮; રામ ડાયલ વિ. સંત લાલ ૧૯૫૯ એ.આઈ.આર. ૮૫૫ = ૧૯૫૯
સપ્લ. એસ.સી.આર. ૭૪૮ આર.બી. સુરેન્દ્ર નારાયણ સિન્હા વિ.
અમૂલ્યધોન રોય ૧૯૪૦ આઈ.સી. ૩૦; લિંગે ગૌડા વિ. શિવાનંજયપ્પા
(૧૯૫૩) ૬ ઇલે. એલ.આર. ૨૮૮ (ઇલે. ટ્રિ. બેંગલોર), માસ્ત રામ વિ.
એસ. ઇકબાલ સિંહ (૧૯૫૩) ૬ ઇલે. એલ.આર. ૨૮૮ (ઇલે. ટ્રિ.
બેંગલોર) – સંદર્ભિત.

૫. ચૂંટણી પ્રક્રિયાની પવિત્રતા અનિવાર્ય રીતે આ હુકમ કરે છે કે
દરેક ઉમેદવાર પર ન્યાયસંગત ચૂંટણી યોજાય તેવું કરવાનું કર્તવ્ય અને
બાધ્યતા છે. મતદારોની પસંદગી અને ચયનની સ્વતંત્ર અભિવ્યક્તિને
નિર્વલ બનાવવાની અને ભંગ કરવાની દૃષ્ટિએ અયોગ્ય પ્રભાવનો ઉપયોગ
કરવો જોઈએ નહીં. કોઈપણ ઉમેદવારને અયોગ્ય પ્રભાવમાં પ્રવૃત્ત થઈ
ચૂંટણીની પવિત્રતાનો નાશ કરવાનો અધિકાર નથી. ચૂંટણી સાથે સંબંધિત
"અયોગ્ય પ્રભાવ" ની મૂળભૂત સંકલ્પના એ છે કે ચૂંટણી અધિકારના
સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં સ્વૈચ્છિક હસ્તક્ષેપ કરવો અથવા એવો હસ્તક્ષેપ
કરવાનો પ્રયાસ કરવો. આ સ્વૈચ્છિક કૃત્યમાં ચૂંટણી અધિકારના સ્વતંત્ર

ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ પણ સમાવેશ પામે છે. વૈધ પ્રચાર અયોગ્ય પ્રભાવ સમાન ગણાશે નહીં; અને "અયોગ્ય પ્રભાવ" તથા "યોગ્ય પ્રભાવ" વચ્ચે ભેદ છે. પહેલું સંપૂર્ણપણે અસ્વીકાર્ય છે, કારણ કે તે મતદારના પસંદગીના અધિકાર પર આઘાત કરે છે અને મતાધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગને અસર કરે છે. [પેરા ૭૫] [૧૦૭૪- એફ-એચ; ૭૦૭૫-એ-બી]

પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પીયુસીએલ) અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય ૨૦૦૩ (૨) એસસીઆર ૧૧૩૬ = ૨૦૦૩ (૪) એસસીસી ૩૯૯; યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ, ૨૦૦૨(૩) એસસીઆર ૬૯૬ = ૨૦૦૨ (૫) એસસીસી ૨૯૪; પતંગરાવ કદમ વિ. પૃથ્વીરાજ સયાજીરાવ યાદવ દેશમુખ ૨૦૦૧ (૨) એસસીઆર ૧૧૮ = ૨૦૦૧ (૩) એસઈસી ૫૯૪- પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૬. કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારનો મુક્ત ઉપયોગ સર્વોપરી છે. ઉમેદવાર તરફથી કોઈપણ પ્રકારનો સીધો અથવા પરોક્ષ હસ્તક્ષેપ, અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ થાય, તો તે અનુચિત પ્રભાવ ગણાય છે. મતદાતાને જાગૃત પસંદગી કરવાનો હક છે. જે મતદાતા કોઈપણ ઉમેદવારથી સંતુષ્ટ ન હોય, તે કોઈપણ ઉમેદવારને મત ન આપવાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે. માહિતીના ખુલાસાની આવશ્યકતા, ખાસ

કરીને ફોજદારી પૂર્વવૃત્તાંતના ખુલાસાની, મતદાતાને જાગૃત અને સુચિત પસંદગી કરવાની સગવડ આપે છે. જો મતદાતાને આ માહિતી અંગે પરિચિત થવાથી વંચિત રાખવામાં આવે અને જઘન્ય અથવા ગંભીર ગુનાઓ, અથવા ભ્રષ્ટાચાર અથવા નૈતિક અધોગતિ સંબંધિત ગુનાઓ અંગેના સમગ્ર ફોજદારી પૂર્વવૃત્તાંતથી અવગત થવાની પરિસ્થિતિથી તેને વંચિત કરવામાં આવે, તો ચૂંટણી અધિકારનો ઉપયોગ સુવિચારી ગણાશે નહીં. તે ભ્રાંતિપૂર્ણ મનસ્થિતિ સાથે પોતાનો મતાધિકાર વાપરશે. તે સિવાય, જાણવાનો તેનો મૂળભૂત અધિકાર પણ રદબાતલ થઈ જાય છે. આ પ્રયાસને એવો ગણવો જોઈએ કે તે મતદાતાના મનમાં અવરોધ ઊભો કરે છે, જ્યારે તેની પાસેથી મુક્ત, જાગૃત અને સુવિચારી પસંદગી કરીને મતદાન કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. આ પ્રક્રિયાને શરૂઆતમાં જ નિષ્ફળ બનાવવાનો પ્રયાસ થાય છે. ચૂંટણીમાં જાહેરનામું બહાર પાડવાથી લઈને પરિણામ જાહેર થાય ત્યાં સુધીની સમગ્ર પ્રક્રિયા આવરી લેવાય છે. [ફકરો ૭૮] [૧૦૭૬-એ-એફ] હરી વિષ્ણુ કરનાથ વિ. અહમદ ઈશાક અને અન્ય

૧૯૫૫ એ.આઈ.આર. ૨૩૩ = ૧૯૫૫ એસ.સી.આર. ૧૧૦૪,
ઈલેક્શન કમિશન ઓફ

ઈન્ડિયા વિ. શિવાજી ૧૯૮૮ (૧) એસ.સી.આર. ૮૭૮ = ૧૯૮૮
(૧) એસ.સી.સી. ૨૭૭; વી.એસ. અચ્યુથાનંદન વિ. પી.જે.
ફાન્સિસ અને અન્ય ૧૯૯૯ (૨)

એસ.સી.આર. ૯૯ = ૧૯૯૯ (૩) એસ.સી.સી. ૭૩૭ – પર આધાર
રાખવામાં આવ્યો છે.

૭. ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામા અને તેની
પ્રસિદ્ધિ અંગે તમામ રાજ્યો અને સંઘ પ્રદેશોના મુખ્ય ચૂંટણી
અધિકારીઓને ચૂંટણી આયોગ દ્વારા જારી કરાયેલા પરિપત્ર નં
૩/ઈ.આર./૨૦૧૩/એસ.ડી.આર. ભાગ.૫, તા. ૩.૩.૨૦૧૪ મુજબ,
ઉમેદવાર દ્વારા શપથપૂર્વક કરાયેલ સોગંદનામું જાહેર ક્ષેત્રમાં મૂકવું
આવશ્યક છે જેથી મતદારોને જાણ થઈ શકે. જો તેઓને અર્ધસત્યની જ
જાણ થાય, તો તે વધુ જોખમી છે, કારણ કે ઉમેદવારના વિશેષ જ્ઞાનમાં
રહેલી માહિતીથી મતદારો વંચિત રહી જાય છે. વિશેષ જ્ઞાનમાં રહેલી કોઈ
બાબત જાહેર કરવામાં ન આવે, તો તે છેતરપિંડી સમાન બને છે. [ફકરો
૮૨-૮૩] [૧૦૭૯-એફ-જી; ૧૦૮૦-ઈ-એફ]

એસ.પી. ચેંગલવરાયા નાયડુ (મૃત) કાનૂની વારસદારો દ્વારા વિ.
જગન્નાથ (મૃત) કાનૂની વારસદારો દ્વારા અને અન્ય, ૧૯૯૩ (૩)
સપ્લિમેન્ટરી એસ.સી.આર.

૪૨૨ = ૧૯૯૪ (૧) સેક – આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૮. ઉમેદવાર દ્વારા, ખાસ કરીને જઘન્ય અથવા ગંભીર ગુનો કે બ્રષ્ટાચાર અથવા નૈતિક અધમતા સંબંધિત ગુનો કે ગુનાઓ બાબતના તેના ફોજદારી પૂર્વવર્તી ઇતિહાસનું, ઉમેદવારી પત્રક દાખલ કરતી વેળાએ, કાયદા દ્વારા ફરજિયાત કરાયેલ મુજબ પ્રકટિકરણ કરવું એક નિર્વિવાદ અનિવાર્યતા છે. જ્યારે આ ક્ષેત્રો સંબંધિત ગુનાઓનું પ્રકટિકરણ કરવામાં આવતું નથી, ત્યારે તે મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં અવરોધ ઊભો કરે છે. [ફકરો ૮૫] [૧૦૮૪-એફ-એચ; ૧૦૮૬-

૯. આ પ્રકારનું છુપાવવું અથવા દબાવી રાખવું મતદારોને જાણકારીપૂર્વક અને વિચારપૂર્વક પસંદગી કરવાની તકથી વંચિત કરે છે, જેના પરિણામે ઉમેદવારની તરફથી મતદારો દ્વારા મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસના પરિઘમાં તે આવશે. [ફકરો ૮૫] [૧૦૮૫-એ-બી]

૧૦. કારણ કે ઉમેદવારને તે લંબિત કેસોની વિશેષ જાણકારી છે જેમાં સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું છે

અથવા આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હોય અને તેની તરફથી તેનો ખુલાસો કરવામાં આવ્યો ન હોય, તો તે અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે અને તેથી ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ચૂંટણીને રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવાની રહેશે. (પરિચ્છેદ ૮૫) [૧૦૮૫-સી-ડી]

૧૧. અહીં સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે જો કોઈ ઉમેદવાર તમામ વિગતો આપે અને તેમ છતાં તે મત પ્રાપ્ત કરે, તો તે મતદાતાઓ દ્વારા તેમના અધિકારનો જાણકારીપૂર્વક, વિચારપૂર્વક અને મુક્ત ઉપયોગ ગણાશે. તેથી જ અયોગ્યતા અને ભ્રષ્ટ આચરણ વચ્ચે ભેદ છે. ચૂંટણી અરજીમાં, નિયમો અનુસાર વિજયી ઉમેદવાર કયા કયા કેસોમાં સંકળાયેલો છે અને સોગંદનામામાં કેવી રીતે જાહેર ન કરવામાં આવ્યું છે તે અંગે ચૂંટણી અરજદાર દ્વારા દાવો કરવો આવશ્યક છે. એકવાર તે સ્થાપિત થઈ જાય, તો તે ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન ગણાશે. તેનો નિર્ણય ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ચૂંટણી અરજીમાં કરવો પડે છે. [ફકરો ૮૩] [૧૦૮૨-એ-સી] ૧૨. વર્તમાન મામલામાં, અપીલકર્તા ગેરવહીવટ સંબંધિત ૮ કેસોમાં સંકળાયેલો હતો. રાજ્ય ચૂંટણી આયોગે એક અધિસૂચના બહાર પાડી હતી. ગેરવહીવટ સંબંધિત કેસો દબાવી રાખવામાં આવ્યા હતા તે હકીકત સ્થાપિત થઈ છે. ભ્રષ્ટ આચરણના આધારે ચૂંટણીને રદબાતલ જાહેર કરવામાં વડી અદાલત યોગ્ય હતી. [ફકરો ૮૪-૮૫] [૧૦૮૨-ડી; ૧૦૮૪-સી-ઈ]

ચરણ લાલ સાહુ વિ. જિયાની ઝૈલ સિંહ અને અન્ય. ૧૯૮૪ (૨) એસસીઆર ૬ = ૧૯૮૪ (૧) એસસીસી ૩૯૦; ઇન્દિરા નેહરુ ગાંધી વિ. રાજ નારાયણ ૧૯૭૬ એસસીઆર ૩૪૭ = ૧૯૭૫ સપ્લ.

એસસીસી ૧, ટી.એન. સેશાન, ભારતના સીઈસી વિ. ભારત સંઘ
૧૯૯૫ (૨) સપ્લ. એસસીઆર ૧૦૬ = ૧૯૯૫ (૪) એસસીસી
૬૧૧ અને કુલદીપ નાયર વિ. ભારત સંઘ ૨૦૦૬

(૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧ = ૨૦૦૬ (૭) એસ.સી.સી. ૧ – નો
સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

કેસ કાયદા સંદર્ભ

ફરો ૮

૨૦૦૨(૩) એસ.સી.આર. ૬૯૬ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો

૨૦૦૩ (૨) એસ.સી.આર. ૧૧૩૬ પરિચ્છેદ ૮ પર નિર્ભર

રાખવામાં આવ્યું

પરા ૧૨

૧૯૯૭ (૬) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૯૫ નો સંદર્ભ લેવામાં
આવ્યો

૧૯૯૨ (૧) એસસીઆર ૬૮૬ નો પરિચ્છેદ ૧૨ માં ઉલ્લેખ
કરવામાં આવ્યો

૧૯૭૮ (૨) એસસીઆર ૨૭૨ ફરો ૧૨ માં ઉલ્લેખિત

પરા ૧૨

૧૯૮૫ (૩) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો

૧૯૯૬ (૩) એસ.સી.આર. ૧૨૦૮ નો પરિચ્છેદ ૧૨ માં ઉલ્લેખ
કરવામાં આવ્યો છે

પરિચ્છેદ ૧૨

૧૯૯૮ (૨) એસસીઆર ૮૭૦ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો

પેરા ૨૦

૨૦૧૩ (૯) એસીસીઆર ૩૬૦ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો

ફકરો ૨૦

૨૦૦૨ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૮૫ પર આધાર રાખવામાં

આવ્યો છે પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે

ફકરો ૨૪

૧૯૯૩ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૭૯૧ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો પરા

૨૮ ૧૯૮૦ એસ.સી.આર. ૧૩૦૨ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા

૩૦ ૧૯૯૭ (૨) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૦૭ પર આધાર રાખવામાં

આવ્યો પરા ૩૦ ૨૦૦૫ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૦ પર આધાર

રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૦ ૨૦૧૦ (૫) એસ.સી.આર. ૭૦૪ પર આધાર

રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૦ ૨૦૧૧ (૮) એસ.સી.આર. ૭૨૫ પર

આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૦ ૨૦૧૨ (૧૧) એસ.સી.આર. ૯૧૬

પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૦ ૧૯૯૭ (૩) એસ.સી.આર. ૯૩

પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૦ ૧૯૯૭ (૧) સપ્લ્.
એસ.સી.આર. ૬૪૧ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૦ ૨૦૧૪ (૯)
સેક ૧ અનુસરવામાં આવ્યો પરા ૩૩ ૨૦૧૩ (૪) એસ.સી.આર. ૭૬૭
પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૪ ૨૦૧૪ (૮) સેક ૬૮૨
અનુસરવામાં આવ્યો પરા ૩૫ ૧૯૬૬ એસ.સી.આર. ૫૬૪ પર આધાર
રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૩ ૧૯૬૮ એસ.સી.આર. ૧૩૩ પર આધાર
રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૩ ૧૯૯૯ (૪) સપ્લ્. એસ.સી.આર. ૩૩ પર
આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૩ ૨૦૧૦ (૧૪) એસ.સી.આર. ૩૪૮
પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૩ ૨૦૧૨ (૧) એસ.સી.આર. ૫૨૭
પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૩ ૨૦૧૨ (૬) એસ.સી.આર. ૩૫૬
પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૩ ૧૯૫૯ સપ્લ્. એસ.સી.આર.
૭૪૮ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૩ ૧૯૪૦ આઈ.સી. ૩૦ નો
ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો પરા ૪૬

(૧૯૫૩) ૬ એલિ એલ.આર. ૨૮૮ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
પરા ૪૬ ૧૯૭૧ (૨) એસ.સી.આર. ૧૯૭ પર આધાર
રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૭ ૧૯૭૫ (૩) એસ.સી.આર. ૪૩૯
પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૮ ૧૯૭૫ (૦) સપ્લિ.
એસ.સી.આર. ૨૮૧ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૪૯
(૧૯૮૦) ૨ સેક ૩૫૦ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો ફરો ૫૦

(૧૯૭૦) ૩ સેક ૯૪૨ પર આધાર રાખ્યો ફકરો ૫૧ ૧૯૮૨
 (૩) એસ.સી.આર. ૪૧૧ પર આધાર રાખ્યો ફકરો ૫૦ ૧૯૮૬
 એસ.સી.આર. ૪૭૯ પર આધાર રાખ્યો ફકરો ૫૨ ૨૦૧૩ (૨)
 એસ.સી.આર. ૧૦૭૦ પર આધાર રાખ્યો ફકરો ૫૨ ૨૦૧૩
 (૧૨) એસ.સી.આર. ૯૯૯ પર આધાર રાખ્યો ફકરો ૫૨
 ૨૦૦૩ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૯૪૭ પર આધાર રાખ્યો
 ફકરો ૫૪ ૧૯૭૭ (૧) એસ.સી.આર. ૪૯૦ પર આધાર રાખ્યો
 ફકરો ૫૭ ૧૯૬૯ (૩) એસ.સી.આર. ૬૦૩ પર આધાર રાખ્યો
 ફકરો ૫૯ ૧૯૯૫ (૬) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૪૨૧ પર આધાર
 રાખ્યો ફકરો ૫૯ ૧૯૮૪ (૨) એસ.સી.આર. ૬ નો ઉલ્લેખ કર્યો
 ફકરો ૬૪ ૧૯૭૬ એસ.સી.આર. ૩૪૭ પર આધાર રાખ્યો ફકરો
 ૭૩ ૧૯૯૫ (૨) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧૦૬ પર આધાર રાખ્યો
 ફકરો ૭૩ ૨૦૦૬ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧ પર આધાર
 રાખ્યો ફકરો ૭૩ ૨૦૦૧ (૨) એસ.સી.આર. ૧૧૮ પર આધાર
 રાખ્યો ફકરો ૭૭ ૧૯૫૫ એસ.સી.આર. ૧૧૦૪ પર આધાર
 રાખ્યો ફકરો ૭૮ ૧૯૮૮ (૧) એસ.સી.આર. ૮૭૮ પર આધાર
 રાખ્યો ફકરો ૭૮

પરિષ્કેદ ૭૮ પર આધાર રાખ્યો

૧૯૯૩ (૩) સપ્લ. એસ.સી.આર. જરૂર પર ફરિયાદ ૮૩ માં આધાર
રાખવામાં આવ્યો

દિવાની અપીલક્ષેત્રાધિકાર: દિવાની અપીલ નં ૧૪૭૮ સન ૨૦૧૫
મદ્રાસ સ્થિત ન્યાયાધિકાર ધરાવતી વડી અદાલત દ્વારા સી.આર.પી.
(એનપીડી) નં ૩૦૭૬ સન ૨૦૦૮ માં તા. ૧૫.૦૬.૨૦૦૮ના ચૂકાદા
અને આદેશમાંથી.

મનિન્દર સિંહ (એ.સી.), હરિશ એન. સાલ્વે (એ.સી.),
સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, વી. મોહના, બી. બાલાજી, આર. રાકેશ શર્મા, મેહા
અગ્રવાલ, આર. આનંદ પદ્મનાભન, જે. અમૃથા સારાયૂ, પ્રમોદ દયાલ,
આર. નેદુરામન, પી. સોમા સુંદરમ, પી.વી. યોગેશ્વરન હાજર રહેલ
પક્ષકારો માટે.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો

દીપક મિશ્રા, ન્યાયાધીશ. ૧. એક સન્માનનીય અને ઉન્નત
બંધારણીય લોકશાહીમાં ચૂંટણીની પવિત્રતા, શાસનમાં નિષ્કલંકતા,
વ્યક્તિગત ગૌરવની પવિત્રતા, કાનૂનના શાસનની અખંડ પવિત્રતા,
ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાની નિશ્ચિતતા અને સ્થિરતા, નોકરશાહીની
કાર્યક્ષમતા અને સ્વીકાર્યતા, સંસ્થાઓની વિશ્વસનીયતા, સંસ્થાઓ
ચલાવનારાઓની અખંડિતતા અને માન્યતા તેમજ રાજ્યના સર્વ અંગો
વચ્ચે પરસ્પર આદરભાવનું પ્રબલ પ્રાધાન્ય સંપૂર્ણપણે મહત્વપૂર્ણ છે,

અને એક રીતે કહીએ તો અનિવાર્ય છે. તેઓને માત્ર આવશ્યક સંકલ્પનાઓ તરીકે જ માનવામાં ન આવે અને તેજસ્વી આદર્શ સૂત્રો તરીકે જ યાદ ન રાખવામાં આવે, પરંતુ તેમનો વ્યવહારમાં પણ અમલ થવો આવશ્યક છે જેથી પ્રત્યેક વ્યક્તિના આચરણમાં તેઓ દૃઢ અને ફળદાયી રીતે પ્રગટ થાય. જે નિર્ણાયક અને સ્વીકારાયેલ આદર્શને સાકાર કરવો આવશ્યક છે તે છે રાજકારણના અપરાધીકરણ અને જાહેર જીવનમાં ભ્રષ્ટાચારનું સમૂલ ઉચ્ચેદન. જ્યારે અપરાધિકતા ઘાસમૂળ સ્તરથી લઈને ઉચ્ચ સ્તરો સુધી પ્રવેશી જાય છે ત્યારે એવી લાગણી જન્મે છે કે ‘રાક્ષસીપણું’ લોકસમૂહને કૃશ બનાવી દેશે અને અંતે એવો ભયાનક આતંક પ્રસ્થાપિત કરશે કે જે સર્વોપરી બની સમગ્ર નાગરિકવર્ગની રીડમાં અચુક ખાઈ પેદા કરી દેશે. આવી પરિસ્થિતિમાં આજની પેઢી, પોતાની ઉકળતી મહત્ત્વાકાંક્ષા અને જવાળામુખી સમાન ક્રોધમાં, આવતીકાલની પેઢીની આશાઓ, અભિલાષાઓ અને મૂલ્યોને દબાવી દે છે અને તેમને ભૂતકાળનો માર્ગ જ પાથરવાની કલ્પનાથી દૂષિત કરે છે, કદાચ એવો વિચાર કરીને કે એ જ ઉત્તમ પરંપરા છે અને ભ્રષ્ટાચાર જીવન જીવવાનો એક માર્ગ બની શકે છે અને સજાવટભર્યા બાહ્ય આવરણથી કોઈ તેમાંથી બચી શકે છે. પરંતુ, વચ્ચે હસ્તક્ષેપ કરનાર અને ગર્ભિત એવી એક મહાન રક્ષક શક્તિ છે, અને કેટલીક અવસરો તથા કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં

નિર્દયી પણ છે, જે પ્રતિબંધ મૂકે છે – ‘કાનૂન’, જે સંસ્કારી સમાજમાં સર્વથી પ્રબળ સર્વાધિકારી છે.

૨. પ્રસ્તાવના રૂપે, અમને એવું માનવામાં આવે છે કે પૂર્વસ્પષ્ટીકરણ આવશ્યક બની ગયું છે, કારણ કે, હાલના કેસમાં, અમને તામિલ નાડુ પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની કલમ ૨૬૦ ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં "અનુચિત પ્રભાવ" શું બને છે તે નક્કી કરવા આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા છીએ (સંક્ષેપમાં '૧૯૯૪ નો અધિનિયમ'), જેમાં પ્રજાના પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૨૩ (૨) હેઠળ જેવો જ અભિવ્યક્તિપ્રયોગ અપનાવવામાં આવ્યો છે (સંક્ષેપમાં '૧૯૫૧ નો અધિનિયમ'), અને તેથી તેની રેખાંકનને વિશેષ મહત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, કારણ કે ઉપરોક્ત શબ્દોની અમારી વ્યાખ્યા તમામ ક્ષેત્રોમાં ચૂંટણી કાયદા પર લાગુ પડશે.

૩. વર્તમાન પ્રકરણ એવો છે કે ઉમેદવારે ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતી વેળાએ પોતાની સામે લંબિત ફોજદારી કેસોની સંપૂર્ણ વિગતો જાહેર કરી ન હતી, અને ત્યારબાદ જ્યારે ચૂંટણીને ચૂંટણી અધિકરણ સમક્ષ પડકારવામાં આવે ત્યારે તેનો શું પ્રભાવ પડે છે. તથ્યાત્મક પરિસ્થિતિ મુજબ, અપીલકર્તા તમિલનાડુ રાજ્યના કોઈમ્બતૂર જિલ્લાની મેટ્રોપોલિટન તાલુકાની થેકમ્પટ્ટી પંચાયતના પ્રમુખ તરીકે, તે હેતુસર ૧૩.૧૦.૨૦૦૬ના રોજ યોજાયેલી ચૂંટણીમાં ચૂંટાયા હતા. તેમની

ચૂંટણીની માન્યતા માત્ર આ એક જ આધાર પર પડકારવામાં આવી હતી કે તેમણે પોતાની સામે વિચારણાધીન ફોજદારી કેસોની વિગતો દબાવી રાખી ખોટી જાહેરખબર આપી હતી અને તેથી તેમના ઉમેદવારીપત્રને રિટર્નિંગ ઓફિસર દ્વારા, કોઈમ્મતૂર જિલ્લા અદાલતમાં, ચૂંટણી ઓ.પી. નં. ૨૯૬ ઓફ ૨૦૦૬માં, નામંજૂર થવું જોઈએ હતું. તથ્યપરિસ્થિતિ વધુ સ્પષ્ટ કરે છે કે તમિલનાડુ રાજ્ય ચૂંટણી આયોગે (ટી.એન.એસ.ઈ.સી.) તા. ૧.૯.૨૦૦૬ની એસ.ઓ. નં. ૪૩/૨૦૦૬એફએફએનએસઈસી/ ઈજી ધરાવતી એક અધિસૂચના બહાર પાડી હતી, જેમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે સ્થાનિક સ્વરાજ સંસ્થાની ચૂંટણી લડવા ઈચ્છતા દરેક ઉમેદવારે, ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતી વેળાએ, અધિસૂચનાની પ્રસ્તાવનાના પરિચ્છેદ પાંચમાં ઉલ્લેખિત પાંચ શ્રેણીઓ સંબંધિત સંપૂર્ણ અને સમૂળ માહિતી આપવી આવશ્યક રહેશે. જાહેર કરવાની ફરજિયાત આવશ્યકતાઓમાંનું એક એ હતું કે ઉમેદવાર ઉમેદવારી દાખલ કરવાના છ મહિના પહેલાંથી લંબિત કોઈ એવા કેસમાં આરોપી છે કે નહીં, જેમાં બે વર્ષ અથવા તેથી વધુ સજાપાત્ર ગુનો આરોપિત હોય અને જેમાં કાયદેસરની અદાલતે આરોપ ઘડ્યા હોય અથવા સંજ્ઞાન લીધું હોય. અરજમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે અપીલકર્તા, જે એક સહકારી મંડળીના પ્રમુખ હતા, તેમની સામે વિશ્વાસઘાત, હિસાબોમાં ખોટી નોંધણી વગેરેના આક્ષેપોના આધારે ક્રાઈમ નં. ૧૦ ઓફ ૨૦૦૧ની ફરિયાદ કેસમાં આરોપી

તરીકે નામ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. તપાસ દરમિયાન પોલીસને કેટલાક અન્ય પાસાઓ પણ જણાયા અને અંતે તેમણે જુદી જુદી આઠ આરોપપત્રિકાઓ, એટલે કે સી.સી. નં. ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯ અને ૧૦ ઓફ ૨૦૦૪, ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ-૪, કોઈમ્બતૂર સમક્ષ રજૂ કરી હતી અને મેજિસ્ટ્રેટે ચૂંટણી અધિસૂચના પહેલાં જ તેનું સંજ્ઞાન લીધું હતું. સંજ્ઞાન લેવાયું હતું અને ત્યારબાદ ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (સંક્ષેપમાં ‘આઈ.પી.સી.’) ની કલમો ૧૨૦-બી, ૪૦૬, ૪૦૮ અને ૪૭૭-એ હેઠળના ગુનાઓ બાબતે તમામ આઠ કેસોમાં આરોપ ઘડાયા હતા, અને તે કટ-ઓફ તારીખ પહેલાં થયેલું હતું, આ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી. અપીલકર્તાએ જાહેરખબર અને સોગંદનામું દાખલ કર્યું હતું, પરંતુ તેમાં માત્ર કાઈમ નં. ૧૦ ઓફ ૨૦૦૧નો જ ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને તેમની સામે દાખલ થયેલી તથા વિચારણાધીન રહેલી આરોપપત્રિકાઓની વિગતો દર્શાવી નહોતી. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, તેમની ચૂંટણીને રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવા માટે આ આધારે ચૂંટણી અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી કે તે ચૂંટણી લડી શક્યો ન હોત અને, કોઈપણ સ્થિતિમાં, ચૂંટણી ટકાઉ ન હતી.

૪. ચૂંટણી અરજીમાં, અરજદારે ચાર્ટના સ્વરૂપે તમામ આઠ કેસોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. તે નીચે મુજબ છે:

સી. સી. નં. ૧ કાર્પાઈ નાન્ટ

. - - - - - .

આરએસ--:--! ઓઈરે નં. ૧૦/૦૧/સેડિયન અદાલત

ક્રમ સંખ્યા

૦૧.				જેઆઈ/૧૪ કોઈરેબાટોરે
૦૨.	એલ.પિ.એસ	૫'૨૦૦૪	"	"
૦૩.	૧૨૦ (બી) સાથે વાંચવામાં ૪૦૬ ૪૭૭ એ.આઈ.એફ. સી એલ.પિ.એસ ૪૦૮, ૪૦૦ ૪૭૭	૫'૨૦૦૪	"	"

	એ.આઈ.એફ. સી			
૦૪.	"	૫'૨૦૦૪	"	"
૦૫.	"	૭/૨૦૦૪	"	"
૦૬.	એલ.પિએસ ૧૨૦ (બી) સહવાંચિત ૪૦૮, ૪૦૦ ૪૭૭એઆઈ એફસી	૮૧૨૦૦૪	"	"
૦૭.	"	એસ'૨૦૦૫	"	"
			"	"

પ, અમુક અન્ય તથ્યોનું સત્યાપન કર્યા બાદ, એવી દલીલ

કરવામાં આવી હતી કે ૧લા પ્રતિવાદીએ જ્ઞાનપૂર્વક મહત્વના તથ્યો દબાવી રાખ્યા હતા, જે જાહેર કરવામાં આવ્યા હોત તો તેમના ઉમેદવારીપત્રો નામંજૂર થવા યોગ્ય બન્યા હોત. તે સિવાય, ચૂંટાયેલા ઉમેદવારે પોતાના વિરુદ્ધ બાકી રહેલા ફોજદારી કેસોની વિગતો જાહેર કરી ન હતી, તે તથ્ય પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૬. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, પ્રથમ પ્રતિવાદીની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવે તેમજ તેના અનુસંધાનમાં અમુક અન્ય પરિણામજન્ય રાહતો મંજૂર કરવામાં આવે તેવી માંગ કરવામાં આવી હતી. ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ પ્રતિઉત્તર-નિવેદનમાં એવો અભિપ્રાય રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો કે ચૂંટણી અરજદાર નામનિર્દેશનપત્રોની તપાસ સમયે હાજર હોવા છતાં કોઈ વાંધો ઉઠાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યો હતો અને, કોઈપણ સ્થિતિમાં, તેણે નામનિર્દેશનપત્રોમાં તમામ આવશ્યક વિગતો સંપૂર્ણ રીતે દર્શાવી હતી. આગળ પણ નીચે મુજબ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું:

અરજીના ૩૧મા પરિચ્છેદમાં કરાયેલા તમામ કથનો ખોટા છે અને તે દ્વારા નકારવામાં આવે છે. તેમની વિરુદ્ધ આઠ કેસોમાં આરોપપત્રો દાખલ થયેલા છે અને તેની વિગતો નોંધ પર છે, એવો કરવામાં આવેલો કથન ખોટો છે અને તે દ્વારા નકારવામાં આવે છે. નમ્રતાપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ પ્રતિવાદીએ ઉમેદવારની વિગતોના પાનું નં. ૨ પર જે.એમ. નં. ૪ સમક્ષ ક્રિ. નં. ૧૦/૨૦૦૧ તરીકે બાકી રહેલા કેસ અંગે સ્પષ્ટ ઉદ્દેખ કર્યો છે. તેથી ઉપરોક્ત કથનો ખોટા, ભ્રામક અને અસ્થિર છે.

૭. કોયમ્બતૂરના મુખ્ય જિલ્લા ન્યાયાધીશ, the
ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલએ આરોપો તથા પ્રત્યક્ષદર્શી અને

દસ્તાવેજ પુરાવા, જે નોંધ પર લાવવામાં આવ્યા હતા, તેની મૂળવણી કરીને એ નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં આવ્યું કે અપીલકર્તાએ, જે ચૂંટણી અરજીમાં પ્રથમ પ્રતિવાદી હતો, દાખલ કરેલા નામાંકન પત્રકો નામંજૂર થવા યોગ્ય હતા અને, તેથી, તે ચૂંટણી લડી શક્યો હોત નહીં; અને પરિણામે, સંબંધિત અધ્યક્ષપદ માટેની ચૂંટણીને રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવી તથા તે પદ માટે પુનઃચૂંટણી કરવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો. જણાવેલ આદેશને વડી અદાલત સમક્ષ પુનરીક્ષણમાં પડકારવામાં આવ્યો.

૮. પુનર્વિચારમાં, વડી અદાલતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ, ૧ પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પીયુસીએલ) એન્ડ અનધર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અનધર"–, ભારતના ચૂંટણી આયોગ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી સૂચના અને રાજ્ય ચૂંટણી આયોગની સૂચના, ૧૯૯૪ ના અધિનિયમની કલમો ૨૫૯ અને ૨૬૦નો ઉલ્લેખ કર્યો અને ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર દ્વારા કોઈ દમન કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં તેવા પ્રશ્નો તરફ ધ્યાન દોર્યું; અને તે સંદર્ભમાં ૧.૯.૨૦૦૬ તારીખની સૂચના મુજબ ઉમેદવારે ભરવાનું 'ફોર્મ'નો ઉલ્લેખ કરીને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે ઉક્ત ઘોષણાપત્રને પવિત્રતા અને ગાંભીર્યનો તત્ત્વ જોડાયેલો છે, કારણ કે તે નિર્ધારિત રીતથી શપથપૂર્વક કરાયેલા અને પ્રમાણિત સોગંદનામાના સ્વરૂપમાં હોવું આવશ્યક છે. વડી અદાલતે ચકાસણીના

તે ભાગ પર ભાર મૂક્યો જેમાં આ ઘોષણા સામેલ હતી કે "કોઈ પણ મહત્વની બાબત ગુપ્ત રાખવામાં આવી નથી". ઉપરોક્ત વિશ્લેષણના આધારે, વડી અદાલતે ઠરાવ્યું કે ચૂંટાયેલા ઉમેદવારે સંપૂર્ણ અને સમ્પૂર્ણ માહિતી જાહેર કરી નહોતી. ત્યારબાદ, વડી અદાલતે એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (ઉપરોક્ત) ના અધિકારપ્રમાણનો, ૧૯૫૧ ના અધિનિયમમાં કલમો ૩૩એ અને ૪૪એ ના સમાવેશનો, ચૂંટણી આયરણ નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૪એ અને તે નિયમો હેઠળના ફોર્મ ૨૬ નો, ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૫એ નો, સામાન્ય કલમો અધિનિયમ, ૧૮૯૭ ની કલમ ૩(૩) મુજબ 'સોગંદનામું' ની વ્યાખ્યાનો, શપથના તત્ત્વગત અર્થનો, શપથ અધિનિયમ, ૧૯૬૯ ની કલમ ૮ નો ઉલ્લેખ કર્યો અને ૧૯૯૪ ના અધિનિયમની કલમો ૨૫૯ અને ૨૬૦ ની રચનાત્મક સમીક્ષા કરી તેમજ આ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયોમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોનું અવલોકન કરીને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે ફોજદારી કેસોમાં પોતાની સંડોવણી સંબંધિત સંપૂર્ણ અને સમ્પૂર્ણ માહિતી જાહેર ન કરવી, ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ ગણાય છે, જે ૧૯૯૪ ના અધિનિયમની કલમ ૨૫૯(૧)(બી) સાથે વાંચાતી કલમ ૨૬૦(૨) હેઠળ 'અનુચિત પ્રભાવ' અને પરિણામે 'ભ્રષ્ટ આચરણ' ના અર્થક્ષેત્રમાં આવે છે. આ દૃષ્ટિકોણ અપનાવીને, વડી

અદાલતે ભલે અલગ કારણસર, પરંતુ ટ્રિબ્યુનલના અંતિમ નિષ્કર્ષ સાથે સહમતિ વ્યક્ત કરી.

૯. અમે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી વી. મહાના, રાજ્ય ચૂંટણી આયોગ માટેના વિદ્વાન એ.એ.જી. શ્રી સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, પ્રતિવાદી નં ૧ માટેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી આર. આનંદ પક્ષનાભન અને પ્રતિવાદી નં ૨ માટેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી આર. નેદુમારનને સાંભળ્યા છે. ૧૯૫૧ના અધિનિયમ હેઠળ ફોજદારી પૂર્વવૃત્તાંત જાહેર ન કરવા કારણે 'અનુચિત પ્રભાવ' શબ્દોના અર્થઘટનથી "ભ્રષ્ટ આચરણ" નિષ્પન્ન થાય છે તે બાબત તમામ ચૂંટણી સંબંધિત મામલાઓમાં ભ્રષ્ટ આચરણના સિદ્ધાંત પર જે અસર પાડે તેવી હોય તેને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ભારત સંઘ માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હરિશ એન. સાલ્વે અને વિદ્વાન અતિરિક્ત સોલિસિટર જનરલ શ્રી મનીંદર સિંહની પણ સહાયતા માંગી હતી.

૧૦. પ્રથમ, જેમ અગાઉ સૂચવ્યું છે તેમ, અમે આ પ્રશ્નનો વિચાર કરવા ઈચ્છીએ છીએ કે ગુનાહિત પૂર્વવૃત્તાંતનો ખુલાસો ન કરવો શું ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨) મુજબ ભ્રષ્ટ આચરણના એક પાસા એવા અયોગ્ય પ્રભાવ સમાન ગણાય કે નહીં. તે સંદર્ભે અમારી નોંધ લીધા પછી, અમે કેસના તથ્યો પર વિચાર કરીશું, કારણ કે અપીલકર્તા તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી વી. મહાના એ કુશળતાપૂર્વક કેટલાક પાસાઓને ઉજાગર કર્યા છે જેથી દર્શાવી શકાય કે કોઈ દબાવટ કે ખુલાસાનો

અભાવ થયો નથી અને તેથી ચૂંટણીને ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કે વડી અદાલત દ્વારા રદબાતલ જાહેર કરી શકાય તેમ ન હતું. તે મુદ્દા અંગેની ચર્ચાને હાલ માટે મુલતવી રાખીને, આ તબક્કે અમે ગુનાહિત પૂર્વવૃત્તાંતના ખુલાસાના અભાવના આધાર પર ભ્રષ્ટ આચરણના પાસામાં પ્રવેશ કરીશું.

૧૧. આ સંદર્ભમાં માહિતી જાહેર કરવાની, ઘોષણા કરવાની અને સોગંદનામું દાખલ કરવાની બાબતનો ઇતિહાસ છે, યદ્યપિ તાજેતરનો છે. તેથી, મનુષ્યને જાણે સમય-ચંત્રમાં બેસવું પડે છે. એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (સુપ્રા) માં, અદાલતે નીચેનો મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો હતો:—

... પ્રજાસત્તાક અને લોકશાહી શાસન પદ્ધતિ સાથે બંધાયેલ એવા રાષ્ટ્રમાં, જ્યાં સંસદના સભ્ય તરીકે અથવા વિધાનસભાના સભ્ય તરીકેની ચૂંટણી દેશના શાસન માટે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે, ત્યાં મતદાન કરતા પહેલાં મતદારોને પોતાના ઉમેદવારોની સંબંધિત વિગતો માહિતીનો અધિકાર છે કે કેમ? આગળનો સંલગ્ન પ્રશ્ન એ છે કે — ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ દાખલ કરાયેલી રિટ અરજીમાં, નીચે જણાવ્યા મુજબ, વડી અદાલતને દિશાનિર્દેશો જારી કરવાની અધિકારિતા હતી કે કેમ?

૧૨. ઉક્ત પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા માટે, તેમાં વિનીત નારાયણ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા૩, કિહોટો હોલોહન વિ. ઝાચિલ્હુ' ના

પ્રાધિકરણોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે જ્યાં કોઈ વિશિષ્ટ વિષય અંગે અધિનિયમ અથવા નિયમો મૌન હોય અને તેને અમલમાં મૂકનાર પ્રાધિકરણ પાસે તે અમલમાં મૂકવાની બંધારણીય અથવા કાયદેસરની સત્તા હોય, ત્યાં યોગ્ય કાયદો ઘડાય ત્યાં સુધી રહેલી ખાલી જગ્યા અથવા શૂન્યતા પૂર્ણ કરવા માટે અદાલત ઉક્ત વિષય અંગે જરૂરી દિશાનિર્દેશો અથવા આદેશો અવશ્ય જારી કરી શકે; કે આપણા બંધારણની મૂળભૂત માળખાઓમાંનું એક "પ્રજાસત્તાક અને લોકશાહી સ્વરૂપની સરકાર" છે અને તેથી સંસદ તથા દરેક રાજ્યની વિધાનસભા માટેની "તમામ ચૂંટણીના આયોજન, દિશાનિર્દેશ અને નિયંત્રણ" ની સત્તા ચૂંટણી આયોગમાં નિવિષ્ટ છે; અને "ચૂંટણીઓનું આયોજન" શબ્દસમૂહને વિંશાળ વ્યાપ ધરાવતો માનવામાં આવ્યો છે, જેમાં મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી યોજવા માટેની તમામ જરૂરી જોગવાઈઓ કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થાય છે."

૧૩. આમ ઠરાવ્યા પછી, અદાલતે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કર્યો કે શું ચૂંટણી આયોગને નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા છે કે નહીં. નોંધનીય છે કે એવો નિર્દેશ દિલ્લી વડી અદાલતે આપ્યો હતો અને તે સંદર્ભમાં અદાલતે મોહિન્દર સિંહ ગિલ વિ. ચીફ ઇલેક્શન કમિશનરઝ, કનૈયા લાલ ઓમર

વિ. આર.કે. ત્રિવેદીક, કોમન કોઝ વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા૭ પર
આધાર રાખ્યો અને આ મુજબ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો:

"જો પ્રસારણ કરવાનો અધિકાર, રમતગમતની રમતો જોવાનો
અધિકાર અને આવી માહિતી પ્રસારિત કરવાનો અધિકાર કલમ
૧૯(૧)(એ)નો અભિન્ન અને અવિભાજ્ય ભાગ માનવામાં
આવે, તો અમે નિષ્ફળ જઈએ છીએ

(૧૯૯૮) ૧ એસ.ઈ.સી. ૨૨૫

૧૯૯૨ સપ્લિ. (૨) સેક. ૬૫૧

સમજી શકાતું નથી કે નાગરિક/મતદારનો પોતાના ઉમેદવારના
પૂર્વવૃત્ત વિશે માહિતીનો અધિકાર — એક સામાન્ય માણસનો
અધિકાર — અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) હેઠળ મૂળભૂત અધિકાર
ગણાવી શકાય નહીં એમ કેમ માનવામાં આવે. અમારી દૃષ્ટિએ, મુક્ત
અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી વિના, મુક્ત અને

યોગ્ય રીતે માહિતગાર મતદાતાઓ.
એક્સ અથવા વાય ઉમેદવારના પક્ષમાં અજાણ મતદાતાઓ દ્વારા
આપવામાં આવેલા મત નિર્રથક ગણાશે.

ઉપરોક્ત અવતરણમાં દર્શાવ્યા મુજબ, એકતરફી માહિતી, ભ્રામક માહિતી, ખોટી માહિતી તથા માહિતીનો અભાવ — આ બધું સમાન રીતે એવી નાગરિકતા ઊભી કરે છે કે જેને યોગ્ય માહિતી પ્રાપ્ત નથી, અને જેના પરિણામે લોકશાહી એક ઉપહાસરૂપ બની જાય છે. તેથી, ખોટી માહિતી ધરાવતા અને માહિતી વિના રહેલા મતદાર દ્વારા, અથવા માત્ર એકતરફી માહિતી ધરાવતા મતદાર દ્વારા મતદાન કરવું, લોકશાહી પર ગંભીર અસર કરવું અનિવાર્ય છે. વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતામાં માહિતી પ્રસારણનો અને માહિતી પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર સમાવવામાં આવે છે, જેમાં મતો ધારણ કરવાની સ્વતંત્રતાનો પણ સમાવેશ થાય છે. મનોરંજનનો તત્વ પણ "વાણી અને અભિવ્યક્તિ" ની સ્વતંત્રતામાં અંતર્નિહિત છે, અને એવું માનવા માટે કોઈ કારણ નથી કે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા એવા ઉમેદવાર વિશેની આવશ્યક મહત્વપૂર્ણ માહિતી મેળવવાના અધિકારને આવરી ન લે, જે લોકશાહીમાં અતિમહત્વના પદ માટેની ચૂંટણી લડી રહ્યો છે."

૧૪. આ સંદર્ભમાં, પી. વિ. નરસિંહા રાવ વિ. રાજ્ય (સીબી/આઈએસપીઈ)૮ ના એક અવતરણનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો, ચૂંટણી આયોગના અધિકારક્ષેત્રનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને અંતે અદાલતે નીચે મુજબના નિર્દેશો આપ્યા:

ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨૪ હેઠળની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને જરૂરી આદેશ જારી કરી, ચૂંટણી આયોગને સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળ માટે ચૂંટણી લડવા ઈચ્છતા દરેક ઉમેદવાર પાસેથી સોગંદનામા દ્વારા માહિતી મંગાવવાનો નિર્દેશ કરવામાં આવે છે કે

એ (૧૯૯૮) ૪ સેક ૬૨૬

તેના ઉમેદવારીપત્રકનો આવશ્યક ભાગ, જેમાં તેની ઉમેદવારીના સંબંધમાં નીચેના પાસાં અંગેની માહિતી therein પૂરી પાડવામાં આવે છે:

(૧) શું ઉમેદવારને ભૂતકાળમાં કોઈ ફોજદારી ગુનામાં દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો છે/નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો છે/મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે – જો હોય, તો શું તેને કારાવાસ અથવા દંડની સજા કરવામાં આવી હતી.

(૨) ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતાં છ મહિના પહેલાં, શું ઉમેદવાર કોઈ બાકી રહેલા કેસમાં એવા કોઈ ગુનામાં આરોપી છે કે જે માટે બે વર્ષ અથવા તેથી વધુ મુદતની કેદની સજા થઈ શકે અને જેમાં કાયદેસરની અદાલતે આરોપ ઘડ્યો હોય અથવા ગુનાની નોંધ લીધી હોય. જો હા, તો તેની વિગતો.

(૩) ઉમેદવારની તથા તેના/તેણીની જીવનસાથીની અને આધારિત વ્યક્તિઓની સંપત્તિઓ (સ્થાવર, જંગમ, બેંક બેલેન્સ, વગેરે).

(૪) જવાબદારીઓ, જો કોઈ હોય તો, વિશેષ કરીને શું કોઈ જાહેર નાણાકીય સંસ્થા પાસે કોઈ બાકી લેણાં છે કે સરકારની કોઈ બાકી વસૂલાત છે.

(૫) ઉમેદવારની શૈક્ષણિક લાયકાતો."

૧૫. ઉક્ત નિર્ણય આપવામાં આવ્યા બાદ, ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ૨૪.૮.૨૦૦૨ના રોજ લોકોના પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ (સંશોધન) અધ્યાદેશ, ૨૦૦૨, ૨૦૦૨નો ૪, જાહેર કરવામાં આવ્યો અને તેની માન્યતા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ પડકારવામાં આવી. પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પીયુસીએલ) (ઉપરોક્ત) મામલામાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠે નીચેના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કર્યા:—

ચૂંટણી લડતા ઉમેદવારની પસંદગીમાં શું આવી સ્થિતિ ન હોવી જોઈએ? સજીવ લોકશાહીમાં – શું એ આવશ્યક નથી કે સામાન્ય મતદારને તેના/તેણીની ભાવી શાસકો, કાયદા બનાવનારાઓ અથવા રાષ્ટ્રના ભાગ્યનિર્માતાઓ વિશેની જીવનવૃત્તાંત માહિતી ખબર હોવી જોઈએ?

અને ત્યારબાદ,

મતદારોને આ બાબતે અંધકારમાં રાખવાની કોઈ આવશ્યકતા છે કે તેમનો ઉમેદવાર હત્યા, ડાકૂતી અથવા બળાત્કારના ફોજદારી કેસોમાં સંકળાયેલો હતો અથવા તેણે અન્યાયસંગત સાધનો દ્વારા સંપત્તિ મેળવી છે? શક્ય છે કે તેને નિર્દોષ છૂટકારો મળ્યો હોય કારણ કે તપાસ અધિકારી સત્ય બહાર લાવવામાં નિષ્ફળ ગયો હોય અથવા કારણ કે સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ થઈ ગયા હોય. કેટલાક કેસોમાં, પોતાના જીવનને જોખમ હોવાની આશંકાથી, સાક્ષીઓએ તેઓએ જે જોયું હતું તે જાહેર કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી હોય છે.

અને ફરીથી

શું ચૂંટણી દરમિયાન ઉમેદવારો અથવા તેમના સમર્થકોને હિસાબમાં ન આવેલ નાણાંનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી આપવાની કોઈ આવશ્યકતા છે? જો સંપત્તિઓ જાહેર કરવામાં આવે, તો શું તે હિસાબમાં ન આવેલ ચૂંટણી ખર્ચ પર કંઈક નિયંત્રણ હોવા બરાબર નહીં ગણાય?

૧૬. ઉક્ત પ્રકરણના ચુકાદાની પ્રલંબિતાવસ્થા દરમિયાન, ૧૯૫૧ ના અધિનિયમમાં સુધારો કરીને કલમ ૩૩૮ દાખલ કરવામાં આવી હતી. અદાલતે કલમ ૩૩-અ અને ૩૩-બનું પુનરુત્પાદન કર્યું, જે નીચે મુજબ છે:—

"૩૩-અ. માહિતી મેળવવાનો અધિકાર.-(૧) કોઈ ઉમેદવાર, આ અધિનિયમ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો મુજબ, જેને આપવાની તેને આવશ્યકતા હોય તેવી કોઈપણ માહિતી ઉપરાંત, કલમ ૩૩ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ રજૂ કરાયેલા તેના ઉમેદવારીપત્રમાં, તે બાબતની માહિતી પણ આપશે કે કેમ-

(૧) તે એવા કોઈપણ ગુનાનો આરોપી હોય, જે માટે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા આરોપ ઘડવામાં આવ્યો હોય;

(૨) તેને કલમ ૮ ની ઉપકલમ (૧) અથવા ઉપકલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ ગુના સિવાયના, અથવા ઉપકલમ (૩) હેઠળ આવરી લેવાયેલા ગુનાથી ભિન્ન, કોઈ ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હોય અને તેને એક વર્ષ કે તેથી વધુ અવધિની કેદની સજા ફરમાવવામાં આવી હોય.

(૨) ઉમેદવાર અથવા તેનો પ્રસ્તાવક, જે તે પ્રકરણમાં લાગુ પડતું હોય તે મુજબ, કલમ ૩૩ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ રીટર્નિંગ ઓફિસરને ઉમેદવારીપત્ર સુપરત કરતી વખતે, નિર્ધારિત પ્રારૂપમાં ઉમેદવાર દ્વારા શપથપૂર્વક કરાયેલું અને ઉપકલમ (૧) માં નિર્દિષ્ટ માહિતીનું સત્યાપન કરતું સોગંદનામું પણ તેને સુપરત કરશે.

(૩) ઉપકલમ (૧) હેઠળ તેને માહિતી પૂરી પાડ્યા પછી શક્ય તેટલી વહેલી તકે, રિટર્નિંગ ઓફિસરે, ઉપકલમ (૨) હેઠળ આપવામાં આવેલા સોગંદનામાની એક નકલ પોતાના કાર્યાલયમાં સ્પષ્ટ દેખાય તેવી જગ્યાએ ચોંટાડીને, જે મતવિસ્તાર માટે નામનિર્દેશનપત્ર આપવામાં આવ્યું હોય તે સંબંધિત મતદારોની જાણ માટે ઉપરોક્ત માહિતી પ્રદર્શિત કરવી રહેશે.

૩૩-બી. ઉમેદવારે માત્ર આ અધિનિયમ અને નિયમો હેઠળ જ માહિતી આપવાની રહેશે.- કોઈપણ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, ડિકી અથવા આદેશમાં રહેલી કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, અથવા ચૂંટણી આયોગ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલ કોઈપણ દિશાનિર્દેશ, આદેશ અથવા અન્ય કોઈ સૂચના હોવા છતાં, કોઈપણ ઉમેદવાર પોતાના ચૂંટણી અંગે એવી કોઈ માહિતી જાહેર કરવા અથવા આપવા માટે જવાબદાર ગણાશે નહીં, જે આ અધિનિયમ હેઠળ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો હેઠળ જાહેર કરવાની અથવા આપવાની આવશ્યક ન હોય."

૧૭. તેમ છતાં, ઉક્ત કેસમાં વિવિધ મુદ્દાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ હકીકતમાં અમારે એ જોવાનું છે કે ખુલાસા અંગે શું

નિવેદિત કરવામાં આવ્યું છે, અને ચુકાદા બાદ બહાર પાડવામાં આવેલ અધ્યાદેશ અંગે શું કહેવામાં આવ્યું છે. એમ.બી. શાહ, ન્યાયાધીશે, પોતાના અંતિમ વિશ્લેષણમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—“ઉપરોક્ત ચર્ચામાંથી જે નિષ્કર્ષ સામે આવે છે તેને નીચે મુજબ સંક્ષેપિત કરી શકાય:

(એ) યોગ્ય અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્ણયનો આધાર વિધાનમંડળ દૂર કરી શકે છે અને તે દ્વારા તે નિર્ણયને અસરસ્થ બનાવી શકે છે, પરંતુ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણયોનું ઉલ્લંઘન કરવા અથવા તેમની અવગણના કરવા રાજ્યના સાધનોને કહેવાની વિધાનમંડળને કોઈ સત્તા નથી. કાયદાની અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલ આદેશ શૂન્ય છે તેવી જાહેરાત કરવી સામાન્ય રીતે ન્યાયતંત્રના કાર્યનો એક ભાગ છે. આ

વિધાનમંડળ એવું જાહેર કરી શકતું નથી કે અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલો નિર્ણય બંધનકારક નથી અથવા તેનો કોઈ પ્રભાવ નથી.

એ સાચું છે કે વિધાનમંડળને પાછલા પ્રભાવથી કાયદામાં એવો ફેરફાર કરવાનો અધિકાર છે, જે ન્યાયિક નિર્ણયનો આધાર બને છે. સત્તાનો આ પ્રયોગ સંવિધાનિક જોગવાઈઓને આધીન છે; તેથી, તે મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરતો કાયદો બનાવી શકતું નથી.

(બી) અધિનિયમની કલમ ૩૩-બી, જેમાં એવું પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યું છે કે કોઈપણ અદાલતના ચુકાદામાં સમાવાયેલ કોઈ બાબત હોવા છતાં અથવા ચૂંટણી આયોગ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો હોવા છતાં, કોઈપણ ઉમેદવાર તેના ચૂંટણી સંદર્ભે એવી કોઈ માહિતી જાહેર કરવા અથવા પૂરી પાડવા માટે જવાબદાર ગણાશે નહીં, જે અધિનિયમ હેઠળ અથવા તેના અધિનિયમાનુસાર બનાવાયેલા નિયમો હેઠળ જાહેર કરવાની અથવા પૂરી પાડવાની આવશ્યકતા ન હોય, તે પ્રથમ દ્રષ્ટિએ જ વિધાનસભા સત્તાની હદ બહાર છે, કારણ કે આ અદાલતે ધાર્યું છે કે મતદાતાને હેઠળ મૂળભૂત અધિકાર છે અગાઉ નોંધાયેલા વિવિધ કારણોસર ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્તને માહિતીનો અધિકાર અનુચ્છેદ ૧૮(૧)(એ) હેઠળ

ચુકાદામાં તેમજ આ ચુકાદામાં.

સુધારેલ અધિનિયમ આ અદાલત દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશોને સંપૂર્ણપણે આવરી લેતું નથી. વિપરીત રીતે, તે એવું જોગવાઈ કરે છે કે આ અદાલત દ્વારા નિર્દેશિત મુજબ ઉમેદવાર ચોક્કસ માહિતી આપવાનો બંધાયેલો રહેશે નહીં.

(સી) આ અદાલતે એસ્. ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ માં આપેલો ચુકાદો અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યો છે, તેથી બંધારણીય

જોગવાઈનું એવું અર્થઘટન કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી કે જેના માટે અનુચ્છેદ ૧૪૫(૩) હેઠળ સંદર્ભ આવશ્યક બને.

(ડી) કોઈ ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્તાંત જાણવા માટે મતદાતાને કોઈ વિશિષ્ટ મૂળભૂત અધિકાર કોઈ કાયદાકીય જોગવાઈ દ્વારા અપાયેલો નથી, તેથી આ અદાલતે આપેલા નિર્દેશો કાયદાકીય જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ છે, એવી દલીલ મુખપૃષ્ઠે જ કણમાત્ર પણ તત્ત્વવિહોળી છે. કોઈ નિશ્ચિત ઉમેદવારની ચૂંટણીની માન્યતાને પડકારતી ચૂંટણી અરજિયક્ષિ, કાયદાકીય જોગવાઈઓ પક્ષકારોના અનુરૂપ અધિકારોને નિયંત્રિત કરશે. પરંતુ, ચૂંટણી કાયદા હેઠળના કાયદાકીય અધિકારોથી સ્વતંત્ર રીતે, ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્તાંત જાણવા મતદાતાનો મૂળભૂત અધિકાર અસ્તિત્વમાં છે. મતદાર આ દેશનો પ્રથમ નાગરિક છે અને કાયદાકીય અધિકારોથી અલગ, તેને બંધારણ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા મૂળભૂત અધિકારો પ્રાપ્ત છે. લોકશાહી સમાજના સભ્યોને પૂરતી માહિતી પ્રાપ્ત હોવી જોઈએ જેથી તેઓ પોતાના પર શાસન કરનાર વ્યક્તિઓના સમર્થનમાં સમજદારીપૂર્વક પોતાનો મત આપી શકે. ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્તાંત વિશે નાગરિકોને સચોટ માહિતી ન હોય તો મતાધિકાર નિર્થક બની જાય. આ બાબતે બહુ ઓછો સંદેહ રહી શકે કે જાહેર નજર અને તપાસ સમક્ષ આવવું

આપણા લોકશાહી શાસનતંત્રને શુદ્ધ બનાવવાના અને સક્ષમ વિધાનમંડળો પ્રાપ્ત કરવાના સૌથી નિશ્ચિત ઉપાયોમાંનું એક છે.

(ઈ) એવું સ્થાપિત થયું છે કે મૂળભૂત અધિકારોનો પોતાનો કોઈ નિશ્ચિત સારભાવ નથી; તેમાંથી મોટા ભાગના ખાલી પાત્રો સમાન છે, જેમાં દરેક પેઢીએ પોતાના અનુભવના પ્રકાશમાં પોતાનો સારભાવ ભરી આપવાનો રહે છે. અદાલતનો પ્રયાસ એવો હોવો જોઈએ કે ન્યાયિક વ્યાખ્યાના પ્રક્રિયા દ્વારા મૂળભૂત અધિકારોની પહોંચ અને વ્યાપને વિસ્તૃત કરવામાં આવે. છેલ્લા અડધા દાયકાથી વધુ સમય દરમિયાન, આ અદાલતે સતત એવું કર્યું છે. સંવિધાનના અધ્યાય ૩ માં ઉલ્લેખિત મૂળભૂત અધિકારો અને આ અદાલતે આપેલા ચુકાદાઓના આધારે આવા અધિકારોની ઘોષણા વચ્ચે કોઈ ભેદ રાખી શકાય તેમ નથી."

આવો મત ધરાવતા, તેમણે કલમ ૩૩-બીને ગેરકાયદેસર, રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરી.

૧૮. પી. વેંકટારામા રેડ્ડી, ન્યાયાધીશે, મતદારોને ચૂંટણી લડતા ઉમેદવારોની વિગતો જાણવાના અધિકાર અને મતદારોને અવગત કરવા માટે માધ્યમો તથા અન્ય લોકોના અધિકારનાં સંદર્ભમાં અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા અને માહિતીના અધિકારનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. સિદ્ધાંતરૂપે, તેમણે એવું પ્રતિપાદિત કર્યું હતું કે મતપત્રક દ્વારા પસંદગી કરવાની હક

અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનો એક ભાગ છે. તેમણે નોંધેલા કેટલાક અંતિમ નિષ્કર્ષો, જે આપણી વર્તમાન હેતુ માટે સંબંધિત છે, તેઓ આ મુજબ છે:-

"(૧) સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળની ચૂંટણી માટે ઉમેદવારી કરનાર ઉમેદવારો અંગેની મૂળભૂત વિગતો વિશે માહિતી મેળવવાનું સુનિશ્ચિત કરવું અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને પ્રોત્સાહિત કરે છે અને તેથી માહિતીનો અધિકાર અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) નો અભિન્ન ભાગ બને છે. તેમ છતાં, માહિતીનો આ અધિકાર સ્વભાવની દૃષ્ટિએ જાહેર બાબતો સંબંધિત માહિતી મેળવવાના અધિકારથી અથવા પ્રેસ અને ઇલેક્ટ્રોનિક મીડિયા દ્વારા માહિતી પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારથી ગુણાત્મક રીતે ભિન્ન છે, જોકે, એક મર્યાદા સુધી, તેમાં પરસ્પર આવરણ હોઈ શકે છે.

XXX XXX XXX

(૩) યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાના મામલામાં આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો

વિ. અસ્ન. ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ માં કરાયેલા નિર્દેશોનો ઉદ્દેશ માત્ર ત્યાં સુધી કાર્યરત રહેવાનો હતો જ્યાં સુધી વિધાનમંડળ દ્વારા કાયદો બનાવવામાં ન આવે અને તે અર્થમાં તે "પ્રો ટેમ્પોરે"

સ્વરૂપના હતા. એક વાર વિધાન કરવામાં આવે, ત્યારબાદ મતદાર/નાગરિકને ઉપલબ્ધ માહિતીના અધિકારને સુરક્ષિત કરવા માટે કાયદા દ્વારા વિધાનિત માહિતીની બાબતો ચુક્તિસંગત રીતે પૂરતી છે કે નહીં તે મૂલવવા અદાલતે સ્વતંત્ર મૂલવણી કરવી જરૂરી છે. આ પ્રક્રિયામાં પ્રવેશ કરતાં, આ અદાલતે સૂચવેલા જાહેર કરવાની બાબતો, ભલે તે પ્રાથમિક અથવા તદર્થ સ્વરૂપની હોય, તેમને યોગ્ય મહત્વ આપવું જોઈએ અને તેમાંથી નોંધપાત્ર ભિન્નતાને સ્વીકારવામાં આવી શકતી નથી.

XXX XXX XXX

પ) પ્રજાના પ્રતિનિધિત્વ (૩જો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૦૨ દ્વારા ઉમેરવામાં આવેલી કલમ ૩૩-બી બંધારણીય માન્યતાની કસોટી પર ઊતરતી નથી, પ્રથમ તો એ કારણસર કે તે, સમયની આવશ્યકતા તેમજ ભવિષ્યની તાત્કાલિક પરિસ્થિતિઓ અને ઉપાયોની પરવા કર્યા વિના, અધિનિયમમાં સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી માહિતી સિવાયની માહિતીના પ્રસાર પર સર્વગ્રાહી પ્રતિબંધ લાદે છે અને બીજું, એ કારણસર કે હાલમાં જે માહિતી જાહેર કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે ખામીપૂર્ણ અને અપૂરી હોવા છતાં પણ આ પ્રતિબંધ કાર્યરત રહે છે.

(૬) મતદાર/નાગરિકમાં નિવિષ્ટ માહિતીના અધિકારનું સંરક્ષણ થાય તે માટે સંસદ દ્વારા કલમ ૩૩-એ હેઠળ પ્રલંબિત ફોજદારી કેસો અને આવા કેસોમાં ભૂતકાળની સંડોવણી અંગે આપવામાં આવેલ માહિતીનો અધિકાર ચુકિતસંગત રીતે પૂરતો છે. છતાં, જેમાં અદાલતે સંજ્ઞાન લીધું હોય એવા પ્રલંબિત કેસોને જાહેરખબરના વ્યાપમાંથી બહાર રાખવા માટે કોઈ યોગ્ય કારણ નથી."

૧૮. ધર્માધિકારી, ન્યાયાધીશે તેમના પરિપૂરક અભિપ્રાયમાં આ પ્રમાણે નોંધ્યું હતું:

સરકાર દ્વારા એક પછી એક રચાયેલ સલાહકાર આયોગોના અહેવાલો, જેમનો ઉલ્લેખ ભાઈ શાહ, જે. દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે, ભારતની વર્તમાન રાજકીય પરિસ્થિતિને ઉજાગર કરે છે, જેમાં નાણાંશક્તિ અને બાહુબળે લોકશાહી પ્રક્રિયાઓને નોંધપાત્ર રીતે પ્રદૂષિત અને તર્કવિરુદ્ધ બનાવી દીધી છે. નાણાંશક્તિ અને બાહુબળના દુષ્પ્રભાવો પર નિયંત્રણ મેળવવા આયોગોએ ભલામણ કરી છે કે ચૂંટણી પ્રણાલીમાં મૂળભૂત પુનર્ગઠન કરી તેને વ્યાપક રીતે બદલી નાખવી જોઈએ, નહિંતર આ દેશના સામાન્ય નાગરિકો માટે લોકશાહી માત્ર એક ભ્રમરૂપ પ્રતીતિ બની રહેશે. માત્ર ચૂંટણી પ્રણાલીના સુધારાના દિશામાં અર્ધહૃદયપૂર્વકનો પ્રયત્ન કરવો પૂરતો નથી, જેમ કે વર્તમાન કાનૂની વ્યવસ્થા દ્વારા અધિનિયમની અહીં-ત્યાં કેટલીક

જોગવાઈનું સુધારા કરીને કરવામાં આવ્યું છે; પરંતુ એવી ઘણી વધુ સુધારેલી ચૂંટણી પ્રણાલી વિકસાવવાની આવશ્યકતા છે કે જેથી ચૂંટણી પ્રક્રિયા પારદર્શક પણ બને અને જવાબદારિયુક્ત પણ બને, જેથી કલંકિત નાણાંનો પ્રભાવ અને ગુનેગારોના શારીરિક બળથી લોકશાહી ઉપહાસરૂપ ન બની જાય — નાગરિકના મૂળભૂત "માહિતી મેળવવાના અધિકાર" ને માન્યતા આપી તેનો પૂર્ણ અમલ કરવો જોઈએ. ચૂંટણીમાં ભાગ લેવા અને ઉમેદવાર પસંદ કરવાનો નાગરિકનો આ સ્વાતંત્ર્ય, મતદાર તરીકેના તેના અધિકારના ઉપયોગથી ભિન્ન છે, જે ચૂંટણી સંબંધિત કાનૂન, જેમ કે આર.પી. અધિનિયમ, દ્વારા નિયમિત થવાનો છે.

૨૦. ઉમેદવારના પૂર્વવર્તી વર્તન વિશે, ખાસ કરીને ચૂંટણી લડતા ઉમેદવારના ફોજદારી પૂર્વવર્તી વર્તન વિશે, મતદાતાને જાણવાનો હક સંબંધે ઉપરોક્ત સત્તાધિકારીઓનો ઉલ્લેખ કરવાનો હેતુ આ છે. સમય જતા, અદાલતે અનુગામી નિર્ણયોમાં ચૂંટણીના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જાણવાના હકને વધુ સ્પષ્ટ કર્યો છે, કારણ કે મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી યોજવાથી લોકશાહી પ્રક્રિયા સ્થિર બને છે, જે સારા શાસન તરફ દોરી જાય છે. આ સંદર્ભમાં, રિસર્જન્સ ઈન્ડિયા વિ. ઈલેક્શન કમિશન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યર ૯ ના તાજેતરના ત્રણ-ન્યાયાધીશ પીઠના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ લાભદાયક છે. ભારતના

બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ આ અદાલતે એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (ઉપરોક્ત), પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પી.યુ.સી.એલ.) (ઉપરોક્ત) માં આપેલા ચુકાદાઓનું સાર્થક અમલીકરણ થાય તે માટે વિશિષ્ટ દિશાનિર્દેશો આપવા તથા તેમાંના પ્રતિવાદીઓને આદેશ કરવા કે રિટર્નિંગ ઓફિસરો માટે એ સુનિશ્ચિત કરવું ફરજિયાત બનાવવામાં આવે કે સ્પર્ધકો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા સોગંદનામાં તમામ બાબતોમાં પૂર્ણ હોય અને ખાલી વિગતો ધરાવતા સોગંદનામાં નામંજૂર કરવામાં આવે, તે માટે રિટ અરજી કરવામાં આવી હતી. અદાલતે પૃષ્ઠભૂમિ, માંગવામાં આવેલ રાહત તથા ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૩૩એ, ૩૬ અને ૧૨૫એનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. શાલીગ્રામ શ્રીવાસ્તવ વિ. નરેશ સિંહ પટેલ ૧૦ માં આવેલા સત્તાપ્રમાણનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. અગાઉના નજિરોમાંથી સિદ્ધાંતનું સારગ્રહણ કરતાં, ત્રણ-ન્યાયાધીશ પીઠે આ મંતવ્ય વ્યક્ત કર્યું:

"આ પ્રમાણે, આ અદાલતે ઠરાવ્યું કે મતદાતાને તે ઉમેદવારની સંપૂર્ણ વિગતો જાણવાનો પ્રાથમિક અધિકાર છે, જે સંસદમાં તેનું પ્રતિનિધિત્વ કરવાનો છે, અને માહિતી મેળવવાનો એવો અધિકાર લોકશાહીની સંકલ્પનામાંથી ઉદ્ભવતો સર્વત્ર માન્ય પ્રાકૃતિક અધિકાર છે તેમજ બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) નો અભિન્ન

ભાગ છે. વધુમાં, એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું કે ચૂંટણીના સંદર્ભમાં મતદાતાનું ભાષણ અથવા અભિવ્યક્તિમાં મતદાન કરવાનું પણ સમાવેશ થાય છે, કે દા.આઈ.આર. ૨૦૧૪ એસ.સી. ૩૪૪

એવું કહેવાનું છે કે, મતદાર મતદાન કરીને પોતાનો મત વ્યક્ત કરે છે અથવા પ્રગટ કરે છે. આ હેતુ માટે, પસંદ થનાર ઉમેદવાર વિશેની માહિતી અનિવાર્ય છે. તેથી, નિર્વિવાદ શબ્દોમાં, એવું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે સંસદમાં તેનો પ્રતિનિધિત્વ કરનાર ઉમેદવાર વિશે જાણવાનો નાગરિકનો અધિકાર ભારતના સંવિધાનના કલમ ૧૯(૧) (એ) નો અભિન્ન ભાગ ગણાશે અને કોઈપણ એવો કૃત્ય, જે મૂળભૂત અધિકારોનું અપહાસક હોય, તે શરૂઆતથી જ સત્તાબહાર ગણાશે."

અદાલતે આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત ક્યો કે દાખલ કરવું કે શું

સોગંદનામામાં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોય કે સોગંદનામામાં આપવામાં આવેલી માહિતી સાચી છે, પરંતુ તેની વિષયવસ્તુ ખાલી રાખવાથી તે દાખલ કરવાનો હેતુ પૂર્ણ થઈ જશે કે કેમ, તે પ્રશ્નનો જવાબ નકારાત્મક આપ્યો હતો, કારણ કે ઉમેદવારીપત્ર સાથે સોગંદનામું દાખલ કરવાનો અંતિમ હેતુ નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારને અસરકારક બનાવવાનો છે under

ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) હેઠળ નાગરિકોને પોતાના મતદાન અંગે પસંદગી કરવા માટે આવશ્યક માહિતી પ્રાપ્ત થવી આવશ્યક છે

અને તેથી, જ્યારે ઉમેદવાર નામનાપત્ર રજૂ કરતી વખતે વિગતો ખાલી રાખીને સોગંદનામું દાખલ કરે છે, ત્યારે તે સોગંદનામું પોતે જ નિષ્પ્રભ બની જાય છે.

૨૧. અહીં નોંધવું યોગ્ય છે કે અદાલતે પીપલ્સ યુનિયન ફૉર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પીયુસીએલ) (ઉપરોક્ત) કેસના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૭૩ નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને વધુ વિસ્તૃત કરતાં એવો નિર્ણય કર્યો કે

આ મુજબ:

જો આપણે ભારત સંઘ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ દલીલ સ્વીકારીએ, અર્થાત્, ખોટી માહિતી સાથે સોગંદનામું દાખલ કરનાર ઉમેદવાર તેમજ વિગતો ખાલી રાખીને સોગંદનામું દાખલ કરનાર ઉમેદવારને સમકક્ષ ગણવામાં આવે, તો તેનાથી બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકાર, અર્થાત્, 'માહિતીનો અધિકાર', જે ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ માટેના એસોસિએશન (ઉપરોક્ત) માં કરવામાં આવેલી વ્યાખ્યા મુજબ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને સમાવેશ કરે છે, તેનો ભંગ થશે.

૨૨. અદાલતે આગળ એવો પણ નિર્ધાર કર્યો કે ખાલી જગ્યાઓ સાથે સોગંદનામું દાખલ કરવું, ૧૯૫૧ના અધિનિયમની

કલમ ૧૨૫એ(૧) હેઠળ સીધી જ આવરી લેવાશે. અંતે, અદાલતે
આવું ઠરાવ્યું:-

સંક્ષેપમાં, જો ચૂંટણી આયોગ સોગંદનામાઓમાં વિગતો
ખાલી હોવા છતાં ઉમેદવારીપત્રકો સ્વીકારી લે, તો તે
નાગરિકના ઉમેદવારના ગુનાહિત પૂર્વવૃત્તાંત, સંપત્તિ અને
દેવાદારીઓ તથા શૈક્ષણિક લાયકાત જાણવાના મૂળભૂત
અધિકારનું સીધું ઉલ્લંઘન કરશે. તેથી, ઉમેદવાર પાસેથી
વિગતો ખાલી ધરાવતું સોગંદનામું સ્વીકારવું એ
એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (ઉપરોક્ત) ના
નિર્ણયને નિષ્ફળ બનાવશે. વધુમાં, કલમ ૧૨૫એ(૧)
હેઠળ અનુગામી રીતે ઉમેદવાર વિરુદ્ધ ફોજદારી કાર્યવાહી
હાથ ધરવાનો કૃત્ય, નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારના
ભંગના પ્રશ્ને કોઈ મહત્ત્વ ધરાવશે નહીં. ઉપરોક્ત કારણોસર,
ભારત સંઘની દલીલ સ્વીકારવામાં અમે અસમર્થ છીએ.

૨૩. અદાલતે પોતાના નિર્દેશોનો નીચે મુજબ સારાંશ
આપ્યો:

"(૧) મતદારને તેના પ્રતિનિધિત્વ માટે
સંસદ/વિધાનસભાઓમાં જનાર ઉમેદવારની સંપૂર્ણ વિગતો
જાણવાનો પ્રાથમિક અધિકાર છે અને માહિતી મેળવવાનો

એવો અધિકાર સર્વત્ર માન્ય છે. તેથી, એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે ઉમેદવાર વિશે માહિતીનો અધિકાર લોકશાહીની સંકલ્પનામાંથી ઉપજતો કુદરતી અધિકાર છે અને બંધારણના કલમ ૧૯(૧)(એ) નો અભિન્ન ભાગ છે.

(૨) ઉમેદવારીપત્ર સાથે સોગંદનામું દાખલ કરવાનો અંતિમ હેતુ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) હેઠળ નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારને કારગર બનાવવાનો છે. ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતી વખતે નાગરિકોને આવશ્યક માહિતી ઉપલબ્ધ હોવી જોઈએ અને તે હેતુ માટે રિટર્નિંગ અધિકારી ઉમેદવારને સંબંધિત માહિતી પૂરી પાડવા માટે યોગ્ય રીતે બાધ્ય કરી શકે છે.

(૩) ખાલી વિગતો સાથે સોગંદનામું દાખલ કરવાથી તે સોગંદનામું નિષ્ફળ અને નિરર્થક બની જશે.

(૪) ઉમેદવારીપત્ર સાથે સોગંદનામું દાખલ કરતી વેળાએ જરૂરી માહિતી સંપૂર્ણ રીતે આપવામાં આવી છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરવી રિટર્નિંગ ઓફિસરની ફરજ છે, કારણ કે આવી માહિતી નાગરિકોના 'માહિતીના અધિકાર' ને અસરકારક બનાવવામાં અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. જો રિટર્નિંગ ઓફિસર દ્વારા યાદ અપાયા પછી પણ ઉમેદવાર ખાલી જગ્યાઓ ન ભરે, તો ઉમેદવારીપત્ર

નામંજૂર કરવામાં યોગ્ય ગણાય. અમે એ સમજીએ છીએ કે ઉમેદવારીપત્ર નામંજૂર કરવાની રિટર્નિંગ ઓફિસરની સત્તાનો ઉપયોગ અત્યંત મર્યાદિત રીતે જ થવો જોઈએ, પરંતુ માપદંડ એટલો ઊંચો ન રાખવો જોઈએ કે ન્યાયને જ હાનિ પહોંચે.

(૫) અમે એટલી હદ સુધી સ્પષ્ટતા કરીએ છીએ કે પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ કેસ (ઉપરોક્ત) ના પરિણેદ ૭૩ પરત ફરતા અધિકારીને, જ્યારે સોગંદનામું ખાલી વિગતો સાથે દાખલ કરવામાં આવ્યું હોય ત્યારે, ઉમેદવારીપત્ર નામંજૂર કરવામાં બાધારૂપ બનશે નહીં

લાર્સ,

(૬) ઉમેદવારે કૉલમોમાં સ્પષ્ટ રીતે 'શૂન્ય' અથવા 'લાગુ પડતું નથી' અથવા 'જાણમાં નથી' એવી નોંધ કરીને ન્યૂનતમ પ્રયત્ન કરવો આવશ્યક છે અને વિગત ખાલી છોડવી નહીં

લાર્સ બ્લૅક.

(૭) ખાલી જગ્યાઓ સાથે સોગંદનામું દાખલ કરવું, આર.પી. અધિનિયમની કલમ ૧૨૫એ(૧) હેઠળ સીધેસીધું આવરી લેવામાં આવશે. તેમ છતાં, કારણ કે નામાંકનપત્ર પોતે જ રિટર્નિંગ ઓફિસર દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવ્યું છે, અમે એવું

કોઈ કારણ જણાતું નથી કે તે જ કૃત્ય માટે ઉમેદવાર સામે ફરીથી તેના વિરુદ્ધ દંડાત્મક કાર્યવાહી કરીને તેને દંડિત કરવો જ જોઈએ."

૨૪. બાકી રહેલાં કેસોની વિગતો જાહેર કરવાની ભીતિ તમામ સ્તરે ચૂંટણી લડનાર લોકોને પીછો કરતી રહી છે. ભય માણસને અતિ ગહન અને અગાધ માર્ગ અપનાવવા મજબૂર કરે છે; જ્યારે સાહસ, જે તમામ સફળોની જનની છે, તે માત્ર ભયોનો ચુરાડો જ કરતી નથી, પરંતુ તેના માર્ગમાં અનોંચિત્યપૂર્વક આવતી બધી જ વસ્તુઓને ક્ષીણ પણ કરી નાખે છે અને જેને ગતિ પામવાનો હક નથી તેવી દરેક વસ્તુને અચેતન બનાવી દે છે. લોકશાહી પારદર્શિતાને પોષે છે અને તેનો હાર્દિક સ્વાગત કરે છે. ઘણી વખત જે ક્યારેક મુશ્કેલરૂપ બનતું હોય તેને દૂર રાખવા માટે અનેક જાળાં વણાય છે અથવા વણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. તેથી, ઉમેદવારોને થોડું સ્થાન આપવા અને મતદાતાઓને તે લાભથી વંચિત રાખવા માટે ચૂંટણી આયરણ નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૪૧ (૨) અને (૩) તથા ૪૮-૦ (સંક્ષેપમાં, 'નિયમો') અમલમાં આવ્યા. તે સંજોગોમાં, પીપલ્સ ચુનિયન ફોર સિવિલ લિબરિટીઝ (પીયુસીએલ) અને અન્ય એક દ્વારા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજીફારમ કરવામાં આવી, જેમાં ઉપરોક્ત નિયમોની બંધારણીય વૈધતા તે હદ સુધી પડકારવામાં આવી કે આ જોગવાઈઓ મુક્ત અને નિષ્પક્ષ

ચૂંટણી માટે મૂળભૂત એવા મતદાનના ગોપનીયતાના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરે છે અને જેને ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૮ તથા નિયમોના નિયમ ૩૯, ૪૯-એમ મુજબ જાળવવું આવશ્યક છે. નિયમ ૪૧ અને નિયમ ૪૯-૦ ના સંબંધિત ભાગો આ પ્રમાણે છે:

"૪૧. બગડેલ અને પરત કરવામાં આવેલા મતપત્રકો (૧)
)

(૨) જો કોઈ મતદાર મતપત્રક મેળવ્યા પછી તેનો ઉપયોગ ન કરવાનો નિર્ધાર કરે, તો તે તે મતપત્રક પ્રેસાઈડિંગ ઓફિસરને પરત આપશે, અને આ રીતે પરત અપાયેલું તે મતપત્રક તથા તેવા મતપત્રકની પ્રતિપૅરિંકા પર પ્રેસાઈડિંગ ઓફિસર દ્વારા 'પરત કરેલું: ૨૬' એવી નિશાની કરવામાં આવશે.

(૩) ઉપનિયમ (૧) અથવા ઉપનિયમ (૨) હેઠળ ૨૬ કરાયેલા બધા મતપત્રો એક અલગ પેકેટમાં રાખવામાં આવશે.

XXX XXX XXX

૪૯-૦. મતદાર મત ન આપવાનો નિર્ણય કરે તે અંગે - જો કોઈ મતદારનો મતદાર ચાટીમાંનો તેનો નંબર ફોર્મ ૧૭-એ માં મતદારોના નોંધપોથીમાં નિયમિત રીતે દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય અને નિયમ ૪૯-એલ ના ઉપનિયમ (૧) હેઠળ આવશ્યક મુજબ તેણે તેમાં પોતાની સહી અથવા અંગૂઠાનો છાપ મુક્યો હોય, પરંતુ ત્યારબાદ

તેણે પોતાનો મત નોંધાવવાનો નહીં એવો નિર્ણય કર્યો હોય, તો તે બાબતની નોંધ પ્રિસાઇડિંગ ઓફિસર દ્વારા ફોર્મ ૧૭-એ માં જણાવેલ એન્ટ્રી સામે કરવામાં આવશે અને આવા ઉલ્લેખ સામે મતદારની સહી અથવા અંગૂઠાનો છાપ લેવામાં આવશે."

૨૫. ઉપરોક્ત નિયમોની માન્યતાની કસોટી કરતાં, પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ એન્ડ અનધર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અનધર ૧૧ માં ત્રણ- ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિચારણા કર્યા પછી

ઘણા પાસાં પર તેમણે આ રીતે અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો:

લોકશાહી આપણા બંધારણીય માળખાનું મૂળભૂત લક્ષણ હોવાથી, દેશમાં સશક્ત અને સ્વસ્થ લોકશાહીના વિકાસની ખાતરી માત્ર મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી જ આપી શકે છે, એ બાબતે કોઈ બે મત હોઈ શકે નહીં. "નિષ્પક્ષ" નો અર્થ સર્વ લોકોને સમાન અવસર આપવાનો થાય છે. બંધારણે ભારતના નાગરિકોને પ્રદાન કરેલા સર્વજનિન વચસ્ક મતાધિકારને કારણે કરોડો વ્યક્તિગત મતદારો માટે મતદાન મથકે જઈ આ રીતે પોતાના દેશના શાસનમાં ભાગ લેવું શક્ય બન્યું છે. લોકશાહી ટકી રહે તે માટે એ આવશ્યક છે કે દેશના યોગ્ય શાસન માટે ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિઓને લોકોના પ્રતિનિધિ તરીકે પસંદ કરવામાં આવે. આ હેતુ સર્વોત્તમ રીતે ઉચ્ચ નૈતિક અને આચરણમૂલક મૂલ્યો ધરાવતા એવા વ્યક્તિઓ દ્વારા

સિદ્ધ થઈ શકે છે, જેઓ સકારાત્મક મતના આધારે ચૂંટણી જીતે છે. તેથી, જીવંત લોકશાહીમાં મતદાતાને ઉપરોક્ત પૈકી કોઈ નહિ (નોટા) બટન પસંદ કરવાની તક આપવી આવશ્યક છે, જે નિશ્ચિતપણે રાજકીય પક્ષોને યોગ્ય ઉમેદવાર નામિત કરવા મજબૂર કરશે. આ પરિસ્થિતિ આપણને નકારાત્મક મતદાનની તાત્કાલિક અને ગંભીર જરૂરિયાત સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે.

૨૬. અંતે, અદાલતે નિયમો પૈકી નિયમ ૪૧ (૨) અને (૩) તથા નિયમ ૪૯-૦ ને ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૮ અને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) ના વિરુદ્ધ અધિકારબાહ્ય જાહેર કર્યા, જેટલી હદ સુધી તેઓ મતદાનની ગુપ્તતાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, અને તે અનુસાર ચૂંટણી આયોગને મતપત્રકો/ઈ.વી.એમ.માં જરૂરી જોગવાઈ કરવાની તેમજ "ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં" (નોટા) નામે અન્ય એક બટન ઉપલબ્ધ કરાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો.

૨૭. ઉપરોક્ત નિર્ણયો કોઈપણ પ્રકારની શંકાને સ્થાન ન રહે તે રીતે જાહેર કરે છે કે મતદાતાને ચૂંટણીમાં સ્પર્ધા કરતા ઉમેદવારો વિશે જાણવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે, કારણ કે તે મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી માટે આવશ્યક તથા અનિવાર્ય અનુસંગ છે. એક રીતે જોવામાં આવે તો, તે પ્રથમ પગલું છે. ઉમેદવારના પૂર્વવર્તી વર્તન અને પૃષ્ઠભૂમિ વિશે જાણ્યા પછી મતદાતાને પોતાની પસંદગી કરવાનો અધિકાર છે, અને જાણકારીપૂર્વક પસંદગી કરવા

માટે તે આવશ્યક છે. પીપલ્સ યુનિયન ઓફ સિવિલ લિબર્ટીઝ (ઉપરોક્ત) કેસમાં શાહ, ન્યાયાધીશે ઠરાવ્યું છે કે ઉમેદવારના પૂર્વવર્તી વર્તન અને પૃષ્ઠભૂમિ વિશે જાણવાનો મતદાતાનો મૂળભૂત અધિકાર ચૂંટણી કાયદા હેઠળની વૈધાનિક આવશ્યકતાથી સ્વતંત્ર છે, કારણ કે મતદાતા પ્રથમ તો આ દેશનો નાગરિક છે અને વૈધાનિક અધિકારો ઉપરાંત તેને જાણવાનો અને માહિતગાર થવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે. આવો માહિતીનો અધિકાર બંધારણ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવ્યો છે.

૨૮. મતદાનની સંકલ્પના વિષે વાત કરતાં, આ અદાલતે લિલી થોમસ વિ. સ્પીકર ઓફ લોક સભા ૧૨ માં એવો નિર્ણય આપ્યો છે કે:-

.... .મતદાન એ પ્રશ્નાધીન વિષય અથવા મુદ્દા અંગે તે અધિકારનો ઉપયોગ કરવા પાત્ર વ્યક્તિ દ્વારા પોતાની ઈચ્છા અથવા અભિપ્રાયની ઔપચારિક અભિવ્યક્તિ છે [અને એ કે] 'મતદાનનો અધિકારનો અર્થ પ્રસ્તાવ અથવા ઠરાવના પક્ષમાં અથવા વિરોધમાં તે અધિકારનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર થાય છે. એવો અધિકાર તટસ્થ રહેવાનો અધિકાર પણ સૂચવે છે'.

૨૯. પીપલ્સ યુનિયન ફોર માં રહેલી પસંદગી પર ભાર મૂકતાં સિવિલ લિબર્ટીઝ (નોતા કેસ), અદાલતે આ મુજબ વ્યક્ત કર્યું છે:-

"પપ. લોકશાહીનું સર્વસ્વ પસંદગીમાં નિહિત છે. મતદાતાઓને પોતાનો અભિપ્રાય નિરંકુશ રીતે વ્યક્ત કરવાની તક આપી અને એવી પસંદગી

કરવા માટે તેમની ક્ષમતા પર ન્યૂનતમ પ્રતિબંધો મૂકી આ પસંદગી વધુ સારેથી અભિવ્યક્ત થઈ શકે છે. ઈવીએમમાં નોટા બટન ઉપલબ્ધ કરાવવાથી અસરકારક રાજકીય

વર્તમાન લોકશાહી પ્રણાલીમાં ભાગીદારી વધશે અને મતદાતાઓ વાસ્તવમાં સશક્ત બનશે. અમારો વિચારપૂર્વકનો દષ્ટિકોણ એ છે કે, જ્યારે ચૂંટણી પ્રચાર પૂરજોશમાં ચાલી રહ્યો હોય તેવા સમયે નકારાત્મક મત આપવા અંગેનો આ અધિકાર પ્રગટ કરવાથી ચૂંટણી પ્રક્રિયાની પવિત્રતા જળવાશે અને તેના એક ઉદ્દેશ, એટલે કે લોકોની વ્યાપક ભાગીદારી, પણ પૂર્ણ થશે.

૫૬. મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી સંવિધાનની મૂળભૂત રચના છે અને તેમાં અનિવાર્ય રીતે મતદારને ભય વિના પોતાનો મત આપવાનો અધિકાર તેના વ્યાપમાં સમાવેશ પામે છે

પ્રતિશોધ, દબાણ અથવા જબરદસ્તી. તેથી મતદારની ઓળખનું સંરક્ષણ કરવું અને ગુપ્તતા આપવી મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણીનો અભિન્ન અંગ છે અને જે મતદાર પોતાનો મત આપે છે અને જે મતદાર પોતાનો મત આપતો નથી તેમના વચ્ચે કરવામાં આવેલ મનસ્વી ભેદભાવ અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે. તેથી, વ્યક્તિઓની બંને શ્રેણીઓ માટે ગુપ્તતા જાળવવી આવશ્યક છે.

૫૭. મતદારને, તેની ગુમતાના અધિકારનું સંરક્ષણ કરતાં, કોઈપણ

ઉમેદવારને મત ન આપવાનો અધિકાર આપવો લોકશાહીમાં અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. આવો વિકલ્પ મતદારને રાજકીય પક્ષો દ્વારા ઉભા કરવામાં આવતા ઉમેદવારોના પ્રકાર અંગે પોતાની અસંમતિ વ્યક્ત કરવાનો અધિકાર આપે છે. જ્યારે રાજકીય પક્ષોને સમજાશે કે મોટી સંખ્યામાં લોકો તેમના દ્વારા ઉભા કરવામાં આવતા ઉમેદવારો વિષે પોતાની અસંમતિ વ્યક્ત કરી રહ્યા છે, ત્યારે ધીમે ધીમે વ્યવસ્થાગત ફેરફાર આવશે અને રાજકીય પક્ષો લોકોને ઈચ્છા સ્વીકારવા તથા પ્રામાણિકતા માટે જાણીતા ઉમેદવારોને મેદાનમાં ઉતારવા માટે બાધ્ય બનશે.

૫૮. આ દિશાનિર્દેશને આ હકીકતથી પણ આધાર મળી શકે છે કે વર્તમાન વ્યવસ્થામાં અસંતોષિત મતદાર સામાન્ય રીતે મતદાન કરવા હાજર થતો નથી, જેના પરિણામે બેઠમાન તત્વોને અસંતોષિત મતદારનું સ્વાંગ ધારણ કરીને મત આપવાની તક મળી જાય છે, ભલે તે નકારાત્મક મત હોય. વધુમાં, નકારાત્મક મતદાનની જોગવાઈ લોકશાહીને પ્રોત્સાહન આપવા હિતાવહ રહેશે, કારણ કે તે રાજકીય પક્ષો અને તેમના ઉમેદવારોને આ બાબતે સ્પષ્ટ સંકેતો આપશે કે મતદાતાઓ તેમના વિષે શું વિચારે છે."

૩૦. મતદારની પસંદગી બાબતે, જે હાલના કેસમાં આવશ્યક છે, અમે ઉમેદવાર વિરુદ્ધ બાકી રહેલા ફોજદારી કેસોની જાહેર ન કરવામાં આવેલી નિષ્ફળતા અને તેના અંતિમ પ્રભાવ અંગે વિચાર કરવા બંધાયેલા છીએ; શું તે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨) મુજબ અયોગ્ય પ્રભાવના પરિભાષામાં આવશે અને પરિણામે ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાશે કે નહીં. આ પાસાની મૂળવણી કરવા માટે, બંધારણીય લોકશાહીની પવિત્રતા અને રાજકારણના અપરાધીકરણથી તેમાં કેવી રીતે આંચ આવે છે તે નોંધ લેવા યોગ્ય છે. બંધારણીય લોકશાહીના મહત્વને આ અદાલતે એસ. રઘબીર સિંહ ગિલ વિ. એસ.

ગુરચરણ સિંહ તોહરા ૧૩ , એસ.એસ. બોલા વિ. બી.ડી. સરદાના ૧૪ , ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. જય બીર સિંહ ૧૫ , રિલાયન્સ નેચરલ રિસોર્સિસ લિ. વિ. રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિ. ૧૬ , રામ જેઠમલાની વિ. ભારત સંઘ ૧૭ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિ. સર્ઈદ સોહેલ શેખ ૧૮ .

૩૧. બંધારણીય લોકશાહીમાં, અમે એવું માનવા પ્રત્યે પ્રવૃત્ત છીએ કે રાજકારણનું કોઈપણ પ્રકારનું અપરાધીકરણ અત્યંત શોકજનક પરિસ્થિતિ છે. તે લોકશાહીની પવિત્રતા માટે ઘોર વિરુદ્ધ છે. અપરાધીકરણ લોકશાહીના હૃદયમાં ખાડો પેદા કરે છે અને તેમાં પ્રણાલીની પવિત્રતાને લકવાગ્રસ્ત, અચેતન અને ગૂંગળી બનાવી દેવાની ક્ષમતા રહેલી છે. દિનેશ

ત્રિવેદી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૧૯ માં, ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે,
આ તર્કવિરુદ્ધિના કારણ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે

જેને ખાસ કરીને ભારતીય લોકશાહીને અને સામાન્ય રીતે ભારતીય સમાજને
આઘાતગ્રસ્ત કર્યો હોય તેમ જણાય છે, તેના મુખ્ય કારણોમાંનું એક કારણ
તરીકે રાજકારણનું અપરાધીકરણ ઓળખવામાં આવ્યું હતું. અદાલતે વોહરા
સમિતિના અહેવાલનો ઉલ્લેખ કરીને આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

" ... મુખ્ય અહેવાલમાં, આ વિવિધ અહેવાલો કરવામાં આવ્યા છે

વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે અને નોંધવામાં આવ્યું છે કે ભારતીય
સમાજમાં ગુનાહિત સિન્ડિકેટોના વિકાસ અને પ્રસરણ વ્યાપક રહ્યું
છે. વધુમાં એવું પણ અવલોકિત કરવામાં આવ્યું છે કે આ ગુનાહિત

૧૩ (૧૯૮૦) સપ્પ સેક ૫૩

૧૪ (૧૯૯૭) ૮ સેક ૫૨૨

૧૫ (૨૦૦૫) ૫ સેક ૧

આરએન સી૨૦૧૦) ૭ સેક ૧

તત્વોએ બ્યુરોક્રેટ્સ, નીચલા સ્તરના સરકારી કર્મચારીઓ,
રાજકારણીઓ, મીડિયા ક્ષેત્રની વ્યક્તિઓ, ગેરસરકારી ક્ષેત્રમાં
વ્યૂહાત્મક રીતે સ્થિત વ્યક્તિઓ અને ન્યાયતંત્રના સભ્યો સાથે
સંપર્કોનું વ્યાપક જાળું વિકસાવ્યું છે; આમાંથી કેટલાક ફોજદારી

ગઠબંધનોના આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો છે, ક્યારેક વિદેશી ગુમચર એજન્સીઓ સાથે પણ. અહેવાલે ભલામણ કરી હતી કે ગુનાખોર ગઠબંધનો વિરુદ્ધ કડક કાર્યવાહી કરવા માટે સત્તાઓથી સજ્જ કાર્યક્ષમ કેન્દ્રીય કોષ સ્થાપિત કરવામાં આવે, સાથે સાથે એ પણ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે કે તેનો દુરુપયોગ ન થાય અથવા તેના પર પ્રભાવ ન પાડવામાં આવે."

ઉક્ત કેસમાં, અદાલતે વધુમાં નોંધ્યું હતું:

હવે અમે અહેવાલ તરફ અને અમલમાં મુકવાની આવશ્યક અનુસંગી કાર્યવાહી તરફ આપણું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકીએ છીએ. અહેવાલમાં અનેક ભયજનક અને અત્યંત ચિંતાજનક પ્રવૃત્તિઓ પ્રકાશમાં આવે છે, જે આપણા વર્તમાન સમાજમાં વ્યાપક રીતે પ્રચલિત છે. થોડા સમયથી સામાન્ય રીતે એવી માન્યતા રહેલી છે કે આપણા સમાજમાં રાજકારણીઓ, નોકરશાહો અને ગુનાહિત તત્વો વચ્ચેનું ગઠબંધન સતત વધતું રહ્યું છે, જેના પ્રતિકૂળ પ્રભાવો ભારતમાં સામાજિક જીવનના વિવિધ પાસાઓ પર વધતી જતી રીતે અનુભવાઈ રહ્યા છે. ખરેખર, પરિસ્થિતિ એટલી હદ સુધી બગડી ગઈ છે કે આપણા દેશના રાષ્ટ્રપતિએ ૧૯૯૬ તેમજ ૧૯૯૭માં ગણતંત્ર દિવસની પૂર્વસંધ્યાએ રાષ્ટ્રને સંબોધિત કરેલ

પોતાના ભાષણોમાં આ પ્રવૃત્તિનો ઉલ્લેખ કરવો અનિવાર્ય માન્યો હતો.

૩૨. અનુકુલ ચંદ્ર પ્રધાન વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૨૦ માં, અદાલત ચૂંટણી કાયદામાં કરવામાં આવેલી તે જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત હતી, જેમાં ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિ ધરાવતા વ્યક્તિઓ અને તેમાં નિર્દિષ્ટ પ્રકારના લોકોને ઉમેદવારો અને મતદારો તરીકેની ચૂંટણીઓમાંથી બહાર રાખવામાં આવ્યા હતા. તે સંદર્ભમાં, અદાલતે આ પ્રમાણે ઠરાવ્યું:

..... હેતુ રાજકારણના અપરાધીકરણને અટકાવવાનો અને ચૂંટણીમાં પ્રામાણિકતા જાળવવાનો છે. આ હેતુને પ્રોત્સાહન આપવા દૃષ્ટિએ બનાવવામાં આવેલી કોઈપણ જોગવાઈનું સ્વાગત થવું જોઈએ અને સંવિધાનિક હેતુને અનુસરે છે તે રીતે તેને યથાવત્ રાખવી જોઈએ. વર્ગીકરણ બાબતે વિધાનમંડળને ઉપલબ્ધ અવકાશ પરિસ્થિતિ અને જોગવાઈ બનાવવાના હેતુ પર આધાર રાખે છે. કાયદો જે વર્તમાન પરિસ્થિતિઓમાં લાગુ કરવાનો હોય છે, તેની વૈધતા નિર્ધારિત કરતી વખતે તે અવગણવી શકાતી નથી, કારણ કે તે વિધાન દ્વારા સિદ્ધ કરવા માંગવામાં આવેલા હેતુ સાથે સંબંધિત છે. રાજકારણનું અપરાધીકરણ સમાજ માટે અભિશાપ છે અને લોકશાહીના નિષેધ સમાન છે. તે સ્વતંત્ર અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણીને વિક્ષેપિત કરનારું છે, જે સંવિધાનનું મૂળભૂત લક્ષણ છે. તેથી, સ્વતંત્ર અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણીના હેતુને પ્રોત્સાહિત કરવા

તથા કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવવામાં સહાયરૂપ થવા માટે ચૂંટણી કાયદામાં કરવામાં આવેલી જોગવાઈને તે દષ્ટિએ જ જોવી જોઈએ, કારણ કે આ બંને લોકશાહીના સારતત્વ છે. તેથી, ઘોષિત હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે વિધાનમંડળને વર્ગીકરણ માટે વધુ અવકાશ ઉપલબ્ધ હોવો જોઈએ.

આ જાહેર કરવામાં આવે છે કે, અદાલતે ની ઉપકલમ ૫ ની બંધારણીય માન્યતા સામેના પડકારને સ્વીકાર્યો નહોતો

૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૬૨ માં સુધારો કરીને એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે જો કોઈ વ્યક્તિ કારાવાસની સજા હેઠળ હોય, અથવા કાયદેસરની કેદ હેઠળ હોય, અથવા અન્યથા જેલમાં બંધ હોય, અથવા પોલીસની કાયદેસરની કસ્ટડીમાં હોય, તો તે કોઈપણ ચૂંટણીમાં મત આપી શકશે નહીં. હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદા હેઠળ પ્રતિબંધાત્મક અટકાયતને આધીન રાખવામાં આવેલી વ્યક્તિને આથી બહાર રાખવા માટે એક અપવાદી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

૩૩. તાજેતરમાં, મનોજ નરુ/અ ર. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૨૧ માં, બંધારણીય ખંડપીઠે પ્રણાલીકૃત ભ્રષ્ટાચારની સંકલ્પના પર ભાર મૂકતા, આ મુજબ કહેવા માટે પોતાને મર્યાદિત અનુભવ્યું છે:

"૧૨. એવું કહેવું યોગ્ય છે કે પ્રણાલીમૂલક ભ્રષ્ટાચાર અને પ્રાયોજિત અપરાધીકરણ પસંદગીયુક્ત લોકશાહીના મૂળભૂત કેન્દ્રીય તત્વને અને પરિણામે સંવિધાનિક શાસનવ્યવસ્થાને

ક્ષીણ કરી શકે છે. જાગૃત નાગરિકોની રજૂઆતથી પ્રેરાઈ આ અદાલતે જે વ્યથાભર્યો ચિંતાભાવ વ્યક્ત કર્યો છે, તે ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત સત્તાવાર નિર્ધારણોમાંથી સ્પષ્ટપણે પ્રતિભાસિત થાય છે, અને તે સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે લોકશાહી પ્રજાસત્તાક રાજ્યવ્યવસ્થા એવી સરકાર દ્વારા શાસિત થવાની આશા રાખે છે અને તેવી અભિલાષા ધરાવે છે, જે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ દ્વારા સંચાલિત થાય અને જેમનો ગંભીર દંડનીય ગુનાઓમાં કે ભ્રષ્ટાચાર, જાતિવાદ, સામાજિક પ્રશ્નો, રાષ્ટ્રની સાર્વભૌમસત્તાને અસર કરતાં ગુનાઓ તથા અન્ય અનેક ગુનાઓ સાથે કોઈ સંબંધ ન હોય. ચૂંટણી સુધારાઓ માટે વિવિધ સરકારો દ્વારા રચાયેલ વિવિધ સમિતિઓએ ભલામણો રજૂ કરી છે. બારમાં ઉદ્દેશિત કરવામાં આવેલ કેટલાક અહેવાલો આ મુજબ છે: (૧) ગોસ્વામી સમિતિ અહેવાલ વિષે ચૂંટણી સુધારાઓ (૧૯૯૦), (૨) વોહરા સમિતિ અહેવાલ (૧૯૯૩), (૩) ઈન્દ્રજિત ગુપ્તા સમિતિ અહેવાલ વિષે રાજ્ય દ્વારા ચૂંટણી ભંડોળ પુરવઠો (૧૯૯૮), (૪) ચૂંટણી કાયદાઓના સુધારાઓ વિષે કાયદા આયોગનો અહેવાલ (૧૯૯૯), (૫) સંવિધાનની કાર્યપદ્ધતિની સમીક્ષા માટેનું રાષ્ટ્રીય આયોગ (૨૦૦૧), (૬) ભારતનું ચૂંટણી આયોગ – પ્રસ્તાવિત ચૂંટણી સુધારાઓ

(૨૦૦૪), (૭) દ્વિતીય પ્રશાસનિક સુધારા આયોગ (૨૦૦૮), (૮) ફોજદારી કાયદામાં સુધારાઓ વિષે ન્યાયમૂર્તિ જે.એસ. વર્મા સમિતિ અહેવાલ (૨૦૧૩), અને (૯) કાયદા આયોગનો અહેવાલ (૨૦૧૪).

૨૧ (૨૦૧૪) જી સેક ૧

૧૩. વોહરા કમિટી અહેવાલ અને અન્ય અહેવાલોની આ અદાલતે વિવિધ પ્રસંગોએ નોંધ લીધી છે. ફોજદારી કાયદામાં સુધારાઓ અંગેના ન્યાયમૂર્તિ જે.એસ. વર્મા કમિટી અહેવાલમાં ૧૯૫૧ના અધિનિયમમાં અનુસૂચિ ૧નો સમાવેશ કરવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે, જેમાં આઈ.પી.સી. હેઠળના એવા ગુનાઓનું સૂચીકરણ કરવામાં આવ્યું છે, જે "ઘોર" ગુનાઓની શ્રેણીને અનુરૂપ છે.

તેમાં ભલામણ કરવામાં આવી હતી કે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૮(૧)માં, અન્યો સહિત, પ્રસ્તાવિત અનુસૂચિ ૧માં સૂચિબદ્ધ ગુનાઓ આવરી લેવાય તે માટે સુધારો કરવામાં આવવો જોઈએ અને એવી જોગવાઈ સમાવવી જોઈએ કે જે વ્યક્તિના કૃત્યો અથવા ચૂક અંગે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમો ૧૯૦(૧)(એ), (બી) અથવા (સી) હેઠળ સંજ્ઞાન લીધું હોય અથવા જે વ્યક્તિને સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતે કલમ ૮(૧) હેઠળ પ્રસ્તાવિત વિસ્તૃત ગુનાઓની યાદીમાં નિર્દિષ્ટ

ગુનાઓ બાબતે દોષિત ઠેરવી હોય, તેવા કિસ્સામાં, જેવી પરિસ્થિતિ હોય તે મુજબ, સંજ્ઞાન લેવાયાની તારીખથી અથવા દોષિત ઠરાવાયાની તારીખથી તે વ્યક્તિ અયોગ્ય ઠરશે. આગળ વધુમાં એવું પણ પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવ્યું હતું કે દોષિત ઠરાવાના કિસ્સામાં, દોષસજા પરથી મુક્તિ મળ્યાની તારીખથી વધુ છ વર્ષ સુધી અયોગ્યતા ચાલુ રહેશે અને નિર્દોષ છૂટકારાના કિસ્સામાં, અયોગ્યતા સંજ્ઞાન લેવાયાની તારીખથી લઈને નિર્દોષ છૂટકારાની તારીખ સુધી અમલમાં રહેશે."

૩૪. રાજકારણનું અપરાધીકરણ સંપૂર્ણપણે છે

અસ્વીકાર્ય છે. જાહેર જીવનમાં ભ્રષ્ટાચાર નિઃસંદેહ નિંદનીય છે. નાગરિક સમાજ ભ્રષ્ટાચાર સામે ક્યારેક અસમર્થ થઈને અથવા ક્યારેક તેને ભાગ્યનો લખાણ માનીને મૌન, બહેરા અને મૂંગા દર્શક તરીકે ઉભો રહેવા મજબૂર થયો છે. ભ્રષ્ટાચાર અંગે ટિપ્પણી કરતાં, નિરંજન હેમચંદ્ર સશિત્તલ મામલે અદાલતે

વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યરૂ માં, આ પ્રમાણે કહેવા માટે વિવશ બનવું પડ્યું હતું:

કોઈપણ વિરુદ્ધતા થવાની ભીતિ વિના એવું કહી શકાય કે ભ્રષ્ટાચારનું મૂલ્યાંકન તેની માત્રા કે સ્તરથી કરવાનું નથી, કારણ કે ભ્રષ્ટાચાર અવ્યવસ્થા પેદા કરે છે, સમાજની પ્રગતિ કરવાની ઈચ્છાશક્તિનો નાશ કરે છે, અયોગ્ય

મહત્વાકાંક્ષાઓને વેગ આપે છે, અંતરાત્માનો વધ કરે છે, સંસ્થાઓના ગૌરવને ફેંકી દે છે, દેશના આર્થિક સ્વાસ્થ્યને પંગુ બનાવી દે છે, શિષ્ટાચારની ભાવનાને ખોખલી બનાવી દે છે અને શાસનતંત્રના મર્મને કલંકિત કરે છે. નોંધવા યોગ્ય છે કે સંપત્તિનું અનૈતિક પ્રાપ્તિ પ્રામાણિકતામાં વિશ્વાસ ધરાવતા લોકોની ઊર્જાનો નાશ કરે છે, અને ઇતિહાસ વ્યથાસહિત નોંધે છે કે તેઓએ કેવી રીતે દુઃખ સહન કર્યું છે. એકમાત્ર ઉદ્ધારક તથ્ય એ છે કે સામૂહિક સંવેદના આવા દુઃખને માન આપે છે, કારણ કે તે બંધારણીય નૈતિકતાની અનુરૂપ છે.

૩૫. દિલ્લી સ્પેશિયલ પોલીસ સ્થાપના અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ની કલમ ૬-એ ને રદ કરતાં, સુબ્રમણિયન સ્વામી વિ. સીબી/૨૩ માં સંવિધાન પીઠે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું:

"બ્રિટિશ રાષ્ટ્રનો શત્રુ છે અને બ્રિટ જાહેર સેવકોને શોધી કાઢવા તથા આવા વ્યક્તિઓને દંડિત કરવું એ પી.સી. અધિનિયમ, ૧૯૮૮ નો આવશ્યક કાનૂની આદેશ છે. કલમ ૬-એ માં કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણને ન્યાયસંગત ઠેરવવું મુશ્કેલ છે, કારણ કે પી.સી. અધિનિયમ, ૧૯૮૮ માં કાયદાનો હેતુ બ્રિટિશ રાષ્ટ્રના કેસોનો અત્યંત કડક હાથથી

સામનો કરવાનો છે અને આવા વિધાનાત્મક ઉપાય દ્વારા તમામ જાહેર સેવકોને ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે ભ્રષ્ટ જાહેર સેવકોએ અત્યંત ગંભીર પરિણામોનો સામનો કરવો પડશે." અને તે પછી:

"ભ્રષ્ટાચાર રાષ્ટ્રનો શત્રુ છે અને ભ્રષ્ટ જાહેર સેવક, તે કેટલો પણ ઉચ્ચ પદ પર હોય તોય, તેને શોધી કાઢવો અને એવા વ્યક્તિને દંડિત કરવો, પી.સી. અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળ આવશ્યક આજ્ઞાપત્ર છે. જાહેર સેવકનો દરજ્જો અથવા પદ એવા જાહેર સેવકને યોગ્ય ઠેરવતું નથી ૨૩ સી૨૦૧૪) એ સેક ૬૮૨ સમાન વર્તનમાંથી મુક્તિથી. નિર્ણય લેવાની સત્તા ભ્રષ્ટ અધિકારીઓને બે વર્ગોમાં અલગ પાડતી નથી, કારણ કે તેઓ સામાન્ય અપરાધકર્તાઓ છે અને તેમની શોધખોળ તપાસ અને અનુસંધાનની એ જ પ્રક્રિયા દ્વારા જ કરવી પડે છે."

૩૬. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, અમે આ પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો છે અને તેને રજૂ કર્યો છે કે, શું એવો ઉમેદવાર, જે ઘોર અથવા ગંભીર ગુનાઓ સંબંધિત ફોજદારી કેસોની માહિતી જાહેર કરતો નથી

અથવા નૈતિક પતન અથવા ભ્રષ્ટાચાર સંબંધિત તેની સામે બાકી રહેલી બાબત, તેના સમકક્ષ અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે અને તેના પરિણામે ભ્રષ્ટ આચરણ થશે. આ મુદ્દો મહત્વનો છે, કારણ કે ખોટી માહિતી

મતદાતાના પસંદગીના અધિકારના ઉપયોગના મૂળ આધાર અને પાયાને જ રદબાતલ કરે છે અને નિષ્ફળ બનાવે છે, અને અંતે માહિતી તથા જાગૃતિના અભાવે આપમેળે રાજકારણના અપરાધીકરણને પ્રોત્સાહન આપે છે. માહિતીનો ઇનકાર, અને તે પણ જાણતા ઇરાદાપૂર્વક કરાયેલો, ભ્રષ્ટ આચરણના સંદર્ભમાં મૂલવવો આવશ્યક છે. ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ ભ્રષ્ટ આચરણો અંગે છે. કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ ૨ અયોગ્ય પ્રભાવ અંગે છે. ઉક્ત ઉપકલમ નીચે મુજબ છે:

"(૨) અનુચિત પ્રભાવ, એટલે કે ઉમેદવાર અથવા તેના પ્રતિનિધિ દ્વારા, અથવા અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા [ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણીના સંમતિથી, કોઈપણ પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ

એજન્ટ], કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત પ્રયોગમાં:

પરંતુ આ શરતે કે—

(એ) આ કલમની જોગવાઈઓની સામાન્ય વ્યાપકતાને હાનિ પહોંચાડ્યા વિના, તેમાં ઉદ્દેખિત એવો કોઈપણ વ્યક્તિ, જે—

(૧) કોઈ ઉમેદવાર અથવા કોઈ મતદારને, અથવા એવી કોઈ વ્યક્તિને કે જેમાં ઉમેદવાર અથવા મતદારને હિત હોય, સામાજિક બહિષ્કાર અને બહિષ્કરણ અથવા કોઈ જાતિ અથવા

સમુદાયમાંથી હાંકી કાઢવા સહિત, કોઈપણ પ્રકારની ઇજાની ધમકી આપે; અથવા

(૨) ઉમેદવાર અથવા મતદારને એવી માન્યતા કરાવવા પ્રેરિત કરે છે અથવા પ્રેરિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે કે તે પોતે, અથવા એવી કોઈ વ્યક્તિ જેમાં તેનો હિત સંકળાયેલો હોય, દેવી અપ્રસન્નતા અથવા આધ્યાત્મિક નિંદાનો ભોગ બનશે અથવા બનાવવામાં આવશે,

આ કલમના અર્થમાં, તેવા ઉમેદવાર અથવા મતદારના ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત પ્રયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરે છે એમ માનવામાં આવશે;

(બી) જાહેર નીતિની ઘોષણા, અથવા પ્રકાશનનું વચન, અથવા ચૂંટણીના અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો આશય વિના કાયદેસર હક્કનો માત્ર ઉપયોગ, આ કલમના અર્થમાં હસ્તક્ષેપ ગણાશે નહીં."

૩૭. ૧૯૯૪ ના અધિનિયમની કલમ ૨૫૯ ચૂંટણીઓને શૂન્ય જાહેર કરવાની આધારભૂત કારણો અંગે વ્યવસ્થા કરે છે. કલમ ૨૫૯(૧) નીચે મુજબ છે:

"૨૫૯. ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટેના આધાર.- (૧)
ઉપકલમ (૨)ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, જો જિલ્લા
ન્યાયાધીશનો એવો મત હોય કે-

(એ) કે તેની ચૂંટણીની તારીખે ચૂંટાયેલ ઉમેદવાર આ
અધિનિયમ હેઠળ સભ્ય તરીકે ચૂંટાવા માટે પાત્ર નહોતો અથવા
અપાત્ર હતો, અથવા,

(બી) કે કોઈ ભ્રષ્ટ આચરણ વિજેતા ઉમેદવાર અથવા તેના
પ્રતિનિધિ દ્વારા, અથવા વિજેતા ઉમેદવાર અથવા તેના
પ્રતિનિધિની સંમતિથી કોઈ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું
છે, અથવા

(સી) કે કોઈપણ ઉમેદવારીપત્ર ખોટી રીતે નામંજૂર કરવામાં
આવ્યું છે, અથવા

(ડી) કે, ચૂંટણીનું પરિણામ, જ્યાં સુધી તે પરત થયેલા
ઉમેદવારને સંબંધિત છે, ત્યાં સુધી નોંધપાત્ર રીતે પ્રભાવિત થયું
છે-

(૧) કોઈપણ ઉમેદવારીપત્રને અયોગ્ય રીતે સ્વીકારવાને કારણે,
અથવા

(૨) ચૂંટાયેલા ઉમેદવારના હિતમાં, ઉમેદવાર સિવાયની કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા આચરવામાં આવેલી કોઈપણ ભ્રષ્ટ આચરણથી

તે ઉમેદવાર અથવા તેનો એજન્ટ અથવા તેવા ઉમેદવાર અથવા એજન્ટની સંમતિથી કાર્ય કરતી વ્યક્તિ, અથવા

(૩) કોઈપણ મતની અયોગ્ય સ્વીકૃતિ અથવા ઇનકાર દ્વારા, અથવા અમાન્ય હોય તેવા કોઈપણ મતના સ્વીકાર દ્વારા; અથવા

(૪) આ અધિનિયમની અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ નિયમો અથવા આદેશોની જોગવાઈઓનું પાલન ન થવાથી, અદાલત પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને શૂન્ય જાહેર કરશે."

૩૮. કલમ ૨૬૦ ભ્રષ્ટ આચરણો અંગે છે. ઉપ—

કલમ ૨૬૦ ની ઉપકલમો (૧) અને (૨) નીચે મુજબ વાંચવા જેવી છે:

"૨૬૦. ભ્રષ્ટ આચરણો આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે નીચે મુજબના કૃત્યોને ભ્રષ્ટ આચરણ માનવામાં આવશે:—

(૧) લોકોના પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૧) માં વ્યાખ્યાયિત મુજબની લાંચ. (કેન્દ્રિય અધિનિયમ ૪૩ નું ૧૯૫૧)

(૨) ઉક્ત કલમના કલમખંડ (૨) માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ અયોગ્ય પ્રભાવ."

૩૯. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓમાંથી, દિવસના પ્રકાશ જેટલું સ્પષ્ટ છે કે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨)ના સંદર્ભમાં જેમ "અનુચિત પ્રભાવ"ની સંકલ્પના સમજવામાં આવે છે, તે જ સંકલ્પનાને તમામ હેતુઓ માટે કાનૂની કલ્પિત સંકલ્પના તરીકે સ્વીકારવામાં આવી છે. તેથી, ઉમેદવાર નામનિર્દેશન પત્ર દાખલ કરતી વખતે આવશ્યક માહિતી આપવા માટે બાધ્ય છે અને તે હેતુસર રિટર્નિંગ ઓફિસર ઉમેદવારને સંબંધિત માહિતી પૂરું પાડવા માટે બાધ્ય કરી શકે છે અને જો કોઈ ઉમેદવાર, જેમ કે રિસર્જન્સ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત)માં ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેમ, ખાલી વિગતોવાળું સોગંદનામું દાખલ કરે, તો એવું સોગંદનામું નિષ્ફળ અને નિરર્થક બની જાય. ઉક્ત ચુકાદામાં જેમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેમ, જો ઉમેદવાર રિટર્નિંગ ઓફિસરની યાદ અપાવ્યા પછી પણ ખાલી જગ્યાઓ ભરે નહીં, તો નામનિર્દેશન પત્ર નકારવામાં આવવા પાત્ર બને છે. વધુમાં, ઉક્ત કેસમાં એવો પણ નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે કે ઉમેદવારે કૉલમોમાં વિગતો ખાલી ન છોડવી, પરંતુ ઓછામાં ઓછો પ્રયત્ન કરીને સ્પષ્ટ રીતે 'નિલ', 'લાગુ પડતું નથી' અથવા 'માહિત નથી' એવી નોંધ કરવી આવશ્યક છે. તેનું કારણ એ છે કે નાગરિકોને

ઉમેદવાર વિશે જાણવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે, કારણ કે તે લોકશાહીની સંકલ્પનામાંથી પ્રવર્તતો સ્વાભાવિક અધિકાર છે. તેથી, જો ઉમેદવાર કોલમ ખાલી છોડવાનો સાહસિક માર્ગ અપનાવે અને રિટર્નિંગ ઓફિસરની યાદ અપાવ્યા પછી પણ તે ત્રુટિ દૂર ન કરે, તો તેનું નામનિર્દેશન પત્ર નકારવા યોગ્ય બને છે. પરંતુ, એકવાર તે કોલમમાં કેટલીક વિગતો ભરે અને જાણપૂર્વક અન્ય સંબંધિત વિગતો, ખાસ કરીને તેના વિરુદ્ધ પ્રલંબિત ફોજદારી કેસો અંગે, જેમાં સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હોય, ન ભરે, તો તે બાબત ભિન્ન પરિઘમાં આવવાની હોય છે.

૪૦. શ્રી હરીશ સાલ્વે, પરિષ્ઠ વકીલ, જેઓને અદાલતને સહાય કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી, તેમણે નિર્વિવાદ રીતે રજૂ કર્યું હોત કે આ ભ્રષ્ટ આચરણના ક્ષેત્રમાં આવશે. વિદ્વાન એમિકસ ક્યુરીએ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પ્રસ્તાવો નીચે મુજબ છે:

એ. કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત પ્રયોગનું શું ઘટક બને છે તેની કલ્પના સ્થિર હોઈ શકતી નથી. લોકશાહીમાં ચૂંટણી અધિકારોનો પ્રયોગ લોકશાહીના અસ્તિત્વના મૂળ કેન્દ્રમાં આવેલો છે. તેથી કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત પ્રયોગની કલ્પના એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જેને જડ બનાવી શકાય — તે બંધારણીય

ન્યાયશાસ્ત્ર સાથે વિકાસ પામવી આવશ્યક છે અને તેનો નિર્ણય સમકાલીન બંધારણીય મૂલ્યોના આધારે કરવો જોઈએ.

૮. ઉમેદવાર દ્વારા તેના ચારિત્ર્ય અને પૂર્વવૃત્તનું જાહેરકરણ, મતદારને માહિતીનો અધિકાર છે — જે અધિકાર ચૂંટણી અધિકારનો જાણકારીપૂર્વક ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર પરથી ઊભો થાય છે — એવા આધાર પર આ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું હતું.

સી. ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨) અનિવાર્યપણે સૂચવે છે

મતદારના મન ઉપર એવો કોઈપણ પ્રભાવ, જે ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત પ્રયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરે, તે ભ્રષ્ટ્ર પ્રથા ગણાય છે. વર્તમાન સમયમાં ઉમેદવારના ચારિત્ર્ય અને પૂર્વવૃત્તાંત વિશે મતદારોને ભ્રમિત કરવું, મતદારના અધિકારના મુક્ત પ્રયોગમાં ગંભીર હસ્તક્ષેપ છે.

ડી. માહિતીના પ્રકાશનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, જો ઉમેદવારના ફોજદારી પૂર્વવૃત્તાંતને લગતી માહિતી અંગેની અસત્યતા અથવા દબાવટ મતદારોને તેના ચરિત્ર વિશે ભ્રમિત કરે એટલી ગંભીર હોય, તો તે સ્પષ્ટપણે મતદારને ઉમેદવારના પક્ષમાં પ્રભાવિત કરશે. આ અદાલતે રાજકારણના અપરાધીકરણની સમસ્યાનો ન્યાયિક સંજ્ઞાન લેવો જોઈએ – જેના કારણે આ અદાલતે સંસદને કાયદામાં સુધારાત્મક ફેરફારો અંગે ગંભીરતાપૂર્વક વિચારવા જણાવ્યું હતું.

ઈ. ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ "અનુચિત પ્રભાવ—

ચૂંટણી અધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપના અર્થમાં "હસ્તક્ષેપ". આ પરિણામ, અર્થાત્ ચૂંટણી અધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ, કોઈ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના સમૂહ પર લાગુ પડી શકે છે. જેમ રામ ડાયલ વિ. સંત લાલ, (૧૯૫૯) ૨ એસ.સી.આર. ૭૪૮ માં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું,

કલમ ૧૨૩ આવી અસરના પ્રયોગના વ્યક્તિગત પાસા પર ભાર મૂકતી નથી, પરંતુ કલમમાં કલ્પાયેલ પરિણામ ઉપજાવવાની વૃત્તિ ધરાવતી આવી અસરના ઉપયોગને ધ્યાનમાં લે છે.

એફ. માહિતી જાહેર કરવામાં થયેલી દરેક નિષ્ફળતા અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે એવું નથી. ફોજદારી પૂર્વવૃત્તોના સંદર્ભમાં, નૈતિક અધઃપતન સંકળાયેલ હોય એવા કોઈપણ ગુનામાં ઘડાયેલા આરોપોની વિગત, ગુનાની નોંધ લેવામાં આવી હોય તેની વિગત, અથવા દોષિત ઠરાવ અંગેની વિગતો જાહેર કરવામાં થયેલી નિષ્ફળતા મતદાતાઓ પર અયોગ્ય પ્રભાવ પેદા કરનાર કૃત્ય ગણાશે.

જી. જાહેર જીવનની પવિત્રતાને તેની પોતાની પાવનતા છે અને તેથી, માહિતી આપતી વખતે સત્યના મહત્વ પર

ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. અર્ધસત્ય મૌન કરતાં વધુ ખરાબ છે; તેમાં એવી સંભાવિત અસર છે કે જે વિસંગત કલરવ પેદા કરીને અરાજકતા લાવી શકે.

વિદ્વાન એમિકસ ક્યુરીએ અમને એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (ઉપરોક્ત), પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પી.યુ.સી.એલ.) (ઉપરોક્ત) અને મનોજ નારુલા (ઉપરોક્ત) ના અમુક અનુચ્છેદો રજૂ કર્યા છે.

૪૧. શ્રી મનીન્દર સિંહ, વિધાપંત વધારાના સોલિસિટર જનરલ, જેઓને અમારી સહાય કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી, તેમણે રજૂ કર્યું છે કે બંધારણીય શાસનની પરિપ્રેક્ષાઓને જાળવી રાખવા માટે, ઉમેદવારની તરફથી તેની વિરુદ્ધ બાકી રહેલા ફોજદારી કેસો વિશે, ખાસ કરીને જે ગુનાઓ જઘન્ય હોય, અથવા નૈતિક પતન કે ભ્રષ્ટાચારનો સમાવેશ કરતા હોય, તેના વિષે કડકપણે જાહેર કરવું ફરજિયાત છે. તેઓ સંપૂર્ણ નિષ્પક્ષતાપૂર્વક રજૂ કરે છે કે લોકશાહી સજીવ રહે તે માટે 'માહિતીનો અધિકાર' સર્વોપરી છે અને જો કોઈ ઉમેદવાર દ્વારા તેની વિરુદ્ધ બાકી રહેલા ફોજદારી ગુનાઓ સંબંધિત કેસોની માહિતી જાહેર ન કરવા માટે અયોગ્ય પ્રયત્ન કરવામાં આવે, તો તેનો મતદારો પર પ્રભાવ પડશે, કારણ કે તેઓ તેના પૂર્વવર્તી

વર્તન વિશે જાણવાની સ્થિતિમાં રહેશે નહીં અને અંતે તેમની પસંદગી પ્રભાવિત થશે. વિધાવંત એ.એસ.જી. એવો આગ્રહ કરશે કે કારણ કે ગુનાની અપ્રગટતા ઉમેદવારે પોતે જ કરી છે, તેથી તે ભ્રષ્ટ આચરણના વિભાગમાં આવશે.

૪૨. શ્રી સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, રાજ્ય તરફથી વિજ્ઞાન એ.એ.જી. માટે તમિલનાડુ રાજ્ય અને ખાનગી પ્રતિવાદીઓ તરફના વિજ્ઞાન વકીલે શ્રી હરીશ સાલ્વે અને શ્રી મણિન્દર સિંહ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોને સમર્થન આપ્યું છે.

૪૩. સુશ્રી વી. મહાના, અપીલકર્તા તરફથી વિજ્ઞાન વકીલ એવું રજૂ કરશે કે વડી અદાલતે તેને ભ્રષ્ટ આચરણ ગણવામાં ભૂલ કરી છે. તેમનું રજૂઆત એવું છે કે હકીકતમાં કોઈ બિનપ્રકટીકરણ થયું નથી, કારણ કે અપીલકર્તાએ ગુના નંબર વિશે ઉલ્લેખ કર્યો હતો, અને બાકીના બધા કેસો એ જ કેસને અનુસંગિક છે અને એક રીતે,

જોડાયેલું હતું અને, તેથી, તે જ બાબતનો ઉલ્લેખ ન કરવાથી તેનો કેસ અપ્રગટીકરણના ક્ષેત્રમાં આવશે નહીં. તે ઉપરાંત, વિજ્ઞાન વકીલ દલીલ કરે છે કે અપીલકર્તાએ ધોરણ ૧૦ સુધી અભ્યાસ કર્યો છે અને તેણે એવું વિચાર્યું હતું કે અન્ય કેસો મુખ્ય કેસના આનુષંગિક હોવાથી,

મૂળભૂત રીતે ઉપશાખાઓ હોવાથી, તેમનો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક નથી અને તેથી, કોઈપણ આશયના અભાવે, અયોગ્ય પ્રભાવનો સિદ્ધાંત લાગુ પડી શકતો નથી. વિદ્વાન વકીલ દલીલ કરશે કે કેસોની નોંધણી થઈ હતી અને ગુનાઓ અંગે સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું એવી રજૂઆત હોવા છતાં, ભ્રષ્ટ આચરણોના આક્ષેપનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હોવાથી, ચૂંટણી રદ કરવામાં આવી શકતી નહોતી. પોતાની રજૂઆતોને બળ આપવા માટે, તેમણે અમારું ધ્યાન મહાદેવ વિ. બાબુ ઉદૈ પ્રતાપ સિંહ અને અન્ય ૨૪, બાબુરાવ પટેલ અને અન્ય વિ. ડૉ. ઝાકિર હુસેન અને અન્ય ૨૫, જીત મોહિન્દર સિંહ વિ. હરમિન્દર સિંહ જરસી ૨૬, ગોવિંદ સિંહ વિ. હરચંદ કૌર ૨૭, મંગાની લાલ માંડા વિ.

૨૪ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૮૨૪

૨૫ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૮૦૪

૨૧ સી૨૦૧૧) ૨ સેક ૬૨૧

બિશ્વ દેઓ ભંડારી૨૮, અને શંભુ પ્રસાદ શર્મા|૧. ચરણદાસ મહંત૨૯,

૪૪. આ તબક્કે, અમને યોગ્ય લાગે છે કે આ અદાલતે અયોગ્ય પ્રભાવને કેવી રીતે નિહાળ્યો છે તથા તે સંબંધિત પરિસ્થિતિમાં કેટલાંક અધિકૃત નિર્ણયોનું અવલોકન કરીએ. રામ ડાયલ વિ. સાંત લાલ/૩° મામલામાં, અયોગ્ય પ્રભાવના પાસા અંગે ચર્ચા કરતાં, ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અંગ્રેજી કાયદામાં અયોગ્ય પ્રભાવ સંબંધિત

શબ્દપ્રયોગને એ રીતે ભિન્ન ઠેરવ્યો કે અંગ્રેજી કાયદાની જોગવાઈના શબ્દો અયોગ્ય પ્રભાવના પ્રયોગના વ્યક્તિગત પાસાને વિશેષ ભાર આપે છે. ત્યારબાદ, અદાલતે ભારતીય કાયદા હેઠળના અયોગ્ય પ્રભાવ અંગે નીચે મુજબ નોંધ કરતાં જણાવ્યું:

... બીજી તરફ, ભારતીય કાયદો એવા પ્રભાવના પ્રયોગના વ્યક્તિગત પાસાને વિશેષ મહત્વ આપતો નથી, પરંતુ કલમમાં વિચારવામાં આવેલા પરિણામને સિદ્ધ કરવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવતા એવા પ્રભાવના ઉપયોગને ધ્યાનમાં લે છે. ભારતીય કાયદા હેઠળ મહત્વની બાબત વાસ્તવમાં ઉત્પન્ન થયેલી અસર નથી, પરંતુ કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત પ્રયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે ગોઠવાયેલા એવા કૃત્યો કરવાનું છે. તેથી, અંગ્રેજી અધિનિયમના શબ્દો પર આધારિત અંગ્રેજી અદાલતોના એવા નિર્ણયોને, જે ભારતીય અધિનિયમના શબ્દો સાથે કડક અર્થમાં સમવિષયક નથી, આ દેશમાં નઝીર તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાય નહીં.

[ભાર મૂકવામાં આવ્યો]

આ રીતે કહીને, અદાલતે આ રજૂઆત પર વિચાર કર્યો કે કોઈ ધાર્મિક નેતાને પણ અન્ય કોઈ નાગરિક જેટલો જ વાણી સ્વાતંત્ર્યનો અધિકાર છે અને તેથી, કોઈ ચોક્કસ ઉમેદવારના સમર્થનમાં કરવામાં

આવેલ ઉદ્દીપક આહ્વાનનો પરિણામ ચૂંટણીને બગાડનારું થવું જોઈએ નહીં. વધુ સ્પષ્ટ કરતાં, આ રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

..... ધાર્મિક નેતાને કોઈ વિશિષ્ટ ઉમેદવારના પક્ષમાં પોતાનું પ્રભાવ વાપરવાનો અધિકાર છે, તે માટે તેને મત આપીને અને અન્ય લોકોના મત પણ તેના માટે માંગીને. ઉમેદવારોના વ્યક્તિગત ગુણદોષ અંગે પોતાનું મત પ્રગટ કરવાનો પણ તેને અધિકાર છે. તેની તરફથી આવો વર્તનક્રમ માત્ર મતવિસ્તારમાં આવેલા મતદારોના કોઈ વિશેષ વર્ગમાં તેના વિશાળ પ્રભાવનો ઉપયોગ ગણાશે; પરંતુ જો તે દસ્તાવેજમાં વાપરેલા શબ્દો, અથવા તેના ભાષણોમાં ઉચ્ચારેલા શબ્દો, જેઓને તે સંબોધે છે એવા લોકો માટે તેમના ચૂંટણીસંબંધી હકોના ઉપયોગમાં કોઈ પસંદગી જ બાકી ન રાખે, તો તે તેના આ વિશાળ પ્રભાવનો દુરુપયોગ ગણાશે. જો ધાર્મિક પ્રમુખે એવું કહ્યું હોત કે અન્ય ઉમેદવારની સરખામણીએ તેને અપીલકર્તા વધુ ગમ્યો, કારણ કે તેના મત મુજબ અમુક કારણોસર — સારા, ખરાબ કે નિષ્પક્ષ — મતદારોના વિશ્વાસને પાત્ર બનવા માટે તે વધુ યોગ્ય હતો, અને તે અસરવાળા શબ્દો તેણે એવા લોકોને સંબોધીને કહ્યાં હોત, જેઓ તેના પ્રભાવને આધીન હતા, તો તે પોતાના અધિકારની અંદર જ રહેત, અને તેનો પ્રભાવ, ભલે કેટલો મોટો હોય, તેનો દુરુપયોગ થયો હોવાનું કહી શકાય તેમ

ન હોત. પરંતુ હાલના કેસમાં, જેમ દેખાય છે, ટ્રિબ્યુનલ સાથે સંમત રહેલી વડી અદાલતના નિષ્કર્ષો મુજબ, ધાર્મિક નેતાએ ઉપર ઉલ્લેખિત આંક પી- ૧ માં સમાવાયેલ હુકમ અથવા ફરમાન બહાર પાડી ને જ નહીં, પરંતુ પોતાના ભાષણો દ્વારા પણ નામધારી મતદારો માટે વ્યવહારિક રીતે કોઈ સ્વતંત્ર પસંદગી બાકી રાખી નહોતી, અને એવો અર્થ વ્યક્ત કર્યો હતો કે તેઓએ અપીલકર્તાને જ મત આપવો જોઈએ; એટલે કે, તેના આદેશનું અવમાનન કરવાથી દેવી અપ્રસન્નતા અથવા આધ્યાત્મિક તાડના ભોગવવી પડશે. તેથી આ કેસ અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨)ની જોગવાઈના ઉપબંધના બીજા પરિછેદના વ્યાપમાં સ્પષ્ટપણે આવે છે.

ઉપરોક્ત વિશ્લેષણને ધ્યાનમાં લેતાં, અદાલતે અપીલ ફગાવી દીધી અને વડી અદાલતના તે નિર્ણયને યથાવત્ રાખ્યો, જેના દ્વારા અપીલકર્તાની ચૂંટણી રદ કરતી ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલના આદેશને મંજૂરીની મહોર આપવામાં આવી હતી.

જપ. બાબુરાવ પટેલ (સુપ્રા) માં, અદાલતે રાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી સામેના પડકારનો વિચાર કરતી વખતે, અયોગ્ય પ્રભાવ સંબંધિત મુદ્દા પર વિચાર કર્યો હતો. અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: •

અમે આ સંદર્ભમાં લોકપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૨૩(૨) નો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેમાં પણ "અનુચિત

પ્રભાવ" ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે. ત્યાંની વ્યાખ્યા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૭૧-સી માં આવેલી ભાષા જેવી જ વધુ કે ઓછા પ્રમાણમાં છે, ફક્ત હસ્તક્ષેપના સ્વરૂપને દર્શાવવા માટે "પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ" શબ્દો ઉમેરવામાં આવ્યા છે. એથી સ્પષ્ટ થશે કે જો કંઈ હોય તો, લોકપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમમાં "અનુચિત પ્રભાવ" ની વ્યાખ્યા વધુ વ્યાપક હોઈ શકે છે. તેથી, ચૂંટણી કાયદા હેઠળના પ્રકરણોનો ઉલ્લેખ કરવો ઉપયોગી રહેશે જેથી "અનુચિત પ્રભાવ" શબ્દોના વ્યાપને વિચારતાં ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલોએ આ મુદ્દાને કેવી રીતે જોયો છે તે જાણી શકાય.

૪૬. અદાલતે આર.બી. સુરેન્દ્ર નારાયણ સિંહા વિ. અમુલ્યાધોન રોય ૩૧ ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો, જેમાં એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો હતો કે ચૂંટણીના દિવસે પક્ષના નેતાએ સભ્યોને તેમની પ્રાથમિકતા નિશ્ચિત ક્રમમાં આપવાની વિનંતી કરતાં વિહ્વળ બહાર પાડવાથી શું તે અતિઅનુચિત પ્રભાવનો ઉપયોગ કરે છે કે નહીં, અને તેનો જવાબ નકારાત્મક આપવામાં આવ્યો હતો. લિંગે ગૌડા વિ. શિવાનંજયપ્પા ૩૨ ના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો, જેમાં એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો છે કે રાજકીય પક્ષનો નેતા ૩૧૧૯૪૦૧સી૩૦

૩૨ (૧૯૫૩) ૬ એલે એલ.આર. ૨૮૮ (એલે. ટ્રા. બેંગલોર)

જાહેરમાં પક્ષની નીતિ જાહેર કરવાનો અને કોઈપણ મતાધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કર્યા વિના મતદાતાઓને પોતાના પક્ષને મત આપવા વિનંતી કરવાનો તેને અધિકાર હતો અને તેની તરફથી કરવામાં આવેલી આવી ઘોષણાઓ ૧૯૫૧ના અધિનિયમ હેઠળ અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે નહીં. મસ્ત રામ વિ. એસ. ઇકબાલ સિંહ૩૩ માં, વૈધ

રાજકીય પક્ષ અથવા સંઘ દ્વારા પ્રભાવનો ઉપયોગ

અનુચિત પ્રભાવ સાથે ગૂંથાઈ જવું જોઈએ નહીં. વિવિધ અધિકૃત નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, અદાલતે આ પ્રમાણે મત વ્યક્ત કર્યો:

અયોગ્ય પ્રભાવ સંબંધિત કેસોની ઉપરોક્ત સમીક્ષાથી સ્પષ્ટ થશે કે આ દેશમાં સતત એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ચૂંટણીમાં ઉભેલા પોતાની પક્ષના ઉમેદવારો માટે પ્રચાર કરવો મંત્રીઓ માટે ખુલ્લો છે. આવો પ્રચાર અયોગ્ય પ્રભાવ સમાન ગણાતો નથી, પરંતુ તે મંત્રીના પોતાના પક્ષના ઉમેદવારોને જનતાએ સમર્થન આપે તેવી અપીલ કરવાનો અધિકારનો યોગ્ય ઉપયોગ છે. ફક્ત ત્યારે જ અયોગ્ય પ્રભાવનો પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે, જ્યારે મંત્રી પોતાના એવા પદનો દુરુપયોગ કરે અને પોતાના પક્ષના ઉમેદવારોને સમર્થન આપવા વિનંતી કરવાની મર્યાદાથી આગળ વધે. પરંતુ જ્યાં સુધી મંત્રી માત્ર મતદારોને પોતાના પક્ષના કોઈ નિશ્ચિત ઉમેદવારને મત આપવા કહે છે અને જનતા સમક્ષ પોતાના ઉમેદવારના ગુણદર્શાવે છે, ત્યાં સુધી મતદારોને આવી વિનંતી કરવાથી જ મંત્રીએ

અયોગ્ય પ્રભાવ વાપર્યો છે એવું કહી શકાય નહીં. મંત્રીની વિનંતિ જેને 'વહીપ' કહેવામાં આવે છે તે સ્વરૂપમાં કરવામાં આવી હતી, તે હકીકત પણ ગોણ છે, જ્યાં સુધી એ સ્પષ્ટ હોય કે મતદારો પર દર્શાવેલ રીતથી મત આપવા માટે કોઈ બળજબરી નથી.

૪૭. એસ.કે. સિંહ વિ. વી.વી. ગિરી૩૪ માં, બહુમતીએ જ્યારે

૩૩ (૧૯૫૫) ૧૨ એલે એલ.આર. ૩૪ (એલે ટ્રિ અમૃતસર)

રાષ્ટ્રપતિ અને ઉપ-રાષ્ટ્રપતિ ચૂંટણી અધિનિયમ, ૧૯૫૨ (સંક્ષેપમાં, '૧૯૫૨ નો અધિનિયમ') ની કલમ ૧૮નું, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૭૧-સીના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અર્થઘટન કરતાં, આ પ્રમાણે વ્યક્ત કર્યું:

..... અમારા મત મુજબ, જો મતદારોને અથવા સેન્ટ્રલ હોલમાં ટપાલ દ્વારા પત્રિકાનું વિતરણ થયેલું સાબિત થાય, તો તે કલમ ૧૮ના અર્થમાં "અનુચિત પ્રભાવ" ગણાશે અને અરજદારો માટે તેનાથી આગળ જઈને આ સાબિત કરવું આવશ્યક નથી કે પત્રિકામાં સમાવિષ્ટ નિવેદનોને ચૂંટણી મંડળના એક સભ્ય દ્વારા બીજા સભ્ય સમક્ષ, અને વિશેષ કરીને કોંગ્રેસ સમૂહમાં આવેલા સભ્યો સમક્ષ, મૌખિક અપીલ અથવા સમજાવટનો વિષય બનાવવામાં આવ્યા હતા.

ઉપરોક્ત રીતે જણાવ્યા પછી, અદાલતે ૧૯૫૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૮ અને ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ વચ્ચે ભેદ દર્શાવ્યો. તેણે ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ ના ભાગ ૯ અનો ઉલ્લેખ કર્યો, જે ચૂંટણી સંબંધિત ગુનાઓ સાથે સંકળાયેલો છે, અને કલમ ૧૭૧-સી હેઠળ ઉલ્લેખિત ચૂંટણીમાં અયોગ્ય પ્રભાવના પ્રશ્નનો વિચાર કર્યો. અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલ દલીલનો સાર નીચે મુજબ હતો:

... કલમ ૧૭૧-સીની ભાષા સૂચવે છે કે અનધિકૃત પ્રભાવ પ્રથમ તબક્કે નહીં પરંતુ બીજા તબક્કે પ્રવેશે છે, અને તેથી તે માત્ર એવા કોઈ કૃત્યના સ્વરૂપે જ હોઈ શકે છે, જે મતદાતાને પોતાનો મત સ્વતંત્રપણે આપવાથી અવરોધે અથવા રોકે, અને એવા કોઈ કૃત્યમાં નહીં, જે બીજા તબક્કા પહેલાં થાય, અર્થાત્ તે તબક્કા દરમિયાન જ્યારે તે જે ઉમેદવારને સમર્થન આપવાનો હોય તેની પસંદગી કરી રહ્યો હોય. આ દલીલને એ હકીકતના આધારથી બળ આપવામાં આવ્યું કે પ્રથમ તબક્કા દરમિયાન પ્રચાર કરવાની મંજૂરી છે, અને તેથી, કલમ ૧૭૧-સીમાં જે હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપનો પ્રયાસ અભિપ્રેત છે તે માત્ર એવો જ હોઈ શકે, જે તે તબક્કે કરવામાં આવે જ્યારે મતદાતા પોતાનો અધિકાર વાપરે, અર્થાત્ તેણે પોતાના પસંદ કરેલા ઉમેદવારને મત આપવાનો અથવા મતદાનથી

વિરત રહેવાનો નિશ્ચય કરી લીધા પછી. આગળ એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી કે કલમ ૧૭૧-સીમાં વપરાયેલા શબ્દો "મતના સ્વતંત્ર ઉપયોગ" હતા અને "સ્વતંત્ર મતનો ઉપયોગ" નહોતાં. આ શબ્દોના ઉપયોગથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉમેદવારના પક્ષમાં કે વિરોધમાં કરવામાં આવતો પ્રચાર અથવા પ્રસાર, તે કેટલો પણ ઉગ્ર હોય, અનધિકૃત પ્રભાવ ગણાશે નહીં, અને પ્રભાવનો અર્થ માત્ર ધમકી, ભય અથવા મતદાન કરતી વેળાએ લાદવામાં આવેલા કોઈ પ્રતિકૂળ પરિણામના સ્વરૂપે કરાયેલા કોઈ કૃત્યથી જ થઈ શકે.

ઉક્ત દલીલને નકારી કાઢતાં, અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું:

અમને એવું લાગતું નથી કે વિધાનમંડળે, સંહિતાના પ્રકરણ ૯-એ ઘડતી વખતે, ક્યારેય આવી ક્ષિધા કલ્પી હતી અથવા શાસનની પ્રતિનિધિ પદ્ધતિમાં રહેલી મતાધિકારની સ્વતંત્રતાને એવો સંકુચિત અર્થ આપવાનો આશય રાખ્યો હતો. અમારા મતે ઉપરોક્ત દલીલ ભ્રામક છે. તે કલમ ૧૭૧-સીની રચના અને તેની જોગવાઈઓને સંપૂર્ણપણે અવગણે છે. કલમ ૧૭૧-સી ત્રણ ભાગોમાં પ્રણિત કરવામાં આવી છે. પ્રથમ ઉપકલમમાં "અનુચિત પ્રભાવ"ની વ્યાખ્યા સમાવિષ્ટ છે. તે વ્યાપક શબ્દોમાં છે અને કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં કોઈ વ્યક્તિ સ્પેશિયલ દખલ કરે અથવા દખલ કરવાનો પ્રયત્ન કરે તો તે અનુચિત પ્રભાવ કરવાનો

દોષિત ઠરે છે. આ જોગવાઈ અત્યંત વ્યાપક છે તે ઉપકલમ (૨) ના પ્રારંભિક વાક્ય પરથી સ્પષ્ટ થાય છે, અર્થાત્ "ઉપકલમ (૧) ની જોગવાઈઓની સામાન્યતાને અશ્વુદ્ધ રાખીને". એ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જ્યારે આ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ થાય છે, ત્યારે આ અભિવ્યક્તિ પછી આવતી જોગવાઈઓમાં સમાવિષ્ટ કોઈ બાબતનો આશય પૂર્વવર્તી જોગવાઈના અર્થની સામાન્યતાને મર્યાદિત કરવાનો હોવો નથી. એવો જ નિર્ધાર પ્રિવી કાઉન્સિલે કિંગ-એમ્પરર વિ. સિબનાથ બેનર્જી ૩૫ માં કર્યો હતો.

૩૫એઆઈઆર ૧૯૪૫ પી.સી. ૧૫૬

આ રીતે જણાવ્યા બાદ, અદાલતે આગળ મુજબ નિર્ધારિત કર્યું:—

આ પરથી એ અનુસરાવે છે કે ઉપકલમ (૧) માં જે રીતે છે તે રીતે જ તેને જોવું પડશે અને ઉપકલમ (૨) માં જે સમાવિષ્ટ છે તેના દ્વારા તેની જોગવાઈઓને મર્યાદિત કરી શકાશે નહીં. ઉપકલમ (૩) આ પ્રશ્ન પર ઘણો પ્રકાશ પાડે છે. તે આ અનુમાન પર આધારિત છે કે જાહેર નીતિની જાહેરાત, અથવા જાહેર કાર્યવાહીનું વચન, અથવા કાનૂની હક્કનો માત્ર ઉપયોગ પણ ચૂંટણી હક્કમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે, અને તેથી તે જોગવાઈ કરે છે કે જો ચૂંટણી હક્કમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ ઇરાદો ન હોય, તો આ કલમના અર્થમાં તેને હસ્તક્ષેપ માનવામાં આવશે નહીં. જાહેર નીતિની જાહેરાત અથવા જાહેર

કાર્યવાહીનું વચન કયા તબક્કે કાર્ય કરે અને હસ્તક્ષેપ કરવાની વૃત્તિ ધરાવે? નિશ્ચિતપણે માત્ર તે જ તબક્કે, જ્યારે મતદાર કયા ઉમેદવારને તે સમર્થન આપશે તે અંગે પોતાનું મન બનાવી રહ્યો હોય. જો જાહેર નીતિની જાહેરાત અથવા જાહેર કાર્યવાહીનું વચન તેને આકર્ષે, તો તેનું મન તે ઉમેદવારના પક્ષમાં નિર્ણય કરશે જે જાહેર નીતિનો પ્રતિપાદન કરી રહ્યો હોય અથવા જાહેર કાર્યવાહીનું વચન આપી રહ્યો હોય. પોતાનું મન બનાવી લીધા પછી, તે પછી જઈને મત આપશે અને જાહેર નીતિની જાહેરાતે પોતાનો અસરકારક પ્રભાવ પાડી દીધેલો હોવાથી, તેના મતદાન કરવાની અંતિમ ભૌતિક ક્રિયા પર તેનો ત્યારબાદ કોઈ અસર રહેશે નહીં.

ઉપકલમ (૩) વધુમાં આ આધારે આગળ વધે છે કે "તેમના ચૂંટણી અધિકારનો મુક્ત ઉપયોગ" આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ એવો નથી કે મતદાર પર કોઈ પ્રભાવ પાડવો જ ન જોઈએ. આ અભિવ્યક્તિનું વાચન લોકશાહી સમાજમાં યોજાતી ચૂંટણીના પરિપ્રેક્ષ્યમાં કરવું જરૂરી છે અને ઉમેદવારો તથા તેમના સમર્થકોને સ્વાભાવિક રીતે તમામ કાયદેસર અને વૈધ ઉપાયો દ્વારા સમર્થન મેળવવા માટે પ્રચાર કરવાની મંજૂરી હોવી જોઈએ. તેઓ પોતાના કાર્યક્રમો, નીતિઓ અને વિવિધ પ્રશ્નો અંગેના મતો રજૂ કરી શકે છે, જે મતદારોના મનને વ્યાપ્ત કરી રહ્યા હોય.

ઉમેદવાર અથવા તેના સમર્થકો દ્વારા સમર્થન મેળવવા માટે અધિકારનો એવો ઉપયોગ, ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરતો નથી કે એવો હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયત્ન કરતો નથી. છતાં, ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો જે પ્રયત્ન ગણાય છે તે, જો આપણે આ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરીએ, તો "મન પરનું તાનાશાહી પ્રભુત્વ" છે. જો પ્રતિવાદીની દલીલ સ્વીકારી લેવાય, તો ઉમેદવાર અથવા તેના સમર્થક માટે મતદારને સંમોહિત કરી પછી તેને મત આપવા મોકલવું સંપૂર્ણપણે વૈધ ગણાય. મતપત્ર નાખવાના તબક્કે તેના પર કોઈ દબાણ રહેલું નહીં હોય, કારણ કે સંમોહન કરનાર દ્વારા તેનું મન તો અગાઉથી જ તેના માટે નક્કી કરી દેવાયું હશે.

ચૂંટણીઓ વિષયક એક પુસ્તકમાં આ રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું:

"ચૂંટણીની સ્વતંત્રતા ઢિગુણી છે; (૧) નિર્ણયના પ્રયોગમાં સ્વતંત્રતા. દરેક મતદાર સ્વતંત્ર હોવો જોઈએ

પોતાના મતવિચારનો ઉપયોગ કરીને, જે ઉમેદવાર મતવિસ્તારનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે સૌથી વધુ યોગ્ય છે એવું તે માને છે તેની પસંદગી કરવા; (૨) મતદાન કરવા જવાની અને પોતાના મત આપવા માટે મતદાનમથક સુધી

નિર્ભયતાપૂર્વક તથા ધમકી કે દહેશત વિના પહોંચવાની સ્વતંત્રતા." ૩૬

આ મતને બિલ સાથે જોડાયેલા હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનથી અમને આધાર મળે છે, જે અંતે ભાગ ૯-એ ના અધિનિયમન રૂપે પરિણમ્યું હતું. તે નિવેદન સ્પષ્ટ ભાષામાં સમજાવે છે કે "અયોગ્ય પ્રભાવ" નો અર્થ એવો રાખવાનો હતો કે કોઈપણ વ્યક્તિને ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રહેવાનો કે ન રહેવાનો અથવા ઉમેદવારપદ પરથી પરત ખેંચાઈ જવાનો, અથવા મત આપવાનો કે મતદાનથી વિરત રહેવાનો જે અધિકાર છે તેમાં સ્વૈચ્છિક હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયત્ન, અને આ વ્યાખ્યા વ્યક્તિને ઈજા પહોંચાડવાની તમામ ધમકીઓને આવરી લે છે અથવા

૩૬ ચૂંટણીનો કાયદો અને ચૂંટણી અરજીઓ – નાનક ચંદ – ૧૯૫૦
આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૬૩

મિલકત અને સમજાવટના તમામ ગેરકાયદેસર ઉપાયો, તથા ઉમેદવારો અથવા મતદાતાઓની સ્વતંત્રતામાં કોઈપણ હસ્તક્ષેપ". "વિધાનમંડળે હસ્તક્ષેપ કયા કયા સ્વરૂપ ધારણ કરી શકે તેની વ્યાખ્યા કરવાથી વિવેકપૂર્વક પરહેજ કર્યો છે. માનવ

મસ્તિષ્કની કૌશલ્યશક્તિ અમર્યાદિત છે અને તેથી હસ્તક્ષેપનું સ્વરૂપ પણ અમર્યાદિત હોવું જોઈએ."

[ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે]

૪૮. બચન સિંહ વિ. પૃથ્વી સિંહ૩૭ માં, "પિલર્સ ઓફ વિક્ટરી" શીર્ષક ધરાવતા પોસ્ટરોનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં પ્રધાનમંત્રી, રક્ષામંત્રી અને વિદેશમંત્રીના ફોટોગ્રાફ્સ હતાં. આ અદાલત સમક્ષ એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે પોસ્ટરનું પ્રકાશન માત્ર કલમ ૧૨૩(૨) ના અર્થક્ષેત્રમાં આવતું "અનુચિત પ્રભાવ"નો ઉપયોગ જ ગણાતું નથી, પરંતુ કલમ ૧૨૩(૭) ના વ્યાપમાં પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીની સંભાવનાઓને આગળ વધારવા માટે સંઘની સશસ્ત્ર દળોના સભ્યો પાસેથી સહાય મેળવવા અથવા મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો પણ ગણાય છે. અદાલતે આ દલીલને અસંગત ગણાવી, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

નિઃસંદેહ, કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૨) માં "અનુચિત પ્રભાવ" ની વ્યાખ્યા અત્યંત વ્યાપક શબ્દોમાં ગોઠવવામાં આવી છે, અને પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ એવું જણાય છે કે તે એવી દરેક કલ્પનીય ક્રિયાને આવરી લે છે જે સીધી કે પરોક્ષ રીતે મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં દખલ કરે છે અથવા દખલ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. એક અર્થમાં, ઉમેદવારના પક્ષમાં, તે ઉમેદવાર અથવા તેની રાજકીય પક્ષની વહીવટી અથવા રાજકીય ક્ષેત્રની ગૌરવગાથા અને સિદ્ધિઓનું

વર્ણન કરીને, કરિશ્માયુક્ત નેતાઓ દ્વારા અથવા વિવિધ માધ્યમો
 દ્વારા જોરશોરથી, ઊંચા પ્રચાર સાથે અને સુવ્યવસ્થિત રીતે
 ચલાવવામાં આવતો ચૂંટણી પ્રચાર પણ, ઓછી સમજશક્તિ અને
 અલ્પ શિક્ષણ ધરાવતા મતદારો દ્વારા તેમના મતાધિકારના
 ઉપયોગમાં, તેમની સ્વતંત્ર ઇચ્છાશક્તિમાં દખલ કરે છે અને તેને
 આકાર આપે છે. આવી વ્યાપક વ્યાખ્યા વિધાનમંડળના આશય સાથે
 સુસંગત નહીં હોય તે આ કલમના પરંતુકમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે. પરંતુક
 દર્શાવે છે કે સામાન્ય રીતે મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં દખલનો
 અર્થ થાય છે કે કોઈપણ ઉમેદવાર અથવા મતદાર સામે હિંસા કે
 કોઈપણ પ્રકારની ઇજા કરવાની ધમકી આપવામાં આવે, અથવા
 ઉમેદવાર કે મતદારે એવો વિશ્વાસ રાખે તે માટે પ્રલોભન આપવામાં
 આવે અથવા એવો વિશ્વાસ કરાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે કે તે
 દેવદ્વેષ અથવા આધ્યાત્મિક નિંદાનો ભોગ બનશે. “અનુચિત”
 ઉપસર્ગ સૂચવે છે કે તેમાં પ્રભાવનો કોઈક દુરુપયોગ હોવો આવશ્યક
 છે. “અનુચિત પ્રભાવ” શબ્દપ્રયોગ “યોગ્ય પ્રભાવ” થી વિરુદ્ધ
 અર્થમાં વપરાયો છે. પરંતુકના પ્રકાશમાં અર્થઘટન કરતાં, કલમ ૧૨૩
 ની ઉપકલમ (૨) મતદારોને ઉમેદવારને મત આપવા કે મત ન
 આપવા માટે સમજાવવા હેતુસર કરવામાં આવતી કાયદેસર પ્રચાર
 પ્રવૃત્તિ, અથવા મતદારોની સમજ અને વિવેકને અપીલ કરવી,

અથવા મતદારોને મનાવવા માટેના અન્ય કાયદેસર ઉપાયો પર પ્રતિબંધ મૂકતી નથી કે તેમને દંડનીય પણ બનાવતી નથી. વાસ્તવમાં, આવી યોગ્ય અને શાંતિપૂર્ણ સમજાવટ આપણી લોકશાહી પ્રક્રિયાની પ્રેરક શક્તિ છે.

અમે આ મૂલવી શક્તિ નથી કે આ પોસ્ટરના પ્રકાશનથી કોઈપણ વ્યક્તિના મતાધિકારના સ્વતંત્ર પ્રયોગમાં કેવી રીતે હસ્તક્ષેપ થયો હતો અથવા એવો હસ્તક્ષેપ થાય તે રીતે તેનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં એવું કંઈ નહોતું જે કલમ ૧૨૩(૨) દ્વારા પ્રતિબંધિત પ્રકારની ઈજાની ધમકી અથવા અયોગ્ય પ્રલોભન સમાન ગણાય."

૪૯. જિયુદ્ધીન બુરહાનુદ્ધીન બુખારી વિ. બૃજમોહન રામદાસ મહેરાડત માં, બેગ, ન્યાયાધીશે ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ તરફથી બોલતાં, અયોગ્ય પ્રભાવ વિશે આ કહેવું પડ્યું હતું:

કલમ ૧૨૩(૨) ચૂંટણી દરમિયાન ઉમેદવાર અથવા તેના એજન્ટ દ્વારા આચરવામાં આવી શકે તેવી "અનુચિત અસર" ને ભારતીય કરાર અધિનિયમ હેઠળ આ અભિવ્યક્તિને જે અર્થ છે તે કરતાં ઘણો વધુ વ્યાપક અર્થ આપે છે. અંગ્રેજી કાયદા હેઠળ ચૂંટણીસંબંધિત ગુના તરીકે "અનુચિત અસર" નું સ્પષ્ટીકરણ હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, ત્રીજી આવૃત્તિ, ખંડ ૧૪, પૃષ્ઠ ૨૨૩-૨૪ (પરિછેદ ૩૮૭) માં

નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યું છે:"જો કોઈ વ્યક્તિ, સીધે અથવા પરોક્ષ રીતે, પોતે અથવા પોતાની તરફથી કોઈ અન્ય વ્યક્તિ મારફતે, કોઈ બળ, હિંસા અથવા અપરોધનો ઉપયોગ કરે છે અથવા એવો ઉપયોગ કરવાની ધમકી આપે છે, અથવા પોતે અથવા કોઈ અન્ય વ્યક્તિ મારફતે, કોઈ વ્યક્તિ પર અથવા તેના વિરુદ્ધ કોઈ ભૌતિક અથવા આધ્યાત્મિક ઈજા, નુકસાન, હાનિ અથવા ખોટ પહોંચાડે છે અથવા એવી પહોંચાડવાની ધમકી આપે છે, જેથી તે વ્યક્તિને મત આપવા અથવા મત આપવાથી વિરમવા પ્રેરિત કરી શકાય અથવા બાધ્ય કરી શકાય, અથવા તે વ્યક્તિએ મત આપ્યો છે અથવા મત આપવાથી વિરમ્યું છે તેના કારણે, તો તે વ્યક્તિ અનુચિત અસર માટે દોષિત ગણાય છે.જો કોઈ વ્યક્તિ અપહરણ, દબાણ અથવા કોઈ કપટપૂર્ણ ઉપાય અથવા ચુકિત દ્વારા, કોઈ મતદાર અથવા મતદારના પ્રતિનિધિના મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં અડચણ ઉભી કરે છે અથવા તેને અટકાવે છે, અથવા તે દ્વારા કોઈ મતદાર અથવા મતદારના પ્રતિનિધિને મત આપવા અથવા મત આપવાથી વિરમવા બાધ્ય કરે છે,

પ્રેરિત કરે છે અથવા તેની ઉપર પ્રભાવ પાડી તેવું કરાવે છે,
તો તે વ્યક્તિ પણ અનુચિત અસર માટે દોષિત ગણાય છે.

એ જોવામાં આવશે કે આ વિષય અંગેનો અંગ્રેજી કાયદો
આપણા અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ની સંબંધિત
જોગવાઈઓ જેવો જ હેતુ ધરાવે છે. પરંતુ, કલમ
૧૨૩(૨), (૩) અને (૩-એ)ની જોગવાઈઓ વિસ્તારની
દૃષ્ટિએ વધુ વ્યાપક જણાય છે અને તેમાં આપણા રાજકીય
ઈતિહાસની પૃષ્ઠભૂમિ તથા આ દેશમાં પ્રવર્તેલી વિશેષ
પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને કઈ બાબતોને "અનુચિત
પ્રભાવ" તરીકે અર્થઘટિત કરી શકાય તેનો પણ વિશિષ્ટ
ઉલ્લેખ સમાયેલો છે.

અમારે નક્કી કરવાનું છે કે ઉમેદવાર દ્વારા, અથવા તેના
વતી અને તેની સંમતિથી, તેની ચૂંટણી દરમિયાન કરવામાં આવેલ
હોવું સાબિત થયેલ નિવેદનોનો, નિવેદનો કરીને અયોગ્ય પ્રભાવના
ભ્રષ્ટ આચરણના દરેક આક્ષેપિત કિસ્સામાં, આ દેશના સામાન્ય
સરેરાશ મતદારોના મન અને ભાવનાઓ પર શું પ્રભાવ પડે છે. તેથી,
હવે અમે અમારી સમક્ષ રહેલા આ કેસના વિશિષ્ટ તથ્યો પર વિચાર
કરવા આગળ વધીએ છીએ.

XXXXXX XXXXXX XXXXXX

હવે અમારી સમક્ષ રહેલા ચોક્કસ પ્રશ્ન પર પાછા ફરીએ તો, અમે ફરીથી દોહરાવી શકીએ કે આવા કેસમાં જે બાબત સંબંધિત છે તે એ છે કે બીજા ઉમેદવારની સરખામણીએ કોઈ ઉમેદવારને વધુ પ્રાધાન્ય આપવાના આધાર તરીકે ઉમેદવાર દ્વારા શું દાવો કરવામાં આવે છે અથવા શું રજૂ કરવામાં આવે છે, અને તે દાવા પાછળનો હેતુ અથવા વાસ્તવિકતા નહીં, જે કદાચ અત્યંત ધાર્મિકનિરપેક્ષ અથવા સામાન્ય પણ હોઈ શકે કે ન પણ હોઈ શકે. મહત્વની બાબત તો જાહેર કરાયેલ અથવા ઉપરી દેખાતી આધારભૂત બાબત છે. જો તે આધાર ધર્મ હોય, જેને મત માંગવા માટે વાંધાજનક આધારો તરીકે જાતિ, વર્ણ અથવા ભાષા સમકક્ષ માનવામાં આવેલ છે, તો તે માન્ય નથી. બીજી તરફ, જો સહકાર એવો આધાર લઈને માંગવામાં આવે કે જે પ્રતિબંધિત વર્ગોમાં આવતાં આધારોમાંથી ભિન્ન ઓળખી શકાય એવો હોય, તો તે અન્ય કોઈ બાબતમાં ભંગ કરતો હોય કે ન કરતો હોય, અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ હેઠળ તે ઘાતક ગણાશે નહીં. ત્યારબાદ એ નક્કી કરવાનું મતદારો પર છોડવામાં આવે છે કે એવો માન્ય અભિપ્રાય યોગ્ય છે કે અયોગ્ય."

૫૦. આદ લાલ વિ. કંશી રામ૩૯ માં, ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨) હેઠળ પ્રતિપાદિત ગેરવાજબી પ્રભાવ અંગે વિચારણા કરતાં, આ પ્રમાણે ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

આ વાત યાદ રાખવી જરૂરી છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૨) હેઠળની "અયોગ્ય પ્રભાવ" નામની ભ્રષ્ટ આચરણની બાબતમાં, ઉમેદવાર અથવા તેના એજન્ટ તરફથી, અથવા ઉમેદવાર અથવા તેના એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ તરફથી, "કોઈપણ મતાધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં" કોઈ "પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ" થયેલો હોવો એ અનિવાર્ય તત્વ છે. આ ઉપકલમમાં બે પરંતુકો છે, પરંતુ તે સ્પષ્ટપણે અમારી સમક્ષના વિવાદ પર લાગુ પડતા નથી. તેથી, "અયોગ્ય પ્રભાવ" નામના ભ્રષ્ટ આચરણની સ્થાપના કરવા માટે, કોઈપણ મતાધિકારના ઉપયોગમાં કોઈ પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ થયો હતો તે સાબિત કરવું આવશ્યક હતું.

૬૧. આ તબક્કે, એ સ્પષ્ટ કરવું ઉપયોગી છે કે કલમ ૧૨૩(૨) ના ઉપબંધો, જેમ કે જોગવાઈમાં જ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે, તે મુજબ, ઉક્ત કલમની સામાન્યતા પર પ્રતિકૂળ અસર કર્યા વિના છે. ઉક્ત શબ્દપ્રયોગનો અર્થ શિવ કૃપાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં અર્થઘટિત કરવામાં આવ્યો છે. આ સંદર્ભમાં, અમે

ઓમ પ્રકાશ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૪૦ માંથી એક અવતરણ લાભદાયક રીતે ઉદ્ધૃત કરી શકીએ છીએ

"તે માટે ઉપકલમ (૨) પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે, કારણ કે આ કેસમાં કોઈ છેતરપિંડી અથવા ખોટું પ્રતિનિધિત્વ અથવા કોઈ પણ મહત્વપૂર્ણ હકીકતનું ગોપન આક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું નથી અથવા સાબિત થયું નથી, તેથી ચીફ સેટલમેન્ટ કમિશનર કલમ ૨૪ હેઠળની પુનરીક્ષણ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. અમારી દૃષ્ટિએ આ દલીલમાં કોઈ માન્યતા નથી. કાનૂનનો આ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જ્યાં સામાન્ય સત્તાઓ, જે અગાઉથી નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી હોય, તેમની વ્યાપકતાને અશુભ રાખીને કોઈ વિશિષ્ટ સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવે છે, ત્યાં આવી વિશિષ્ટ સત્તા માત્ર દૃષ્ટાંતરૂપ હોય છે અને તે કોઈ પણ રીતે સામાન્ય સત્તાને મર્યાદિત કરતી નથી. ફેડરલ અદાલતે તાલપડેના કેસમાં વિપરીત સંકેત આપ્યો હતો, પરંતુ પ્રિવી કાઉન્સિલે કિંગ એમ્પરર વિ. સિબનાથ બેનર્જી ઇન્ડિયન એપિલ્સ – ભાગ ૭૨ પૃષ્ઠ ૨૪૧

પાનું ૨૫૮ પર નોંધવામાં આવ્યું:

'તેમના લોર્ડશીપ્સ ફેડરલ અદાલતના વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા ડિફેન્સ ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમની કલમ ૨ ની ઉપકલમો (૧) અને (૨) ની પરસ્પર સ્થિતિ અંગે કરવામાં આવેલા નિવેદન સાથે સંમત થઈ શકતા નથી, અને વર્તમાન અપીલમાં પ્રતિવાદીઓ તરફથી હાજર થયેલા વકીલ પણ તે નિવેદનને સમર્થન આપી શક્યા નહોતાં અથવા નિયમ ૨૬ અમાન્ય હતો એવું જાળવી શક્યા નહોતાં. તેમના લોર્ડશીપ્સના મતાનુસાર, ઉપકલમ (૨) નું કાર્ય માત્ર દષ્ટાંતરૂપ છે; નિયમ બનાવવાની સત્તા ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવી છે અને ઉપકલમ (૨) ના પ્રારંભિક વાક્યમાં જે 'નિયમો' નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે ઉપકલમ (૧) દ્વારા સત્તાપ્રાપ્ત તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો છે; ઉપકલમ (૨) ની જોગવાઈઓ ઉપકલમ (૧) પર મર્યાદારોપક નથી, કારણ કે 'ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓની સામાન્ય વ્યાપકતાને હાનિ પહોંચાડ્યા વગર' એવા શબ્દો દ્વારા આ બાબત સ્પષ્ટ રીતે જ જણાવવામાં આવી છે.

પર. સમાન મત \/.ટી. ખાંઝોડે અને અન્ય વિ. રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૪૧ , ડી.કે. ત્રિવેદી એન્ડ સન્સ વિ. ગુજરાત રાજ્ય ૪૨, જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય વિ. લખવિંદર કુમાર ૪૩, અને

બીએસએનએલ વિ. ટેલિકોમ રેગ્યુલેટરી ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા જજ માં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે • આથી, કલમ ૧૨૩(૨) નો પ્રથમ ભાગ પરંતુકો દ્વારા મર્યાદિત અથવા નિયંત્રિત નથી.

૫૩. ઉપરોક્ત ન્યાયનિર્ણયો પરથી, નીચે મુજબના

સિદ્ધાંતો નિષ્કર્ષિત કરી શકાય છે:-(૧) "અનુચિત પ્રભાવ" શબ્દોને

જર (૧૯૮૬) સપ્લિ. સેક. ૨૦

જ૩ સી૨૦૧૩) એ સેક ૩૩૩

જજ સી૨૦૧૪) ૩ સેક ૨૨૨

અંગ્રેજી અધિનિયમના સંદર્ભમાં સમજવામાં આવેલો અથવા

કોઈ અર્થ પ્રદાન કરવામાં આવેલો.

(૨) ભારતીય ચૂંટણી કાયદો એવી અસરના ઉપયોગને ધ્યાનમાં લે છે, જેનો પ્રવૃત્તિપ્રવણ સ્વભાવ એવો હોય કે જેના પરિણામે કલમમાં અવલોકિત કરાયેલ પરિણામ સર્જાય.

(૩) જો કોઈ ક્રિયા ચૂંટણી અધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરે તે માટે અભિપ્રેત હોય, તો ઉમેદવાર અયોગ્ય પ્રભાવના દોષી છે કે નથી તે નક્કી કરવા માટે તે જ સાચી અને અસરકારક કસોટી છે.

(૪) જોગવાઈમાં વપરાયેલા "પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ" શબ્દોનું પોતાનું મહત્વ છે અને તથ્યાત્મક પરિપ્રેક્ષ્યને ધ્યાનમાં રાખીને તેમનો અમલ કરવામાં આવવાનો છે.

(૫) મંત્રી દ્વારા મત માંગવી અથવા વિનંતિના સ્વરૂપમાં પક્ષીય આદેશ જારી કરવો અનુમત્ય છે, જો સુધી મતદારોને દર્શાવેલી રીત મુજબ મતદાન કરવા માટે બળજબરી ન કરવામાં આવે.

(૬) આઈ.પી.સી.ની કલમ ૧૭૧-સીમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓની રચનાને, ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨)માં ઉપયોગમાં લેવાયેલા 'અનુચિત પ્રભાવ' શબ્દપ્રયોગનું મૂળવર્ત્તા, ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

(૭) કલમ ૧૨૩(૨) માં ઉમેરવામાં આવેલી બે પરંતુક જોગવાઈઓ મૂળ અથવા મુખ્ય જોગવાઈનો પ્રભાવ દૂર કરતી નથી.

(૮) નિર્ણયક્ષમતાના પ્રયોગમાં રહેલી એવી સ્વતંત્રતા, જેમાં મતદારનો અધિકાર અને મતવિસ્તારનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે પોતે જેને શ્રેષ્ઠ રીતે યોગ્ય માને તે ઉમેદવારની મુક્તપણે પસંદગી કરવાનો અધિકાર સમાયેલો છે, તેને યોગ્ય મહત્વ આપવું આવશ્યક છે.

(૯) મતદાતાવર્ગની સ્વતંત્ર પસંદગીના ઉપયોગને બંધનમાં મૂકે અને તેને વિફળ કરે તેવી મન પરની તાનાશાહી ક્યારેય હોવી જોઈએ નહીં.

(૧૦) અયોગ્ય પ્રભાવની સંકલ્પના બંને તબક્કાઓ પર લાગુ પડે છે, એટલે કે, મતદાન પૂર્વે તથા મત આપવાના સમયે.

(૧૧) "અનુચિત પ્રભાવ" ને "યોગ્ય

"પ્રભાવ" અને, તેથી, લોકશાહી બંધારણમાં કાયદેસર મતમંગલી અનુમત્ય છે.

(૧૨) ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત પ્રયોગનો પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયત્ન સાથે સંબંધ છે.

પર. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોની મૂલવણી ચૂંટણી કાયદાના વિકાસક્રમ, સમકાલીન પરિસ્થિતિ, પ્રવર્તમાન પરિદશ્ય અને કાનૂની જોગવાઈઓની આંતરિક સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને કરવી જરૂરી છે. અમને આ બાબતનો સંપૂર્ણ ભાન છે કે ચૂંટણી લડવાનો અધિકાર ન તો મૂળભૂત અધિકાર છે અને ન તો કોમન લો હેઠળનો અધિકાર છે. હરિયાણા પંચાયતી રાજ અધિનિયમ, ૧૯૮૪ ની કલમ ૧૭૫(૧) અને ૧૭૭(૧) ની સંવિધાનિક માન્યતા અંગે વિચાર કરતાં, જેવેદ વિ. હરિયાણા રાજ્ય જપ માં ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આ પ્રમાણે અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો:

ચૂંટણી લડવાનો અધિકાર ન તો મૂળભૂત અધિકાર છે અને ન તો સામાન્ય કાયદાનો અધિકાર છે. તે અધિનિયમ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલ અધિકાર છે. વધુમાં વધુ, બંધારણમાં ભાગ ૯ ઉમેરવામાં આવ્યો હોવાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, પંચાયતમાં કોઈ પદ માટે ચૂંટણી લડવાનો અધિકાર બંધારણીય અધિકાર તરીકે કહેવાઈ શકે — એવો અધિકાર, જેનો ઉદ્ભવ બંધારણમાંથી થાય છે અને જેને અધિનિયમ દ્વારા સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે. પરંતુ તેમ છતાં, તેને મૂળભૂત અધિકાર સમકક્ષ ગણાવી શકાય નહીં. જે જ અધિનિયમ ચૂંટણી લડવાનો અધિકાર પ્રદાન કરે છે, તે જ અધિનિયમ દ્વારા તેની જોગવાઈ કરવી પણ ગેર નથી

૪૫ (૨૦૦૩) એ સેક ૩૬૯

આવશ્યક લાયકાતો માટે, જેઓના અભાવે કોઈ વ્યક્તિ ચૂંટણીયોગ્ય પદ માટે પોતાની ઉમેદવારી રજૂ કરી શકતી નથી, તેમજ એવી અયોગ્યતાઓની જોગવાઈ કરવા માટે, જે કોઈ વ્યક્તિને ચૂંટણીયોગ્ય વૈધાનિક પદ માટે ચૂંટણી લડવાથી અથવા તે પદ ધારણ કરવાથી અસમર્થ બનાવે.

નામક્કલ મતવિસ્તારના રિટર્નિંગ ઓફિસર વિ. એન.પી. પોન્નુસ્વામી ૪૬ અને જગન નાથ વિ. જસવંત સિંહ ૪૭ માં

પ્રતિપાદિત કાયદાના સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્ચાર કરતાં, આ અદાલતે જ્યોતિ બસુ વિ. દેવી ઘોષા/૪૮ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

૮. ચૂંટણી કરવાનો અધિકાર, લોકશાહીના દૃષ્ટિએ જેટલો મૂળભૂત હોય તેટલો હોવા છતાં, વિસ્મયજનક રીતે, ન તો મૂળભૂત અધિકાર છે અને ન તો સામાન્ય કાનૂન મુજબનો અધિકાર છે. તે સંપૂર્ણ અને નિર્વિવાદ રીતે એક સાંવિધિક અધિકાર છે. તેમ જ ચૂંટાઈ આવવાનો અધિકાર પણ એવો જ છે. તેમ જ ચૂંટણીને પડકારવાનો અધિકાર પણ એવો જ છે. કાયદાની જોગવાઈઓની બહાર ચૂંટણી કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી, ચૂંટાઈ આવવાનો કોઈ અધિકાર નથી અને ચૂંટણીને પડકારવાનો કોઈ અધિકાર નથી. તેઓ સાંવિધિક સર્જનો છે અને તેથી તેઓ સાંવિધિક મર્યાદાને આધીન છે.

૫૫. તેના જ ઉલ્લેખ કરવાનો હેતુ એ યાદ અપાવવાનો છે કે ચૂંટણીમાં સ્પર્ધા કરવાનો અધિકાર એક સીધો અને સરળ કાયદેસર અધિકાર છે અને ચૂંટાયેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને માત્ર કાયદેસર અધિનિયમમાં આપવામાં આવેલા આધારોને ધ્યાનમાં રાખીને જ રદબાતલ જાહેર કરી શકાય. અને 'અનુચિત પ્રભાવ'નો આધાર ભ્રષ્ટ આચરણનો એક ભાગ છે.

૫૬. ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૦૦ ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટેના આધાર પ્રદાન કરે છે. કલમ ૧૦૦(૧), જે ૪૬ એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૬૪ છે

૪૭ એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ એસ.સી. ૨૧૦

૪બી (૧૯૮૨) ૧ સેક ૬૯૧

વર્તમાન હેતુ માટે સંબંધિત અંશ નીચે મુજબ છે:

"૧૦૦. ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટેના આધાર.—

(૧) ઉપ-કલમ (૨) ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, જો વડી અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે—

(એ) કે તેની ચૂંટણીની તારીખે ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર પાસે બંધારણ અથવા આ અધિનિયમ અથવા સરકારશાસિત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો અધિનિયમ, ૧૯૬૩ (૧૯૬૩ /૨૦) હેઠળ તે બેઠક ભરવા માટે પસંદ થવા માટેની લાયકાત ન હતી, અથવા તે માટે તે અયોગ્ય ઠરતો હતો; અથવા

(બી) કે કોઈ ભ્રષ્ટ આચરણ, પરત ફરેલ ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા, અથવા પરત ફરેલ ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી કોઈ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે; અથવા

(સી) કે કોઈપણ નામનિર્દેશનને અયોગ્ય રીતે નામંજૂર કરવામાં આવ્યું છે; અથવા

(ડી) કે, પરત ફરેલ ઉમેદવારને સંબંધિત હોય તેટલા અંશે, ચૂંટણીનું પરિણામ નોંધપાત્ર રીતે પ્રભાવિત થયું છે—

(૧) કોઈપણ ઉમેદવારીને અયોગ્ય રીતે સ્વીકારવાના કારણે, અથવા

(૨) ચૂંટાયેલા ઉમેદવારના હિતમાં, તેના ચૂંટણી એજન્ટ સિવાયના કોઈ એજન્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈ ભ્રષ્ટ આચરણ દ્વારા, અથવા

(૩) કોઈપણ મતના અયોગ્ય સ્વીકાર, અસ્વીકાર અથવા નામંજૂરી દ્વારા અથવા કોઈ એવા મતના સ્વીકાર દ્વારા, જે અમાન્ય હોય, અથવા

(૪) બંધારણની અથવા આ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અથવા આ અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ નિયમો અથવા આદેશોનું પાલન ન થવાને કારણે, '

વડી અદાલત પરત આવેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરશે."

૫૭. જોગવાઈ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જો ભ્રષ્ટ આચરણ સાબિત થાય, તો ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ અથવા વડી અદાલત પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા બંધાયેલ છે. ઉક્ત દૃષ્ટિકોણ એમ. નારાયણ રાવ ૧ માં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો છે.

જી. વેંકટા રેડ્ડી તથા અન્ય ૪૯ અને હરમિંદર સિંહ જારસી
(ઉપરોક્ત).

૫૮. આ તબક્કે, એક મહત્વપૂર્ણ પાસાને સ્પષ્ટ કરવો આવશ્યક છે. કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(૨) એ નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યાં વડી અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે પરત આવેલ ઉમેદવારના હિતમાં, તેના ચૂંટણી એજન્ટ સિવાયના કોઈ એજન્ટ દ્વારા કરાયેલ કોઈ ભ્રષ્ટ આચરણને કારણે ચૂંટણીનું પરિણામ નોંધપાત્ર રીતે પ્રભાવિત થયું છે, ત્યાં વડી અદાલત પરત આવેલ ઉમેદવારની ચૂંટણી શૂન્ય જાહેર કરશે. આ, કલમ ૧૦૦(૧) (બી) થી ભિન્ન છે, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જો ભ્રષ્ટ આચરણ પરત આવેલ ઉમેદવાર દ્વારા અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા અથવા તેની સંમતિથી અથવા પરત આવેલ ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, તો પરત આવેલ ઉમેદવારની ચૂંટણી શૂન્ય જાહેર કરવામાં આવશે. તેથી, જો ભ્રષ્ટ આચરણ કલમ ૧૦૦(૧)(બી) ના આધાર પર સાબિત થાય, તો વડી અદાલતે ચૂંટણીના પરિણામ પર નોંધપાત્ર અસર થઈ હતી કે નહીં તે પાસાની ચર્ચા કરવાની રહેતી નથી, જ્યારે કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(૨) ના હેતુસર તે બાબતનો તથ્યરૂપ નિષ્કર્ષ આવશ્યકપણે નોંધવો પડે છે.

૫૯. આ સંદર્ભમાં, અમે સમંત એન. બાલકૃષ્ણ અને અન્ય વિ.
જ્યોર્જ ફર્નાન્ડિઝ અને અન્ય ૫૦ ના પ્રાધિકૃત નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી

શકીએ, જેમાં હિદાયતુલ્લાહ, સી.જે., દ્વારા ૪૯ (૧૯૭૭) ૧ સેક
એન.૧ માટે બોલતા

અટલે (૧૯૬૯) ૩ સેક ૨૩અ મુજબ અદાલતે આ રીતે અભિપ્રાય

વ્યક્ત કર્યો:

"જો અમે આ ભેદ ધ્યાનમાં ન રાખીએ, તો કલમ ૧૦૦(૧)(બી) અને
એજન્ટના સંબંધમાં ૧૦૦(૧)(ડી) જેટલા અંશે લાગુ પડે છે. ઉપર
અમે દર્શાવ્યું છે કે કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ ભ્રષ્ટ્ર કૃત્ય સ્વતઃ જ
પૂરતું છે, જ્યારે કલમ ૧૦૦(૧)(ડી) હેઠળ, પરત ફરેલા ઉમેદવારના
સંબંધમાં, તે કૃત્યે ચૂંટણીના પરિણામને સીધી અસર કરવી આવશ્યક
છે. કલમ ૧૦૦(૧)(બી) માં એજન્ટનો કોઈ ઉલ્લેખ નથી, જ્યારે
કલમ ૧૦૦(૧)(ડી) માં ખાસ કરીને એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.
આવું કેમ છે તે માટે કોઈ કારણ તો હોવું જ જોઈએ. તેનું કારણ એ છે
કે, જ્યાં સુધી ઉમેદવારે સંમતિ આપેલી ન હોય અથવા એજન્ટના કૃત્યે
પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને તાત્વિક રીતે અસર ન પહોંચાડી
હોય, ત્યાં સુધી એજન્ટ ઉમેદવારને જવાબદાર બનાવી શકતો નથી.
કોઈપણ વ્યક્તિના કિસ્સામાં (અને તે એજન્ટ હોઈ શકે) જો તે પરત
ફરેલા ઉમેદવારની સંમતિથી તે કૃત્ય કરે, તો પરત ફરેલા ઉમેદવારની
સંમતિ સાબિત કરવાની જરૂર રહેતી નથી અને ચૂંટણી પર થયેલી
અસર સાબિત કરવાની પણ જરૂર રહેતી નથી."

૬૦. મનોહર જોશી વિ. નીતિન ભૌરાવ પાટીલ અને અન્ય ૫૧ માં,
ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે નીચે મુજબ કહીને તે સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્ચાર
કર્ચું કે:

તેમાં ઉપકલમ (૧) ની કલમ (બી) અને તેની જ કલમ (ડી) ની
ઉપકલમ (૨) વચ્ચેનો ભેદ મહત્વપૂર્ણ છે. કલમ (બી) માંનો
આધાર એવો નક્કી કરે છે કે પરત ફરેલા ઉમેદવાર અથવા તેના
ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા, અથવા પરત ફરેલા ઉમેદવાર અથવા તેના
ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા, કોઈ પણ
ભ્રષ્ટ આચરણ આચરવામાં આવ્યું હોય, તો માત્ર એટલું જ
ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટે પૂરતું છે. બીજી તરફ, પરત
ફરેલા ઉમેદવારના હિતમાં, તેના ચૂંટણી એજન્ટ સિવાયના કોઈ
એજન્ટ દ્વારા કોઈ પણ ભ્રષ્ટ આચરણ આચરવામાં આવ્યું હોય,
તો (પરત ફરેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની
સંમતિના તત્વની વધુ આવશ્યકતા વિના) તે ચૂંટણીને અમાન્ય
જાહેર કરવાનો આધાર ત્યારે જ બને છે જ્યારે વધુમાં એવો આક્ષેપ
કરવામાં આવ્યો હોય અને તે સાબિત કરવામાં આવ્યું હોય કે,
પરત ફરેલા ઉમેદવારને લગતા હદ સુધી, ચૂંટણીનું પરિણામ
મહત્વપૂર્ણ રીતે પ્રભાવિત થયું છે.

૬૧. આ અદાલતે જેમ સમજાવ્યું છે તેમ, આ બંને જોગવાઈઓ વચ્ચેનો ભેદ અત્યંત મહત્વનો છે. જો કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ કલ્પિત ભ્રષ્ટ આચરણ સ્થાપિત થાય, તો ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવી જ પડે. તેની સાથે અન્ય કોઈ શરત સંલગ્ન નથી. આ દૃષ્ટિએ, અમારે આ મૂળભૂત પ્રશ્ન તરફ ધ્યાન દોરવું જરૂરી બને છે કે કલમ ૩૩એ તથા ૧૯૫૧ ના અધિનિયમ હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો મુજબ નિર્ધારિત ફોજદારી પૂર્વવૃત્તાંતનો ખુલાસો ન કરવો, શું ભ્રષ્ટ આચરણ સમકક્ષ ગણાય; અને જો હા, તો તેનું પ્રમાણ કેવી રીતે કરવું. આ અદાલતના કેટલાક નિર્ણયો માં અમે અયોગ્ય પ્રભાવના પાસાનો પહેલેથી જ ઉલ્લેખ કર્યો છે. વિદ્વાન અમીકસ ક્યુરીએ શ્રી સાલ્વેએ મતદાતાના મન પર એવો પ્રભાવ, જે ચૂંટણી અધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરે છે, તથા તથ્યોનો એવો ખુલાસો ન કરવો અથવા દબાવી રાખવું, તેવા અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટેનું આયોજિત કૃત્ય કેવી રીતે બની શકે છે, તેના પર ભાર મૂક્યો છે. કલમ ૧૨૩(૨) માં ઉલ્લેખિત અયોગ્ય પ્રભાવ માટે 'પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ' એવા શબ્દો વપરાયેલા છે. અદાલતે વાજબી પ્રચાર અને મતદાતા સમૂહ પર બળજબરી વચ્ચેનો ભેદ દોર્યો છે. માનવ મગજની કુશળતા અમર્યાદ છે અને હસ્તક્ષેપનું સ્વરૂપ પણ અમર્યાદ હોઈ શકે છે, તે બાબતે ભાર આપવામાં આવ્યો છે. આધારના બાહ્ય પ્રતીત થવાનું પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું છે. આ સંદર્ભમાં, અમને એવું યોગ્ય લાગે છે કે ચૂંટણીમાં અયોગ્ય પ્રભાવ

વિષેની કલમ ૧૭૧-સી પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે. ઉક્ત જોગવાઈ આ મુજબ વાંચે છે:

"૧૭૧સી - ચૂંટણીઓમાં અનુચિત પ્રભાવ

(૧) જે કોઈ સ્વેચ્છાએ કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરે છે અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તે ચૂંટણી સમયે અનુચિત પ્રભાવનો ગુનો કરે છે

શન.

(૨) ઉપકલમ (૧) ની જોગવાઈઓની સામાન્યતા પર પ્રતિકૂળ અસર કર્યા વિના, જે કોઈ-

(એ) કોઈપણ ઉમેદવાર અથવા મતદારને, અથવા એવો કોઈ વ્યક્તિ જેમાં ઉમેદવાર અથવા મતદાર હિત ધરાવે છે, તેને કોઈપણ પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાની ધમકી આપે છે, અથવા

(બી) કોઈ ઉમેદવાર અથવા મતદારને એવો વિશ્વાસ કરાવે છે અથવા એવો વિશ્વાસ કરાવવા પ્રયત્ન કરે છે કે તે પોતે અથવા એવી કોઈ વ્યક્તિ, જેમાં તેનો હિત સંબંધિત હોય, દેવી અપ્રસન્નતા અથવા આધ્યાત્મિક નિંદાનો ભોગ બનશે અથવા બનાવવામાં આવશે, તો ઉપકલમ (૧) ના અર્થમાં તેવા ઉમેદવાર અથવા મતદારના મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરનાર ગણાશે.

(૩) જાહેર નીતિની જાહેરાત અથવા જાહેરનું વચન

કોઈ કૃત્ય, અથવા ચૂંટણીસંબંધિત હકમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો આશય વિના કાયદેસર હકનો માત્ર ઉપયોગ, આ કલમના અર્થમાં હસ્તક્ષેપ ગણાશે નહીં."

ઉક્ત જોગવાઈનો ઉલ્લેખ શિવ કૃપાલ સિંહના કેસમાં બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે.

૬૨. આ તબક્કે, જ્યારે ૧૯૫૦નું બિલ નં ૧૦૬ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું ત્યારે વર્તમાન હેતુ માટે સંબંધિત ધારાઓ અંગેની નોંધોનો ઉલ્લેખ કરવો ઉપયુક્ત છે. તે આ પ્રમાણે વાંચાય છે:

કલમો ૧૨૧ થી ૧૩૩ અમુક ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે ભારતીય દંડ સંહિતાના પ્રકરણ ૯-એમાં ચૂંટણી વખતે લાંચ, અયોગ્ય પ્રભાવ અને ખોટા પ્રતિનિધિત્વ જેવી ભ્રષ્ટ આચરણો માટે દંડની જોગવાઈઓ પહેલેથી જ સમાવિષ્ટ છે. ઉક્ત પ્રકરણમાં વ્યાખ્યાયિત "લાંચ", "અયોગ્ય પ્રભાવ" અને "ખોટું પ્રતિનિધિત્વ" બિલની કલમ ૧૧૮માં સમાવિષ્ટ આવા આચરણોના વર્ણનોથી તત્પતઃ ભિન્ન નથી; અને તે વર્ણનો ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (પ્રોવિન્શિયલ ઇલેક્શન્સ) (કરપ્ટ પ્રેક્ટિસિસ એન્ડ ઇલેક્શન પેટિશન્સ) ઓર્ડર, ૧૯૩૬ની પ્રથમ અનુસૂચિના ભાગ ૧માંથી તથા ૧૯૨૧થી અમલમાં રહેલા

ચૂંટણી નિયમોમાંથી પુનઃઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યા છે. ઉક્ત પ્રકરણ ૯-એમાં ચૂંટણી સંબંધિત ખોટા નિવેદનો, ગેરકાયદેસર ચુકવણીઓ તથા ચૂંટણી હિસાબો ન રાખવામાં નિષ્ફળતા માટે દંડની જોગવાઈઓ પણ સમાવિષ્ટ છે. તેથી, ભારતીય દંડ સંહિતામાં પહેલેથી જ આવરી લેવાયેલ ભ્રષ્ટ આચરણો અને અન્ય ચૂંટણી ગુનાઓ બાબતે આ બિલમાં કોઈ જોગવાઈ સમાવવાની જરૂરિયાત માનવામાં આવી નથી. વધુમાં, આ જોગવાઈઓને ભારતીય દંડ સંહિતામાંથી દૂર કરીને આ બિલમાં સમાવેશ કરવો શક્ય ન હોત, કારણ કે તે માત્ર સંસદની ચૂંટણી અથવા રાજ્યના વિધાનમંડળની ચૂંટણી પૂરતી મર્યાદિત નથી, પરંતુ નગરપાલિકાઓ, જિલ્લા બોર્ડો અને અન્ય સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓની ચૂંટણી જેવા દરેક અન્ય પ્રકારની ચૂંટણી પર પણ લાગુ પડે છે. તદનુસાર, આ કલમોમાં માત્ર અમુક અન્ય ચૂંટણી ગુનાઓ સંબંધિત જોગવાઈઓનો જ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

૬૩. શિવ કૃપાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં, જેમ અગાઉ જણાવ્યું છે, અદાલતે વિધેયક સાથે સંલગ્ન ઉદ્દેશો અને કારણોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેના પરિણામે અંતે એલ.પી.સી.ના પ્રકરણ ૯-એનું અધિનિયમન થયું.

૬૪. ચરણ લાલ સાહુ વિ. જ્ઞાની ઝૈલ સિંહ અને અન્ય એક. પર માં, અદાલતે કલમ ૧૭૧ સી નો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ નીચે મુજબ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો:

આ કલમનો સાર એ છે કે કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના "મુક્ત ઉપયોગ" માં હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપનો પ્રયત્ન હોવો આવશ્યક છે. "ચૂંટણી અધિકાર" ની વ્યાખ્યા કલમ ૧૭૧-એ(બી) દ્વારા એવી કરવામાં આવી છે કે તેનો અર્થ કોઈ વ્યક્તિનો ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રહેવાનો, અથવા ઉભા ન રહેવાનો, અથવા ઉમેદવારપદમાંથી પાછા ખેંચાઈ જવાનો, અથવા ચૂંટણીમાં મત આપવાનો અથવા મત આપવાથી વિરમવાનો અધિકાર એવો થાય છે

૬૫. તેવી જ રીતે, બાબુરાવ પટેલ (ઉપરોક્ત) મામલે, અદાલતે કલમ ૧૨૩(૨) ની તુલના કરી છે, જેમાં અયોગ્ય પ્રભાવની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે, જે કલમ ૧૭૧-સી આઈ.પી.સી.માં આવેલ ભાષા સાથે મોટા ભાગે સમાન છે, માત્ર "પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ" શબ્દો સિવાય, જે હસ્તક્ષેપના સ્વરૂપમાં ઉમેરવામાં આવ્યા છે. ઉક્ત મામલે, કલમ ૧૭૧-સી આઈ.પી.સી.ની વ્યાખ્યા અંગે વિચાર કરતાં, અદાલતે આ મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાથી સ્પષ્ટ થશે કે ચૂંટણીમાં અયોગ્ય પ્રભાવનો સાર કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં સ્વૈચ્છિક

હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં સમાયેલો છે. કોઈપણ એવું સ્વૈચ્છિક કૃત્ય, જે ચૂંટણી અધિકારના આવા મુક્ત ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ કરે છે અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તે અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે. પરંતુ, તેમ છતાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૭૧-સી ની ઉપકલમ (૧) માં આવેલી વ્યાખ્યા શબ્દપ્રયોગની દૃષ્ટિએ વ્યાપક છે, તો પણ તે ચૂંટણીમાં કોઈ ઉમેદવારના પક્ષમાં માત્ર પ્રચારને આવરી લઈ શકતી નથી. જો આવું માનવામાં આવે, તો લોકશાહી ચૂંટણી ચલાવવી અશક્ય બની જાય. વધુમાં, કલમ ૧૭૧-સી ની ઉપકલમ (૨) અયોગ્ય પ્રભાવનું સ્વરૂપ શું છે તે દર્શાવે છે, જોકે નિશ્ચિતપણે તે ઉપકલમ (૧) માં સમાવાયેલ જોગવાઈઓની સામાન્યતા સીમિત કરતી નથી. જ્યાં કોઈ ઉમેદવાર અથવા મતદારને, અથવા એવા કોઈ વ્યક્તિને જેમાં ઉમેદવાર અથવા મતદાર રસ ધરાવે છે, કોઈપણ પ્રકારની હાનિની ધમકી આપવામાં આવે, ત્યાં તે ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં સ્વૈચ્છિક હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપનો પ્રયાસ ગણાશે અને તે અયોગ્ય પ્રભાવ બનશે. ફરીથી, જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ ઉમેદવાર અથવા મતદારને એ માનવા પ્રેરિત કરે છે અથવા પ્રેરિત કરવાનો

પ્રયાસ કરે છે કે તે પોતે, અથવા એવી કોઈ વ્યક્તિ જેમાં તે રસ ધરાવે છે, દૈવી અપ્રસન્નતા અથવા આધ્યાત્મિક નિંદાનો વિષય બનશે અથવા બનાવવામાં આવશે, ત્યાં તે પણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં સ્વૈચ્છિક હસ્તક્ષેપ ગણાશે અને તે અયોગ્ય પ્રભાવ થશે. કલમ ૧૭૧-સી ની ઉપકલમ (૨) માં જે સમાવાયેલ છે તે માત્ર દષ્ટાંતરૂપ છે. સામાન્ય શબ્દોમાં આ નિર્ધારિત કરવું મુશ્કેલ છે કે માત્ર પ્રચાર ક્યાં સમાપ્ત થાય છે અને કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપ અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયત્ન ક્યાંથી શરૂ થાય છે. તે દરેક પ્રકરણમાં નક્કી કરવાની બાબત છે; પરંતુ તેમાં કોઈ શંકા નથી કે જો જે કરવામાં આવ્યું હોય તે માત્ર પ્રચાર જ હોય, તો તે અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે નહીં. જેમ કલમ ૧૭૧-સી ની ઉપકલમ (૩) દર્શાવે છે, તેમ ચૂંટણી અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો આશય વિના કાયદેસર અધિકારનો માત્ર ઉપયોગ કરવો અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે નહીં.

૬૬. ઉપરોક્ત કાનૂની સ્થિતિ અને ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૨) હેઠળ "અનુચિત પ્રભાવ" ને આપવામાં આવેલા અર્થને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૩૩-

એનો ઉદ્દેશ કરી શકીએ છીએ. ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૩૩-એ, જે ૨૪.૦૮.૨૦૦૨ થી અમલમાં મૂકવામાં આવી છે, ઉમેદવારને આ બાબત અંગે માહિતી આપવાની ફરજ પાડે છે કે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા આરોપ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હોય એવા કોઈ પ્રલંબિત કેસમાં તે બે વર્ષ અથવા તેથી વધુ કેદની સજા પાત્ર કોઈ ગુનામાં આરોપી છે કે કેમ. ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૩૩-એની ઉપકલમ ૨ મુજબ, કેસ પ્રમાણે ઉમેદવાર અથવા તેના પ્રસ્તાવકે, રિટર્નિંગ ઓફિસરને રજૂઆત કરતી વેળાએ, નિર્ધારિત નમૂનામાં ઉમેદવાર દ્વારા શપથપૂર્વક કરાયેલું સોગંદનામું આપવાનું રહે છે, જેમાં ઉપકલમ (૧) માં દર્શાવેલ માહિતીનું પ્રમાણીકરણ કરવામાં આવ્યું હોય.

એવું જણાવવા માટે કોઈ વિશેષ ભાર મૂકવાની જરૂર નથી કે ઉમેદવાર દ્વારા વિધિવત્ શપથપૂર્વક કરાયેલા સોગંદનામા દ્વારા કરવામાં આવેલી જાહેરાતનું પોતાનું આગવું મહત્વ છે.

૬૭. આ અદાલતે એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (સુપ્રા) અને પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પી.યુ.સી.એલ.) (સુપ્રા) માં કેટલીક દિશાનિર્દેશો જારી કર્યા હતા. અગાઉ પુનઃઉત્પાદિત કરાયેલ કલમ ૩૩-અ, સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા આરોપ ઘડવામાં આવેલ બાકી રહેલા કેસમાં, બે વર્ષ અથવા તેથી વધુ અવધિની

કારાવાસની સજાને પાત્ર એવા કોઈપણ ગુનાના સંબંધમાં માહિતી પ્રદાન કરવાને અનુસંગિક છે. આ તબક્કાએ, સંદર્ભની દૃષ્ટિએ સંબંધિત હોવાથી, ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૬૯ નો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે. તે નીચે મુજબ છે:

"કલમ ૧૬૯ – નિયમો બનાવવાની સત્તા

(૨) વિશેષ કરીને, અને ઉપરોક્ત સત્તાની સામાન્ય વ્યાપકતાને ક્ષતિ પહોંચાડ્યા વિના, આવા નિયમો નીચેના તમામ અથવા તેમાંથી કોઈપણ બાબતો અંગે જોગવાઈ કરી શકે છે, એટલે કે:–

(એ) કલમ ૩૩એની ઉપકલમ (૨) હેઠળના સોગંદનામાના સ્વરૂપ;

(એએ) મતદાન મથકો ખાતે અધ્યક્ષતા કરતા અધિકારીઓ અને મતદાન અધિકારીઓની ફરજો;

. (એએએ) યોગદાન અહેવાલનું પ્રારૂપ;

(બી) મતદારોની મતદાર ચાટીના સંદર્ભે તપાસ;

(બબ) કેબલ ટેલિવિઝન નેટવર્ક અને અન્ય ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમોમાં સમયના સમાન હિસ્સેદારીના વહેંચણી કરવાની રીત;

(સી) મત સામાન્ય રીતે તેમજ નિરક્ષર મતદારો અથવા શારીરિક અથવા અન્ય અક્ષમતા ધરાવતા મતદારોના કિસ્સામાં કઈ રીતથી આપવાના રહેશે;

(ડી) અધ્યક્ષ અધિકારી, મતદાન અધિકારી, મતદાન એજન્ટ અથવા કોઈ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા, જે કોઈ મતવિસ્તારનો મતદાર હોય અને જેને તેવા મતદાન મથકે, જ્યાં તેને મત આપવાનો અધિકાર ન હોય, ફરજ બજાવવા માટે સત્તાધિકૃત કરવામાં આવેલ હોય અથવા નિમણૂક કરવામાં આવેલ હોય, મત કેવી રીતે આપવાના રહેશે તે રીત;

(ઈ) અન્ય કોઈ વ્યક્તિએ મતદાર તરીકે મતદાન કરી લીધા પછી, પોતાને મતદાર હોવાનું પ્રતિનિધિત્વ કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા મત આપવાના પ્રયાસના સંદર્ભમાં, તે મત આપનાર વ્યક્તિ માટે અનુસરવાની પ્રક્રિયા;

(ઈઈ) મતદાન મશીનો દ્વારા મત આપવાની અને તે નોંધવાની રીત તથા જ્યાં આવી મશીનોનો ઉપયોગ થાય છે તે મતદાન મથકો પર અનુસરવાની મતદાન અંગેની પ્રક્રિયા;

(એફ) એકલ હસ્તાંતરણીય મતના સાધન દ્વારા પ્રમાણાનુપાતિક પ્રતિનિધિત્વની પદ્ધતિ અનુસાર યોજાતી ચૂંટણીઓમાં અનુસરવાની મતદાન સંબંધિત પ્રક્રિયા;

(જી) મતપત્રકોની તપાસ અને મતોની ગણતરી, જેમાં એવા કિસ્સાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે જેમાં ચૂંટણીના પરિણામની જાહેરાત પહેલાં મતોની પુનઃગણતરી કરવામાં આવી શકે;

(જીજી) મતદાન મશીનોના સાધન દ્વારા નોંધાયેલા મતોની ગણતરી સંબંધિત પ્રક્રિયા;

(એચ) મતપેટીઓ, મતદાન ચંત્રો, મતપત્રકો અને અન્ય ચૂંટણી દસ્તાવેજોની સલામત કસ્ટડી, આવા દસ્તાવેજો કેટલા સમય સુધી જાળવી રાખવાના રહેશે, તથા આવા દસ્તાવેજોની તપાસ અને રજૂઆત;

(ઈઈ) સરકાર દ્વારા માન્ય પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષોના ઉમેદવારોને, લોકસભા અથવા કોઈ રાજ્યની વિધાનસભાની રચના કરવા માટે યોજનારી કોઈપણ ચૂંટણીમાં, પુરું પાડવામાં આવનાર સામગ્રી;

(૧) આ દ્વારા વિનિર્દેશિત થવાની જરૂરીયાત ધરાવતો કોઈપણ અન્ય વિષય

અધિનિયમ."

૬૮. ચૂંટણીના આચરણમાં નિયમ જાહેર ઉમેરવામાં આવ્યો છે

નિયમો, ૧૯૬૧ ('સંક્ષેપમાં, ૧૯૬૧ના નિયમો) ૩૮.૨૦૦૨થી અમલમાં આવ્યા. નિયમ જાહેર નીચે મુજબ છે:

જાએ. ઉમેદવારીપત્ર રજૂ કરતી વખતે દાખલ કરવાનું સોગંદનામાનું સ્વરૂપ ઉમેદવાર અથવા તેની દરખાસ્ત કરનાર વ્યક્તિ, જે લાગુ પડે તે મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૩૩ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ રિટર્નિંગ ઓફિસરને ઉમેદવારીપત્ર રજૂ કરતી વખતે, ઉમેદવાર દ્વારા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ અથવા નોટરી સમક્ષ કરાયેલ અને ફોર્મ ૨૬ માંનું સોગંદનામું પણ તેને રજૂ કરશે.

ઉપરોક્ત નિયમ મુજબ, સોગંદનામું પ્રારૂપ ૨૬ માં દાખલ કરવાનું આવશ્યક છે. વર્તમાન હેતુ માટે, સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ છે:-

" આરઓઆરએમ ૨૬

(નિયમ જાએ જુઓ)

.....માંથી (ગૃહનું નામ) માટેની ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર દ્વારા રિટર્નિંગ ઓફિસર સમક્ષ નામનિર્દેશન પત્ર સાથે દાખલ કરવાનું સોગંદનામું મતવિસ્તાર (મતવિસ્તારનું નામ)

(૫) હું કોઈ એવો ગુનો(ઓ)નો આરોપી છું / નથી, જે(ઓ) માટે બે વર્ષ અથવા તેથી વધુ મુદતની કેદની સજા થઈ શકે અને જે બાબતે પ્રલંબિત કેસ(ઓ)માં સક્ષમ

અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત(ઓ) દ્વારા આરોપ(ઓ) ઘડવામાં આવ્યા છે.

જો સોગંદનામું આપનાર વ્યક્તિ પર આવા કોઈ ગુના(ઓ)નો આરોપ હોય, તો તે નીચે મુજબની માહિતી આપશે:—

(૧) મારી વિરુદ્ધ નીચેનો કેસ/કેસો બાકી છે, જેમાં બે વર્ષ અથવા તેથી વધુ અવધિની કેદથી દંડનીય ગુનામાં અદાલતે આરોપો ઘડ્યા છે :—

(એ) કેસ/પ્રથમ માહિતી અહેવાલ ક્રમાંક/ક્રમાંકો એકસાથે સંબંધિત પોલીસની સંપૂર્ણ વિગતો સાથે.

સ્ટેટિયોરી/ડિસ્ટ્રિક્ટ/સ્ટેટ

(બી) સંબંધિત અધિનિયમ(ઓ) ની કલમ(ઓ) અને જે ગુના(ઓ) માટે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તેનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન

(સી) અદાલતનું નામ, કેસ નં અને આદેશની તારીખ,

ગુનો ધ્યાનમાં લેવો:

(ડી) આરોપ(ઓ) ઘડનાર અદાલત(ઓ)

(ઈ) આરોપ(ઓ) કઈ તારીખે (કઈ તારીખોએ) ઘડવામાં આવ્યો હતો/આવ્યા હતા .

(એફ) શું તમામ અથવા તેમાંના કોઈપણ કાર્યવાહી(ઓ) યોગ્ય અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કોઈ અદાલત(ઓ) દ્વારા સ્થગિત કરવામાં આવી છે

અધિકારક્ષેત્ર(૨) નીચે દર્શાવેલ કેસ(ઓ) મારી સામે બાકી છે,
જેમાં ઉપર મુદ્દા (૧) માં ઉલ્લેખિત કેસો સિવાય અન્ય કેસોમાં
અદાલતે સંજ્ઞાન લીધેલું છે:—

(એ) અદાલતનું નામ, કેસ નં અને આદેશની તારીખ. સંજ્ઞાન લેવું:

(બી) જે કેસોમાં અદાલતે : ગુનાની નોંધ લીધી છે, તેવા કેસોની વિગતો, અધિનિયમની કલમ(ઓ) અને જે ગુના(ઓ) માટે ગુનાની નોંધ લેવામાં આવી છે તેનું વર્ણન .

(સી) ઉપરોક્ત આદેશ(ઓ) સામે દાખલ કરાયેલ અપીલ(ઓ)/પુનર્વિચાર માટેની અરજી(ઓ)ની વિગતો (જો • હોય તો)

(ડ) હું કોઈ ગુના(ઓ) માટે દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો છું/દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો નથી [જન પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૮ ની ઉપકલમ (૧) અથવા ઉપકલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત, અથવા ઉપકલમ (૩) હેઠળ આવતાં કોઈપણ ગુના(ઓ) સિવાય] અને મને એક વર્ષ અથવા તેથી વધુ સમયની કેદની સજા ફરમાવવામાં આવી છે.

જો સોગંદનામું આપનાર ઉપરોક્ત મુજબ દોષિત ઠરે અને તેને
દંડિત કરવામાં આવે, તો તે નીચેની માહિતી આપશે:

નીચેના કેસમાં, મને અદાલત દ્વારા દોષિત ઠરાવી કેદની સજા
ફટકારવામાં આવી છે:

૨ (એ) કેસોની

વિગતો, સંબંધિત અધિનિયમ(ઓ) ની કલમ(ઓ) અને જે
ગુના(ઓ) માટે દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યા હોય તેની વિગતો

(બી) અદાલતનું નામ, કેસ વિ.\બિ. અને આદેશ(ઓ)ની અંતિમ
તારીખ: ;

(સી) લાદવામાં આવેલી સજા

ઘ) દોષિત ઠરાવવાના આદેશ વિરુદ્ધ કોઈ અપીલ દાખલ કરવામાં
આવી હતી/કરવામાં આવી છે કે નહીં.

જો એવું હોય, તો અપીલની વિગતવાર માહિતી અને અપીલની
વર્તમાન સ્થિતિ:

૬૯. ઉપરોક્ત પ્રાર્થનું અવલોકન કરતાં સ્ફટિક સમું સ્પષ્ટ થાય છે
કે ગુનાઓની કેટલીક શ્રેણીઓની વિગતો, જેઓ અંગે સંજ્ઞાન લેવામાં
આવ્યું હોય અથવા આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હોય, આપવી/રજૂ

કરવી આવશ્યક છે. આ નિયમ ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૩૩-
એ સાથે સુસંગત છે. કલમ ૩૩(૧) એ કલ્પે છે કે માહિતી નિયમો
અનુસાર આપવાની રહે છે. આ કલમ ૩૩(૧)(૧) અને (૨) મુજબ
આપવાની માહિતી ઉપરાંત છે. ઉમેદવાર દ્વારા દાખલ કરવાનું જે
સોગંદનામું જરૂરી છે તેમાં ઉમેદવાર વિરુદ્ધ બાકી રહેલા એવા કેસોનો
ઉલ્લેખ કરવો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં અદાલતે બે વર્ષ
અથવા તેથી વધુ અવધિની કેદથી દંડનીય ગુનાઓ માટે આરોપો
ઘડ્યા હોય, તેમજ તેના વિરુદ્ધ બાકી રહેલા એવા કેસોનો પણ ઉલ્લેખ
કરવો, *waarin* અદાલતે સંજ્ઞાન લીધું હોય, પરંતુ ફોર્મ ૨૬ ની કલમ
૫(૧) માં ઉલ્લેખિત કેસો સિવાયના હોય. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, ફોર્મ ૨૬
ની કલમ ૬ દોષિત ઠરાવા અંગે વ્યવસ્થા કરે છે.

૭૦. એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે, જો કોઈ ઉમેદવાર પોતાનું
નામનિર્દેશન પત્રક દાખલ કરતી વખતે સંપૂર્ણ માહિતી આપતો ન હોય,
તો તેનો પરિણામરૂપ અસર શું થશે. રિસર્જન્સ ઈન્ડિયા (ઉપરોક્ત) માં,
અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે જો નામનિર્દેશન પત્રક જરૂરી વિગતો ખાલી રાખીને
દાખલ કરવામાં આવે, તો રિટર્નિંગ ઓફિસર નામનિર્દેશન પત્રક નામંજૂર
કરવા હકદાર છે. અદાલતે આગળ એવું પણ જણાવ્યું છે કે ઉમેદવારે
ઓછામાં ઓછો પ્રયત્ન કરીને સંબંધિત કૉલમોમાં સ્પષ્ટપણે 'નિલ'
અથવા 'લાગુ પડતું નથી' અથવા 'જાણમાં નથી' એવી નોંધ કરવી જ

જોઈએ. ઉક્ત કેસમાં એ પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પીયુસીએલ) કેસના પરિષેદ ૭૩ ના અવલોકનો, જ્યારે સોગંદનામું ખાલી વિગતો સાથે દાખલ કરવામાં આવ્યું હોય ત્યારે, રિટર્નિંગ ઓફિસરને નામનિર્દેશન પત્રક નામંજૂર કરવામાં અવરોધરૂપ બનશે નહીં. પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પીયુસીએલ) કેસના પરિષેદ ૭૩ માં શું જણાવાયું છે અને રિસર્જન્સ ઈન્ડિયા (ઉપરોક્ત) માં તેનો કયો અર્થ સમજીને કેવી રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે, તે સમજવું જરૂરી છે. પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (પીયુસીએલ) કેસનો પરિષેદ ૭૩ નીચે મુજબ છે:

લોકશાહી સુધારાઓ માટેની એસોસિએશનના કેસમાં ચુકાદામાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલ બાબતો અંગે સોગંદનામા પર ભાર મુકવામાં આવ્યો છે, તેના અંગે કોઈ અપવાદ લેવાઈ શકતો નથી, પરંતુ ખોટી માહિતી આપવાને કારણે અથવા મહત્વપૂર્ણ માહિતી છુપાવવાને કારણે નામનિર્દેશન પત્રક નકારવા અંગેનો નિર્દેશ અને નામનિર્દેશનોની તપાસના સમયે સંક્ષિપ્ત તપાસની જોગવાઈને ચુકિતસંગત ઠેરવી શકાય નહીં. સંપત્તિ અને દેવાંના કેસમાં, રિટર્નિંગ ઓફિસર માટે 'દસ્તાવેજ પુરાવા'ના સંદર્ભે આપવામાં આવેલી વિગતો સાચી છે કે નહીં તે અંગે વિચારણા કરવી અત્યંત મુશ્કેલ રહેશે. ઘણીવાર, આવી બાબતોમાં દસ્તાવેજ પુરાવો

નિર્ણાયક ન હોઈ શકે અને સંબંધિત ઉમેદવારને તે જ સમયે આક્ષેપનું ખંડન કરવામાં અસમર્થતા આવી શકે. જો પૂરતો સમય આપવામાં આવે, તો તે આક્ષેપ કરનારના વર્ણનનો વિરોધ કરતું પુરાવું રજૂ કરી શકે. એ સાચું છે કે ઉપરોક્ત નિર્દેશો, જે ચૂંટણી આયોગ દ્વારા જારી કરવામાં આવ્યા છે, તે પડકાર હેઠળ નથી, પરંતુ તે જ સમયે પ્રથમદષ્ટિએ એવું જણાય છે કે ચૂંટણી આયોગે લોકશાહી સુધારાઓ માટેની એસોસિએશનના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્દેશો તથા જન પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ અને તેના ત્રીજા સુધારાના પ્રકાશમાં પોતાની સૂચનાઓમાં સુધારો કરવો આવશ્યક છે.

રિસર્જન્સ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) માં, ઉપર ઉદ્ધૃત પરિષેદનું આ રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે:

ઉપરોક્ત પરિષેદ નિઃસંદેહ સોગંદનામું દાખલ કરવાની મહત્વતા પર ભાર મૂકે છે; તેમ છતાં, તે એવો મત વ્યક્ત કરે છે કે ખોટી માહિતી આપવાના અથવા મહત્વપૂર્ણ માહિતી છુપાવવાના કારણે ઉમેદવારીપત્રક નામંજૂર કરવાની દિશા તથા ઉમેદવારીપત્રકોની તપાસ વખતે સંક્ષિપ્ત તપાસની જોગવાઈ યોગ્ય ઠરાવી શકાય નહીં, કારણ કે આવા મુદ્દાઓમાં દસ્તાવેજી પુરાવો નિશ્ચિતરૂપે નિર્ણાયક ન પણ હોય શકે અને સંબંધિત ઉમેદવારને તે સમયે જ અને ત્યાં જ

આક્ષેપનું ખંડન કરવામાં અસમર્થતા પડી શકે. આ અદાલતનો એવો મત હતો કે જો પૂરતો સમય આપવામાં આવે, તો ઉમેદવારને આક્ષેપકર્તાના વર્ણનનો વિરોધ કરે તેવો પુરાવો રજૂ કરવાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે. ઉપરોક્ત તર્ક લખવાનો હેતુ એ હતો કે એવી વાસ્તવિક પરિસ્થિતિને સ્થાન મળી રહે જેમાં ઉમેદવાર ખોટા આક્ષેપોમાં ફસાઈ જાય અને ટૂંકા સમયમાં તે આક્ષેપનું ખંડન કરવામાં અસમર્થ રહે. ઉપરોક્ત ચુકાદાના પરિષેદ ૭૩ માં ક્યાંય પણ એવી પરિસ્થિતિની કલ્પના કરવામાં આવી નથી કે જેમાં રિટર્નિંગ ઓફિસરને ખાલી વિગતો સાથે સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવેલ હોવાના આધારે ઉમેદવારીપત્રક નામંજૂર કરવામાં પ્રતિબંધ આવે. તેથી, અમે આથી સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે ઉપરોક્ત પરિષેદ રિટર્નિંગ ઓફિસરને, જો ઉક્ત સોગંદનામું ખાલી કોલમો સાથે દાખલ કરવામાં આવ્યું હોય, તો ઉમેદવારીપત્રક નામંજૂર કરવામાં અવરોધરૂપ નહીં બને.

૭૧. બંને પરિચ્છેદોનું યોગ્ય રીતે અવલોકન કરવામાં આવે તો તે ઉમેદવારીપત્રની ચકાસણીના તબક્કા સાથે સંબંધિત છે. આ સંદર્ભમાં એવો પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે કે જો કોઈ ઉમેદવાર પોતાના ફોજદારી પૂર્વવૃત્તાંત સંબંધિત તમામ વિગતો ભરે અને કાયદા મુજબ ઉમેદવારીપત્ર નામંજૂર કરવા પાત્ર ન હોય, તો તેનો શું પ્રભાવ થશે. ચકાસણીના તબક્કે, અનાવશ્યક

રીતે કહેવાની જરૂર નથી કે, વાંધાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા હોય તો પણ, તેની શક્ય છે કે રિટર્નિંગ અધિકારી દ્વારા ચકાસણી થઈ શકતી ન હોય. તેથી, અમારો એવો અર્થ નથી કે જો વાંધાઓ ઉઠાવવામાં આવે, તો ઉમેદવારીપત્ર નામંજૂર કરવા પાત્ર બની જશે. તેમ છતાં, અમે તાત્કાલિક સ્પષ્ટ કરી દઈએ કે આ હાલના કેસમાં સંકળાયેલ મુદ્દો નથી. આ કેસમાં ઉદ્ભવેલો વિવાદ એ છે કે ફોજદારી કેસો, વિશેષ કરીને જઘન્ય અથવા ગંભીર ગુનાઓ સંબંધિત કેસો અથવા ભ્રષ્ટાચાર અથવા નૈતિક પતન સંબંધિત કેસોના સંદર્ભમાં સોગંદનામું દાખલ કરતી વખતે માહિતી ન આપવી, અયોગ્ય પ્રભાવના સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં લેતા, શું ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન ગણાશે. અમે અગાઉથી જ રિફોર્મ્સ (ઉપરોક્ત) અને પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (નોટા કેસ), (ઉપરોક્ત) નો ઉલ્લેખ કરી ચૂક્યા છીએ. આ તમામ કેસોમાં લોકશાહીની મૂળભૂત સંકલ્પના, રાજકારણનું અપરાધીકરણ અને સ્વસ્થ તથા વિકસતી લોકશાહીના સંરક્ષણ અંગે ભાર મુકવામાં આવ્યો છે. મતદારનો માહિતીનો અધિકાર વિશેષરૂપે ઉજાગર કરવામાં આવ્યો છે. મતદારના તે અધિકારના એક ભાગરૂપે, કોઈપણ ઉમેદવારના પક્ષમાં મત ન આપવાનો અધિકાર નિયમોના નિયમ ૪૧(૨), ૪૧(૩) અને ૪૯-૦ ને રદ કરીને વિશેષરૂપે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો છે. એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (ઉપરોક્ત) માં આ રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

લોકશાહીના આરોગ્ય અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણી માટે, ઉમેદવાર દ્વારા પોતાની સંપત્તિ, તેની/તેણીની લાયકાત તથા ફોજદારી કેસોમાં સંડોવણી સંબંધિત વિગતોનું ખુલાસું મતદારોને માહિતગાર કરવા માટે આવશ્યક છે કે નહીં, ભલે તેઓ નિરક્ષર હોય, જેથી તેઓ બુદ્ધિસંગત રીતે નક્કી કરી શકે કે કોને મત આપવો. અમારી દૃષ્ટિએ, યોગ્ય રીતે શિક્ષિત અને પ્રતિસ્પર્ધી ઉમેદવાર વિશે જાણકારી આપવામાં આવેલ નિરક્ષર મતદારનો પણ નિર્ણય ઉમેદવારની પસંદગી માટેના પોતાના સંબંધિત માપદંડોના આધારે જ હશે. લોકશાહીમાં, દેશને કાર્યક્ષમ શાસન પ્રાપ્ત થાય અને નાગરિક-મતદારોના હિત માટે આવર્તિત ચૂંટણીઓ યોજવામાં આવે છે. લોકશાહી શાસનપ્રણાલીમાં મતદારોને અતિમહત્વનું સ્થાન છે. ઉમેદવારના પૂર્વવૃત્તાંત અને ભૂતકાળના કાર્યપ્રદર્શનના આધારે તેને ચૂંટવાનો કે પુનઃચૂંટવાનો તેમને અધિકાર છે. પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે કોઈ વ્યક્તિને ચૂંટવા કે પુનઃચૂંટવા માટે તેની શૈક્ષણિક લાયકાત ધરાવવી અથવા મિલકત ધરાવવી સંબંધિત છે કે નહીં તે નક્કી કરવાની પસંદગી મતદાર પાસે છે. ફોજદારી કેસમાં સંડોવાયેલા ઉમેદવારના પક્ષમાં મત આપવો જોઈએ કે નહીં તે મતદારે નક્કી કરવાનું છે. ચૂંટણીઓની પવિત્રતા અને સજીવ લોકશાહી

જાળવવા માટે, પ્રતિસ્પર્ધા ઉમેદવારો વિશે મતદારો શિક્ષિત અને સારી રીતે માહિતગાર હોવા આવશ્યક છે. આવી માહિતીમાં ઉમેદવાર પાસે રહેલી સંપત્તિ, તેની લાયકાત જેમાં શૈક્ષણિક લાયકાતનો સમાવેશ થાય છે, તથા તેના જીવનના પૂર્વવૃત્તાંતનો સમાવેશ થવો જોઈએ, જેમાં તે ફોજદારી કેસમાં સંડોવાયેલ હતો કે નહીં અને જો કેસનો નિર્ણય થઈ ગયો હોય તો તેનું પરિણામ શું આવ્યું, અને જો કેસ બાકી હોય તો તેમાં આરોપ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે કે અદાલતે સંજ્ઞાન લીધું છે કે નહીં, તે પણ આવરી લેવાય. મતદારોથી આવા સંબંધિત તથ્યો દબાવી રાખવાની કોઈ આવશ્યકતા નથી.

[ભારપૂર્વક ઉદ્દેખિત]

૭૨. પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (નોટા કેસ), (ઉપરોક્ત) માં, મુક્ત અને નિષ્પક્ષ ચૂંટણીઓ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે કે લોકશાહી ટકી રહે તે માટે, દેશના યોગ્ય શાસન માટે લોકોના પ્રતિનિધિ તરીકે ઉપલબ્ધ સર્વોત્તમ વ્યક્તિની પસંદગી થવી મૂળભૂત છે અને તે શ્રેષ્ઠ રીતે એવા ઉચ્ચ નૈતિક અને આચારસંહિતાત્મક મૂલ્યો ધરાવતા વ્યક્તિઓ દ્વારા જ સિદ્ધ થઈ શકે છે, જેઓ સકારાત્મક મત દ્વારા ચૂંટણી જીતે છે. કહેવાની જરૂર નથી કે, આ

અવલોકનો નકારાત્મક મતદાનની પૃષ્ઠભૂમિમાં કરવામાં આવ્યા હતા.

૭૩. મનોજ નારુલા (ઉપરોક્ત) કેસમાં, અદાલતે લોકશાહી અને રાજ્યવ્યવસ્થામાં ભ્રષ્ટાચારને પ્રાપ્ત થયેલા ઘૃણાસ્પદ સ્થાન અંગે ચર્ચા કરતાં નોંધ્યું હતું કે, તેની તત્ત્વસ્વરૂપ શુદ્ધતામાં સમજાતી લોકશાહી રાજ્યવ્યવસ્થા ધારણાત્મક રીતે ભ્રષ્ટાચાર પ્રત્યે, અને ખાસ કરીને ઉચ્ચ સ્થાનો પરના ભ્રષ્ટાચાર પ્રત્યે, ઘોર વેરભાવ ધરાવે છે, તેમજ રાજકારણના આપરાધિકરણના વિચાર પ્રત્યે પણ વિમુખ છે, કારણ કે તે સામૂહિક આચારધર્મની વૈધતાને ક્ષીણ કરે છે, નાગરિકોની આશાઓ અને અભિલાષાઓને નિષ્ફળ બનાવે છે અને કાનૂનની સત્તાના અમલને અવરોધવાનું, જો કે તેને પાટા પરથી ઉતારી નાંખવાનું નહીં, એવું સામર્થ્ય ધરાવે છે. લોકશાહી, જેને “લોકોની, લોકો દ્વારા અને લોકો માટેની સરકાર” તરીકે શ્રેષ્ઠ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, તે સારા શાસનની આધારશિલા સમાન સંવિધાનિક નૈતિકતાની સતત પુષ્ટિ દ્વારા ચર્ચાર્થ શિસ્તબદ્ધતા, સકારાત્મક યોગ્યતા, સમર્પિત અનુશાસન અને આશાવાદી પવિત્રતાનું પ્રબલ પ્રસ્થાન અપેક્ષે છે. લોકશાહીની સંકલ્પનાને સ્પર્શતા, ઇન્દિરા નેહરુ ગાંધી વિ. રાજ નારાયણ પૃષ્ઠ ૫૩ માં બહુમતીએ જણાવ્યું હતું કે સંવિધાનના અનિવાર્ય લક્ષણ તરીકે “લોકશાહી”

અખંડનીય છે. આ સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્યાર ટી.એન. સેશન, ભારતના મુખ્ય ચૂંટણી આયુક્ત વિ.

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાપૃ અને કુલદીપ નાયર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાપૃ. દઢતાપૂર્વક ઘોષિત કરવામાં આવ્યું હતું કે લોકશાહી બંધારણની મૂળભૂત અને આધારભૂત રચના છે. તેમાં શંકાનો લેશમાત્ર અવકાશ નથી કે ભારતમાં લોકશાહી કાયદાના શાસનનું પરિણામ છે અને સાથે સાથે બંધારણીય તત્વજ્ઞાનનું મૂર્ત સ્વરૂપ પણ છે.

૭૪. સજીવ અને

સ્વસ્થ લોકશાહીમાં, અમને એવું યોગ્ય લાગે છે કે ચૂંટણી લડવા અંગેની અયોગ્યતા અને "અનુચિત પ્રભાવ" શબ્દોમાં અંતર્નિહિત ભ્રષ્ટ આચરણની સંકલ્પના અથવા અવધારણા વચ્ચેનો ભેદ દર્શાવીએ. ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૮ એ નિર્ધારિત કરે છે કે કેટલાક ગુનાઓ હેઠળની ઘોષિત ઠરાવાથી કોઈ વ્યક્તિ સંસદના કોઈપણ ગૃહની અથવા રાજ્યની વિધાનસભાની અથવા વિધાન પરિષદની સભ્ય બનવા માટે અયોગ્ય ઠરશે. અમે પુનરુક્તિના ભોગે ફરી કહીએ છીએ

જો કોઈ વ્યક્તિ કાયદા હેઠળ ચૂંટણી લડવા માટે અયોગ્ય ઠરાવવામાં આવેલ ન હોય તો

ચૂંટણી, તે ચૂંટણી લડવા માટે અયોગ્ય ઠરી શકતો નથી. પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે જ્યારે ચૂંટણી અરજીફરિયાદ ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ અથવા, જે તે સ્થિતિ

મુજબ, વડી અદાલત સમક્ષ, ચૂંટાયેલા ઉમેદવારે ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હોવાના આધારે તેની ચૂંટણીને પડકારતી દાખલ કરવામાં આવે, અને તેનો આધાર એ હોય કે તેણે અધિનિયમ, નિયમો અને પરત ફરતા અધિકારી સમક્ષ દાખલ કરાયેલ સોગંદનામા મુજબ તેની સામે બાકી રહેલાં ફોજદારી કેસોની સંપૂર્ણ માહિતી જાહેર કરી નથી, ૫૩ (૧૯૭૫) સપ્લિમેન્ટ સેક ૧ ખોટું છે અને સંપૂર્ણ દમન દર્શાવે છે, તો શું એવો આધાર અયોગ્ય પ્રભાવના આધાર પર ટકાઉ ગણાય. આ તબક્કે અમે એક ઉદાહરણ આપી શકીએ. કોઈ ઉમેદવાર પોતાનું નામનિર્દેશનપત્ર દાખલ કરતી વખતે માહિતી આપતાં સોગંદનામું કરે છે અને રિટર્નિંગ ઓફિસર સમક્ષ એવો ઉલ્લેખ કરે છે કે તે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૫૪ હેઠળના એક કેસમાં સંકળાયેલો રહ્યો છે અને તે સિવાય કઈ જ વાત જણાવતો નથી, જ્યારે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળના ગુનાઓ અથવા બળાત્કાર, હત્યા, ડાકૂતી, દાણચોરી, જમીન કબજો, એમસીઓસીએ, યુ.પી. ગુંડા અધિનિયમ જેવા સ્થાનિક અધિનિયમો હેઠળના ગુનાઓ, ઉચાપત, હત્યાનો પ્રયાસ અથવા અન્ય કોઈ એવો ગુનો, જે ગંભીર અથવા જઘન્ય ગુનાઓના વર્ગમાં આવે, અથવા ભ્રષ્ટાચાર અથવા નૈતિક કલંકિતતા સાથે સંબંધિત હોય, તે બાબતે સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હોય અથવા આરોપ નક્કી કરવામાં આવ્યા હોય. અહીં નોંધવું યોગ્ય છે કે જ્યારે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાય છે ત્યારે

નામનિર્દેશનપત્ર ભરનાર વ્યક્તિને તે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાયો હોવાની જાણ ન પડે હોય, પરંતુ જ્યારે સંજ્ઞાન લેવામાં આવે છે અથવા આરોપ નક્કી થાય છે, ત્યારે તેને નિશ્ચિતપણે ઉક્ત પરિસ્થિતિની જાણ હોય છે. તે તેની વિશેષ જાણમાં આવતું તથ્ય છે. જો ગુનાઓની સંપૂર્ણ માહિતી જાહેર કરવામાં ન આવે, તો મતદાતાઓ આવી માહિતી વિશે સંપૂર્ણ અંધકારમાં રહી જાય છે. નિશ્ચિતપણે એવું કહી શકાય કે મર્યાદિત હેતુ માટે, એટલે કે ચૂંટાયેલા મંડળમાં પ્રતિનિધિ તરીકે પસંદ થવા માટે માહિતીના ખુલાસા બાબતે, આને નિઃસંદેહ પૂર્વવૃત્તાંત તરીકે ઓળખી શકાય.

૭૫. ચૂંટણી પ્રક્રિયાની પવિત્રતા અનિવાર્ય રીતે એવો આદેશ આવે છે કે દરેક ઉમેદવાર પર નિષ્પક્ષ ચૂંટણી યોજાય તે માટે ફરજ આવે છે અને તે માટે તે બાધ્ય છે. મતની પસંદગી અને પસંદ કરવા ના સ્વતંત્ર અધિકારના ઉપયોગને નબળો પાડવા અને ખંડિત કરવા માટે અયોગ્ય પ્રભાવનો ઉપયોગ કરવો નહીં. કોઈપણ ઉમેદવારને અયોગ્ય પ્રભાવમાં પ્રવૃત્ત થઈ ચૂંટણીની પવિત્રતાનો નાશ કરવાનો હક નથી. ચૂંટણી સંબંધિત "અયોગ્ય પ્રભાવ" નો મૂળભૂત અભિપ્રાય એ છે કે ચૂંટણી અધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં સ્વૈચ્છિક દખલઅંદાજ કરવી અથવા તેવી દખલઅંદાજ કરવાનો પ્રયાસ કરવો. ચૂંટણી અધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગમાં. અગાઉ નોંધાયું છે તેમ, આ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે વૈધ પ્રચાર અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે નહીં; અને

"અયોગ્ય પ્રભાવ" અને "યોગ્ય પ્રભાવ" વચ્ચે ભેદ છે. પહેલો સંપૂર્ણપણે અસ્વીકાર્ય છે, કારણ કે તે મતદાતાના પસંદગીના અધિકાર પર પ્રહાર કરે છે અને મતાધિકારના સ્વતંત્ર ઉપયોગને અસર કરે છે. આ તબક્કે, અમારે કહેવું ફરજિયાત છે કે આ અદાલતે કેટલીક નિર્ધારિત વાદીઓમાં, જેમ કે અગાઉ નોંધાયું છે, શું બાબત "અયોગ્ય પ્રભાવ" ગણાશે તે નિર્ધારિત કર્યું હતું. ઉક્ત નિર્ણયો પી.યુ.સી.એલ. (સુપ્રા), પી.યુ.સી.એલ. (નોટા) (સુપ્રા) અને અસોસિયેશન ઓફ ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (સુપ્રા) તેમજ ભ્રષ્ટાચાર સંબંધિત અન્ય અધિકૃત નિર્ણયો અપાયા તે પહેલાંના હતા. તે ઉપરાંત, કલમો ૩૩, ૩૩એ અને નિયમોમાં સમાવિષ્ટ કાયદેસરની જોગવાઈઓનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

૭૬. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, અમારે "અનુચિત પ્રભાવ" ના વ્યાપની મૂળવણી કરવી પડે છે. પી.યુ.સી.એલ. (ઉપરોક્ત) માં વેંકટારામા રેડ્ડી, ન્યાયાધીશે આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે:

આ રીતે, મત આપવાના અધિકારથી ભિન્ન મતદાન કરવાની સ્વતંત્રતા, અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનું એક સ્વરૂપ છે અને તેથી તે સાથે ઉમેદવાર વિષે માહિતી પ્રાપ્ત કરવાનો એવો સહાયક અને પરિપૂરક અધિકાર પણ સમાવે છે, જે આ સ્વતંત્રતાને અનુરૂપ અને તેને પ્રોત્સાહક હોય છે.

૭૭. પટાંગરાવ કદમ વિ. પૃથ્વીરાજ સયાજીરાવ ચાદવ દેશમુખપક માં, અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે:

સ્વચ્છ, કાર્યક્ષમ અને હિતકારી વહીવટ સારા શાસનના આવશ્યક લક્ષણો છે, જે બદલામાં કૌશલ્ય અને સારા ચરિત્ર ધરાવતા વ્યક્તિઓ પર નિર્ભર રહે છે.

૭૮. ઉપરોક્તમાંથી, સ્પષ્ટ થાય છે કે કોઈપણ ચૂંટણી અધિકારનો મુક્ત ઉપયોગ સર્વોપરી છે. ઉમેદવારની તરફથી કોઈ સીધી અથવા પરોક્ષ દખલઅંદાજ અથવા દખલઅંદાજ કરવાનો પ્રયાસ થાય, તો તે અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાય છે. આ અદાલતના તાજેતરના ઉચ્ચારિત નિર્ણયોને અને જોગવાઈઓમાં થયેલા સુધારાને અનુસરીને, ચૂંટણી અધિકારનો મુક્ત ઉપયોગ ચૂંટણીની શુદ્ધતા અને જાહેર જીવનની નિષ્કલંકતા ધ્યાનમાં રાખીને સમજવાનો છે, જેને પવિત્રતા પ્રાપ્ત છે. મતદારને જાણકારીપૂર્ણ પસંદગી કરવાનો અધિકાર છે. જે મતદાર કોઈપણ ઉમેદવારથી સંતોષ પામતો નથી, તે પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ (નોટા કેસ) માં ઠરાવ્યા મુજબ, કોઈપણ ઉમેદવારને મત ન આપવાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે. જાહેરખબર કરવાની આવશ્યકતા, ખાસ કરીને ફોજદારી પૂર્વવૃત્તોની, મતદારે જાણકારીપૂર્ણ અને સુચિત પસંદગી કરી શકે તે માટે સક્ષમ બનાવે છે. જો મતદારને માહિતીના પરિચયથી વંચિત રાખવામાં આવે અને ગંભીર અથવા ગંભીર ગુનાઓ અથવા ભ્રષ્ટાચાર અથવા નૈતિક

પતન સંબંધિત ગુનાઓ અંગેના સંપૂર્ણ ફોજદારી પૂર્વવૃત્તોના વ્યાપ વિશે માહિતગાર થવાની પરિસ્થિતિથી વંચિત કરવામાં આવે, તો ચૂંટણી અધિકારનો ઉપયોગ સલાહપૂર્ણ ગણાઈ શકે નહીં. તે ભ્રામક માહિતીવાળા મનથી પોતાનો મતાધિકાર વાપરશે. તે સિવાય, જાણવાનો તેનો મૂળભૂત અધિકાર પણ રદબાતલ થઈ જાય છે. આવા પ્રયાસને મતદારના મનમાં અવરોધ ઊભો કરવાના રૂપમાં જોવો જોઈએ, જે મતદાર પાસેથી મુક્ત, જાણકારીપૂર્ણ અને સલાહપૂર્ણ પસંદગી કરીને મતદાન કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. તે જ બાબતને શરૂઆતથી જ નિષ્ફળ બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. કાયદામાં સારી રીતે સ્થિર છે કે ચૂંટણીમાં જાહેરાત બહાર પાડવાથી લઈને પરિણામ જાહેર થાય ત્યાં સુધીની સંપૂર્ણ પ્રક્રિયા આવરી લેવામાં આવે છે. આ સ્થિતિ હરી વિષ્ણુ કર્નાથ વિ. અહમદ ઇશાક અને અન્ય ૫૭, ઇલેક્શન કમિશન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. શિવાજી ૫૮ અને વી.એસ. અચ્યુથાનંદન વિ. પી.જે. ફાન્સિસ અને અનોથેટ<>૯ માં સ્પષ્ટ રીતે સ્થિર કરવામાં આવી છે. અમારી પાસે ૫૭ એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫ એસ.સી. ૨૩૩

એ પણ સિદ્ધાંત નિષ્કર્ષિત કર્યો કે ભ્રષ્ટ આચરણ મતદાન પહેલાં પણ થઈ શકે છે. અહીં ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ફોજદારી પૂર્વવૃત્ત અંગે આવશ્યક માહિતીનો ખુલાસો ન કરવાનું તથ્ય મતદાન પહેલાંની અવસ્થા છે.

૭૯. આ તબક્કે, ઉદ્દેખ કરવો યોગ્ય રહેશે

ભારતના ચૂંટણી આયોગ દ્વારા સમયાંતરે જારી કરવામાં આવેલી કેટલીક સૂચનાઓ. તા. ૨.૭.૨૦૧૨ના રોજ, ભારતના ચૂંટણી આયોગે નીચે મુજબની સૂચનાઓ જારી કરી છે:

"તમામના મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીને

રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.

વિષય:- ઉમેદવારો દ્વારા તેમના ઉમેદવારીપત્રો સાથે દાખલ કરવામાં આવેલ સોગંદનામું-તેનું પ્રસરણ.

મહાશય/મહાશયા,

કૃપા કરીને ઉમેદવારો દ્વારા નામનિર્દેશન પત્રકો સાથે રજૂ કરવામાં આવેલા સોગંદનામાઓમાં માહિતીના પ્રસરણ સંબંધિત આયોગના નિર્દેશોનો સંદર્ભ લો. આયોગે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, આ મુજબ દિશાનિર્દેશ આપ્યો છે કે સોગંદનામાઓની નકલો આર.ઓ./એ.આર.ઓ.ના સૂચના-ફલક પર પ્રદર્શિત કરવી જોઈએ, અને જ્યાં આર.ઓ. તથા એ.આર.ઓ.ના કાર્યાલયો સંબંધિત મતવિસ્તારની હદની બહાર આવેલાં હોય, ત્યાં સોગંદનામાઓની નકલો મતવિસ્તારની સીમાઓની અંદર આવેલા કોઈ પ્રખ્યાત જાહેર

કાર્યાલયના પરિસરમાં પ્રદર્શિત કરવી જોઈએ. વધુમાં, ચૂંટણી લડી રહેલા તમામ ઉમેદવારોના સોગંદનામાઓ સીઈઓની વેબસાઈટ પર અપલોડ કરવાના આવશ્યક છે

૨. ક્યારેક એવી ફરિયાદો થાય છે કે પૂરતી પ્રસિદ્ધિ/જાગૃતિની વ્યવસ્થા ના અભાવે સામાન્ય જનતા ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા સોગંદનામાઓની ઉપલબ્ધતા અંગે સંવેદિત થતી નથી, પરિણામે સોગંદનામાઓનો હેતુ, મતદાતાઓને ઉમેદવારોની પૃષ્ઠભૂમિ અંગે માહિતી મળે જેથી તેઓ પોતાના પ્રતિનિધિની જાણકારીપૂર્વક પસંદગી કરી શકે, તે સંપૂર્ણપણે સિદ્ધ થતો નથી.

૩. આયોગે નિર્દેશ આપ્યો છે કે દરેક ચૂંટણી વખતે રાજ્ય અને જિલ્લાસ્તરે પત્રકાર પરિપત્ર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે, જેમાં જણાવવામાં આવે કે ઉમેદવારોના સોગંદનામા મતદારોને નિહાળવા માટે ઉપલબ્ધ છે અને ડી.ઈ.ઓ.ના પત્રકાર પરિપત્રમાં તે સ્થાન(ઓ)નો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરવામાં આવે જ્યાં સોગંદનામાની નકલો પ્રદર્શિત કરવામાં આવી છે.

પત્રકાર પરિપત્રમાં એ પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે કે સોગંદનામા વેબસાઈટ પર પણ જોઈ શકાય છે, અને વેબસાઈટ પર તેને શોધવા માટેનો માર્ગ પણ દર્શાવવામાં આવે.

૪. કૃપા કરીને આ સૂચનાઓની જાણ ભવિષ્યની ચૂંટણીઓમાં પાલન માટે સંબંધિત તમામ ડી.ઈ.ઓ., આર.ઓ. તથા અન્ય સત્તાધિકારીઓને કરશો.

આપનો વિશ્વાસુ,
(કે.એફ. વિલ્કેડ)

મુખ્ય સચિવ"

૮૦. અનુસંધાને, ૧૨.૧૦.૨૦૧૨ના રોજ કેટલીક વધુ સૂચનાઓ જારી કરવામાં આવી હતી. સંબંધિત અનુચ્છેદ નીચે મુજબ પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે:

હવે આયોગે ઉપરોક્ત સૂચનાની સમીક્ષા કરી છે અને એવો નિર્ણય કર્યો છે કે માન્ય રાજકીય પક્ષો દ્વારા ઉભા કરાયેલા હોય કે અમાન્ય રાજકીય પક્ષો દ્વારા ઉભા કરાયેલા હોય કે સ્વતંત્ર હોય, તમામ ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરાયેલ સોગંદનામું, ઉમેદવારો તે જમા કરે ત્યારબાદ શક્ય તેટલી વહેલી તકે અને કોઈ પણ

સ્થિતિમાં રજ કલાકની અંદર, વેબસાઇટ પર મૂકવામાં આવશે. જો કોઈ ઉમેદવાર પોતાની ઉમેદવારી પાછી ખેંચી લે તો પણ વેબસાઇટ પર પહેલેથી અપલોડ કરાયેલ સોગંદનામું દૂર કરવામાં આવશે નહીં.

૮૧. આ તબક્કે, તેનાં સંદર્ભે પણ ઉલ્લેખ કરવો સંબંધિત છે

૧૨.૬.૨૦૧૩ના રોજનું પરિપત્ર, જે હલફનામાઓમાં કરાયેલા નિવેદનો વિરુદ્ધ દાખલ થયેલી ફરિયાદો/ પ્રતિ-સોગંદનામાઓ અને તેના પ્રસાર સાથે સંબંધિત છે. સંબંધિત પરિણેદનું પુનરુત્પાદન કરવું યોગ્ય છે:

વર્ષ ૨૦૦૪થી આગળ, ઉમેદવારોના સોગંદનામા મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીની વેબસાઇટ પર અપલોડ કરવામાં આવી રહ્યા છે. જોકે, જો કોઈ પ્રતિસોગંદનામા દાખલ કરવામાં આવ્યા હોય તો તેમના સંદર્ભમાં આવું કરવામાં આવતું નથી. આયોગે હવે નક્કી કર્યું છે કે હવેથી, ઉમેદવાર દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં કરાયેલા નિવેદનો વિરુદ્ધ કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા તમામ પ્રતિસોગંદનામા {યોગ્ય રીતે નોટરાઈઝ કરેલા} પણ સંબંધિત સોગંદનામા સાથે વેબસાઇટ પર અપલોડ કરવામાં આવશે. આવું અપલોડિંગ તે જ દાખલ થયાના ૨૪ કલાકની અંદર પણ કરવામાં આવવું જોઈએ.

૮૨. તાજેતરમાં ૩.૩.૨૦૧૪ ના રોજ, આયોગે ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવતા સોગંદનામાંઓ અને તેની પ્રસિદ્ધિ સંબંધે સર્વ રાજ્યઓ અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીઓને પરિપત્ર નં ૩/ઈ.આર./૨૦૧૩/એસ.ડી.આર. ભાગ ૫ જારી કર્યો છે. અમને લાગે છે કે તેનું મહત્ત્વ અત્યંત વિશાળ હોવાથી તેને યથાવત્ સંપૂર્ણરૂપે અહીં પુનઃપ્રસ્તુત કરવું યોગ્ય છે.

"આયોગની હાલની સૂચનાઓ મુજબ ઉમેદવારો દ્વારા ઉમેદવારીપત્ર સાથે દાખલ કરવામાં આવેલા સોગંદનામાં મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીની વેબસાઈટ પર અપલોડ કરવામાં આવે છે અને માહિતીના પ્રસાર માટે રિટર્નિંગ ઓફિસરના નોટિસ બોર્ડ પર સોગંદનામાંની સંપૂર્ણ હાર્ડ નકલો પ્રદર્શિત કરવામાં આવે છે. જો સહાયક રિટર્નિંગ ઓફિસરનું કાર્યાલય રિટર્નિંગ ઓફિસરના કાર્યાલયથી ભિન્ન સ્થળે આવેલું હોય, તો સોગંદનામાંની એક-એક નકલ સહાયક રિટર્નિંગ ઓફિસરના કાર્યાલયના નોટિસ બોર્ડ પર પણ પ્રદર્શિત કરવામાં આવે છે. જો રિટર્નિંગ ઓફિસર અને સહાયક રિટર્નિંગ ઓફિસર બન્નેના કાર્યાલયો મતવિસ્તારની પ્રાદેશિક સીમાઓની બહાર આવેલાં હોય, તો સોગંદનામાંની નકલો મતવિસ્તારની અંદરના કોઈ અગત્યના જાહેર સ્થળે પ્રદર્શિત કરવી રહે છે. વધુમાં, જો કોઈ

વ્યક્તિ રિટર્નિંગ ઓફિસર પાસેથી સોગંદનામાંની નકલો માંગે, તો નકલો પૂરી પાડવી રહે છે.

૨. વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી એવી માંગણીઓ કરવામાં આવી છે કે ચૂંટણીમાં પ્રતિસ્પર્ધા કરતા ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામાં જાહેર કરાયેલ માહિતીનો વધુ વ્યાપક પ્રસાર કરવામાં આવે, જેથી મતદારોને તે માહિતી સરળતાથી ઉપલબ્ધ થઈ શકે. તે અનુસંધાને, આ બાબતે મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીઓના મતો માંગવામાં આવ્યા હતા. વિવિધ મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીઓ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા પ્રતિભાવોનો આયોગ દ્વારા વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીઓ પાસેથી પ્રાપ્ત પ્રતિભાવોથી એવું જણાયું કે મોટાભાગના મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારીઓ સોગંદનામાના ફોર્મ રફના ભાગ ૨માં આપેલ સોગંદનામાના સારાંશ ભાગને મતવિસ્તારના વિવિધ જાહેર કચેરીઓમાં પ્રદર્શિત કરવાની તરફેણમાં છે.

૩. આયોગે બાબતનો યોગ્ય વિચાર કર્યા પછી નક્કી કર્યું છે કે માહિતીનો વધુ વ્યાપક પ્રસાર થાય તે હેતુસર, ઉપર પરિષદ ૧ માં ઉલ્લેખિત માહિતીના પ્રસારની હાલની પદ્ધતિ ઉપરાંત, ચૂંટણીમાં પ્રતિસ્પર્ધા કરતા ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામાના સંક્ષિપ્ત ભાગ-૨ (ફોર્મ રફના ભાગ બ માં આપેલ) નિર્ધારિત

વધારાના જાહેર કચેરીઓમાં દર્શાવવામાં આવશે, જેમ કે (૧) કલેક્ટર કચેરી, (૨૦) જિલ્લા પરિષદ કચેરી (૩) એસ.ઓ.એમ. કચેરી (૪) પંચાયત સમિતિ કચેરી (અર્થાત્ બ્લોક કચેરી) (૫) મતવિસ્તારમાં આવેલી નગરપાલિકા સંસ્થા અથવા સંસ્થાઓની કચેરી (૬) તાલુકા કચેરી અને (૭) પંચાયત કચેરી. આ કાર્યવાહી ઉમેદવારી પરત ખેંચવાની તારીખથી ૫ દિવસની અંદર કરવામાં આવશે. કલેક્ટર કચેરી અને જિલ્લા પરિષદ કચેરીમાં જિલ્લાના તમામ મતવિસ્તારોના તમામ ઉમેદવારોના સોગંદનામાના સંક્ષિપ્ત ભાગો દર્શાવવામાં આવશે. એક મતવિસ્તારના સંક્ષિપ્ત ભાગો એકસાથે દર્શાવવાના રહેશે અને છૂટાછવાયા રીતે નહીં. તેવી જ રીતે, જો કોઈ ઉપવિભાગમાં એકથી વધુ મતવિસ્તારો હોય, તો એવા મતવિસ્તારોના તમામ ઉમેદવારોના તમામ સંક્ષિપ્ત ભાગો એસ.ડી.એમ.ની કચેરીમાં દર્શાવવામાં આવશે.

મહેરબાની કરીને આ દિશાનિર્દેશો તમામ ડી.ઈ.ઓઓ, આર.ઓઓને પહોંચાડશે,

લોકસભા, વિધાનસભા અને વિધાનપરિષદ મતવિસ્તારોની ચૂંટણીઓ માટે એસ.ડી.એમ. વગેરે. આ સૂચનાઓ પરિષદની ચૂંટણીઓ માટે લાગુ પડશે નહીં

રાજ્યો અને રાજ્ય વિધાન પરિષદના સભ્યોનું વિધાનસભાના
સભ્યો દ્વારા

માત્ર ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ જ આ ચૂંટણીઓ માટે મતદાતા છે."

૮૩. ની સૂચનાઓનો ઉલ્લેખ કરવાનો હેતુ

ચૂંટણી પંચનું મંતવ્ય એ છે કે ઉમેદવાર દ્વારા કરાયેલું સોગંદનામું જાહેર
ક્ષેત્રમાં મુકવું આવશ્યક છે જેથી મતદાતા જાણકારી મેળવી શકે. જો
તેઓને અર્ધસત્ય જાણ થાય, જેમ શ્રી સાલ્વે રજૂ કરે છે, તો તે વધુ
જોખમી બને છે, કારણ કે મતદાતાઓને એવી માહિતીથી વંચિત
રાખવામાં આવે છે જે ઉમેદવારના વિશેષ જ્ઞાનની હદમાં આવે છે. જ્યારે
કોઈ બાબત વિશેષ અંદર આવેલા

જ્ઞાન પ્રગટ કરવામાં આવતું નથી, તે છેતરપિંડી સમકક્ષ બને છે, જેમ કે
એસ.પી. ચેંગલવરાય નાયડુ (મૃતક) તેમના કાનૂની વારસદારો દ્વારા ના
મામલામાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે

૧૧. જગન્નાથ (મૃત) દ્વારા, તેમના કાનૂની વારસદારો અને અન્ય ૬૦ .
ઉમેદવારી પત્રક દાખલ કરતી વખતે, જો અમારા દ્વારા ઉલ્લેખિત મુજબ
ગુનાહિત પૂર્વવૃત્તાંત સંબંધિત આવશ્યક માહિતી આપવામાં આવતી
નથી, તો નિઃસંદેહ રીતે તે દબાવી રાખવાનો પ્રયાસ, લોકોને ગેરમાર્ગે
દોરવાનો પ્રયત્ન અને જનતાને અજાણ રાખવાનો પ્રયત્ન છે. આ પ્રયાસ

અટલે (૧૯૯૪) ૧ એસીઈસી ૧

નિર્ધિષ્ટ રીતે અને નિસંદેહપણે તે અયોગ્ય પ્રભાવ છે અને, તેથી, ભ્રષ્ટ આચરણ બને છે. અહીં સ્પષ્ટતા કરવી આવશ્યક છે કે જો કોઈ ઉમેદવાર બધી વિગતો આપે અને તે છતાં તે મત પ્રાપ્ત કરે, તો તે મતદારો દ્વારા અધિકારનો જાણકારીસભર, સલાહપૂર્વકનો અને સ્વતંત્ર ઉપયોગ ગણાશે. તેથી જ અયોગ્યતા અને ભ્રષ્ટ આચરણ વચ્ચે ભેદ છે. ચૂંટણી અરજીમાં, ચૂંટણી અરજદાર માટે નિયમો અનુસાર વિજેતા ઉમેદવાર જે કેસોમાં સંકળાયેલો છે તે અંગે દાવો કરવો અને સોગંદનામામાં કેવી રીતે જાહેર ન કરવામાં આવ્યું તે દર્શાવવું આવશ્યક છે. એકવાર તે સ્થાપિત થઈ જાય, તો તે ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાશે. અમે પુનરુક્તિના ભોગે ફરી દોહરાવીએ છીએ કે તેનું નિર્ધારણ ચૂંટણી અરજીમાં ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવાનું રહેશે.

૮૪. આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા બાદ, હવે અમારી સામે રહેલી હકીકતોની પરિસ્થિતિ તરફ ધ્યાન દોરવું આવશ્યક બને છે. જેમ અગાઉ અહીં નોંધવામાં આવ્યું છે, અપીલકર્તા ગેરવહીવટ સંબંધિત ૮ કેસોમાં સંકળાયેલ હતો. રાજ્ય ચૂંટણી આયોગે એક જાહેરનામું બહાર પાડ્યું હતું. ઉક્ત જાહેરનામાનો સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ વાંચાય છે:—

"૧. કોઈપણ પંચાયત અથવા નગરપાલિકાના સભ્ય અથવા સભ્યો અથવા અધ્યક્ષ અથવા અધ્યક્ષોના ચૂંટણી માટેની

કોઈપણ ચૂંટણી અથવા આકસ્મિક ચૂંટણી માટે પોતાનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતી વખતે દરેક ઉમેદવારે, પ્રસ્તાવનાના પરિચ્છેદ-૫ માં ઉલ્લેખિત તમામ પાંચ મુદ્દાઓ અંગે, પ્રસંગોપાત, આ સાથે સંલગ્ન નમૂના મુજબ, સોગંદનામા અથવા જાહેરખબરમાં સંપૂર્ણ અને સમગ્ર માહિતી પૂરી પાડવાની રહેશે:-

પરંતુ શરતે કે ગામમાં સોગંદનામું કરાવવામાં આવતી મુશ્કેલીઓને ધ્યાનમાં રાખીને, તામિલ નાડુ પંચાયતો અધિનિયમ, ૧૯૯૪ હેઠળ ગ્રામ પંચાયતના વોર્ડ સભ્ય માટેની ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર સોગંદનામું દાખલ કરવા બદલે, રિટર્નિંગ સમક્ષ આ આદેશ દાખલ કરશે:

૨. દરેક ઉમેદવાર દ્વારા આપેલ ઉક્ત સોગંદનામું યોગ્ય રીતે પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ અથવા નોટરી પબ્લિક અથવા રાજ્યની વડી અદાલત દ્વારા નિયુક્ત શપથ કમિશનર સમક્ષ અથવા સોગંદનામું શપથપૂર્વક કરાવવા સક્ષમ અધિકારી સમક્ષ શપથપૂર્વક કરવામાં આવેલ હોવું જોઈએ.

૩. કોઈપણ ઉમેદવાર દ્વારા, જેમ લાગુ પડતું હોય તેમ, સોગંદનામું અથવા ઘોષણા રજૂ ન કરવી, આ આદેશનો ભંગ માનવામાં આવશે અને, જેમ લાગુ પડતું હોય તેમ, આવા સોગંદનામા અથવા ઘોષણા રજૂ ન કરવા બદલ, ઉમેદવારીપત્રકની ચકાસણીના સમયે સંબંધિત

ઉમેદવારનું નામનિર્દેશન રિટર્નિંગ ઓફિસર દ્વારા નામંજૂર કરવા પાત્ર ગણાશે.

૪. ઉપરોક્ત સોગંદનામું અથવા ઘોષણાપત્રમાં, જેમ કેસ હોય તેમ, દરેક ઉમેદવાર દ્વારા આ રીતે આપવામાં આવેલી માહિતીનું પ્રસારણ સંબંધિત રિટર્નિંગ ઓફિસરો દ્વારા તેમના કચેરીના સૂચના પાટિયા પર તે સોગંદનામાની નકલ પ્રદર્શિત કરીને તેમજ તેની નકલો માંગણી પર અન્ય તમામ ઉમેદવારોને અને મુદ્દિત તથા ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમોના પ્રતિનિધિઓને ઉપલબ્ધ કરાવીને કરવામાં આવશે.

૫. જો કોઈ પ્રતિસ્પર્ધી ઉમેદવારે, વિધિવત્ સોગંદપૂર્વકના સોગંદનામા દ્વારા, તેના વિરુદ્ધની માહિતી રજૂ કરી હોય, તો તે પ્રતિસ્પર્ધી ઉમેદવારનું આવું સોગંદનામું પણ, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ નિર્દેશિત રીતમાં, સંબંધિત ઉમેદવારના સોગંદનામા સાથે પ્રસારિત કરવામાં આવશે.

૬. તમામ રિટર્નિંગ ઓફિસરો એ સુનિશ્ચિત કરશે કે પરિશિષ્ટમાં તમિલ નાડુ રાજ્ય ચૂંટણી આયોગ દ્વારા અહીં નિર્ધારિત સોગંદનામું/ઘોષણાપત્રની નકલો ઉમેદવારોને ઉમેદવારીપત્રકોના નમૂનાઓ સાથે ઉમેદવારીપત્રકોના ભાગરૂપે આપવામાં આવે."

૮૫. આપવાની આવશ્યક એવી માહિતીનું અમે પણ પુનરોત્પાદન કર્યું છે. ૧૯૯૪ ના અધિનિયમની કલમો ૨૫૯ અને ૨૬૦, ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ હેઠળ સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને લાગુ પાડે છે. અપીલકર્તા તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી વી. મોહનાની રજૂઆત એ છે કે ભ્રષ્ટ આચરણના આધારે કોઈ પડકાર કરવામાં આવ્યો નહોતો. જેમ કે અમને જણાય છે, ચૂંટણીને અનેક આધારોએ પડકારવામાં આવી હતી. ગેરવહીવટ સંબંધિત કેસોને દબાવવાનો તથ્યસ્થાપિત થયો છે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉદ્ધેખિત તે ન્યાયનિર્ણયો તરફ જવાની કોઈ જરૂર નથી કે તેમાં કોઈ મહત્વપૂર્ણ વિગતો નહોતી અને ભ્રષ્ટ આચરણ માટે કોઈ આધાર નહોતો. હકીકતમાં, એક રીતે જોવામાં આવે તો, તે હાજર છે. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની એ રજૂઆત કે તેમણે ધોરણ ૧૦ સુધી અભ્યાસ કર્યો છે અને તેથી તેમને એ જાણ નહોતી કે તમામ વિગતો આપવી જરૂરી હતી, કારણ કે તેમને એવો ભાસ હતો કે તમામ કેસો એક જ કેસ હતા અથવા મુખ્ય કેસમાંથી ઉપજેલા અનુપ્રસંગો હતા, તે રજૂઆત નોંધમાં લઈ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. તેથી, અમારી દૃષ્ટિએ વડી અદાલતે ભ્રષ્ટ આચરણના આધારે ચૂંટણીને રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવામાં જે નિર્ણય કર્યો છે તે યોગ્ય છે.

૮૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે અમારા નિષ્કર્ષોનું સંક્ષેપમાં ઉલ્લેખ કરવા ઇચ્છીએ છીએ:

(એ) ઉમેદવારના ફોજદારી પૂર્વવૃત્તાંતનો ખુલાસો, વિશેષ કરીને, ઘોર અથવા ગંભીર ગુના અથવા ભ્રષ્ટાચાર કે નૈતિક પતન સંબંધિત ગુના બાબતે, ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતી વખતે, કાયદા દ્વારા ફરજિયાત કરવામાં આવ્યો હોય તેમ, એક સ્પષ્ટ અનિવાર્યતા છે.

(બિ) જ્યારે અગાઉની કલમમાં ઉલ્લેખિત ક્ષેત્રોને સંબંધિત ગુનાઓ અંગેની માહિતી જાહેર કરવામાં આવતી નથી, ત્યારે તે મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં અવરોધ ઉભો કરે છે.

(સી) આ સ્વરૂપનું છુપાવવું અથવા દાબી રાખવું મતદાતાઓને જાણકારીપૂર્વક અને વિચારપૂર્વક પસંદગી કરવાની તકથી વંચિત કરે છે, જેના પરિણામે તે ઉમેદવાર તરફથી મતદારો દ્વારા મતાધિકારના મુક્ત ઉપયોગમાં પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ હસ્તક્ષેપ કરવા અથવા હસ્તક્ષેપ કરવાનો પ્રયાસ કરવાની શ્રેણીમાં આવશે.

(ડી) ઉમેદવારને તે બાકી રહેલાં કેસો અંગે, જેમાં સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હોય અથવા આરોપ નક્કી કરવામાં આવ્યા હોય, વિશેષ જાણકારી હોવા છતાં તેણે તે બાબતે ખુલાસો કર્યો નથી, તેથી તે તેના તરફથી અયોગ્ય પ્રભાવ ગણાશે અને તેથી, ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)

(બી) હેઠળ ચૂંટણી પંચ દ્વારા ચૂંટણીને રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવવાની છે.

(ઈ) પ્રશ્ન એ છે કે શું તે નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે

આ સ્વરૂપના કેસમાં ચૂંટણી છે કે નહીં એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવશે નહીં.

૮૭. કેસનો નિકાલ કરતાં પહેલાં, અમે શ્રી હરીશ એન. સાલ્વે, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ, તથા શ્રી મર્નીદર સિંહ, ભારત સંઘ તરફથી વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલ દ્વારા આપવામાં આવેલી મૂલ્યવાન સહાય માટે અમારી નિર્વિવાદ કૃતજ્ઞતા નોંધ પર મૂકાશે.

૮૮. પરિણામે, આ અપીલમાં કોઈ સાર ન હોવાથી, તે ખર્ચ સાથે નામંજૂર કરવામાં આવે છે, અને એવો ખર્ચ રૂ.૫૦,૦૦૦/- તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે.

કલ્પના કે. ત્રિપાઠી

અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

Translation of this Judgement has been provided by M/S

Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====